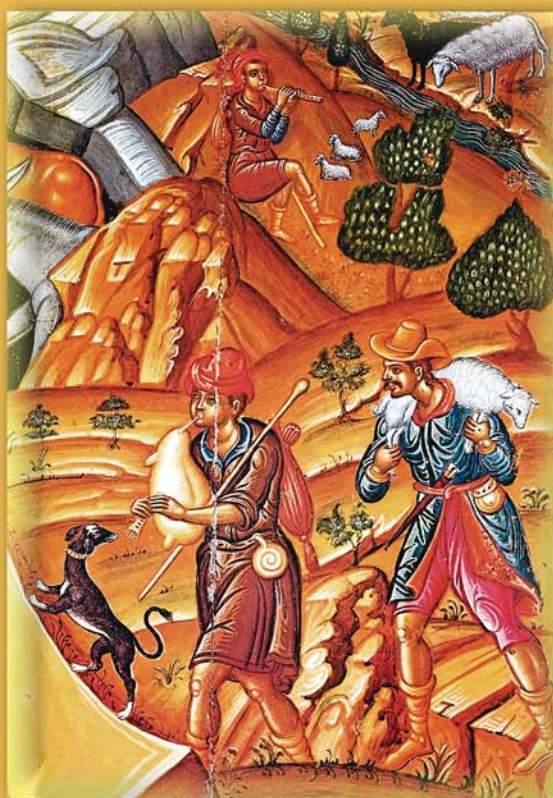

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἔτος 65ον – Τεύχος 6ον

«... ἀνυμνήσατε λαοί, ὅτι δεδόξασται»

Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2016

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ του Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδου Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καὶ Μορφωτικῆς
Ἑπιχειρήσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

ΕΚΔΟΤΗΣ: Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κηφισίας κ. Κύριλλος

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΛΑΔΟΥ: Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κηφισίας κ. Κύριλλος

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Ἀλέξανδρος Ἰ. Κατσιάρας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ 2014-2015 ΜΕ ΔΙΕΘΝ ΘΗΤΕΙΑ: πρωτοπρ. Κωνσταντῖνος Καραϊσαρίδης, καθηγητῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ., ἀρχιμ. Δαμασκηνός Πετράκος, πρωτοπρ. Ἀντώνιος Καλλιγέρης, πρωτοπρ. Χριστόδουλος Μπίθας, πρωτοπρ. Δημήτριος Θεοφίλου, καθηγ. Γεώργιος Φίλιας, – ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΥΛΗΣ: Λίτσα Ἰ. Χατζηφώτη. – ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Ἀλέξανδρος Κατσιάρας. – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: Λίτσα Ἰ. Χατζηφώτη, Κων. Χολέβας καὶ Βασίλειος Τζέρπος. – ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἑπεύθυνος Τυπογραφείου: Χ. Κωβαῖος, Ἰασίου 1 – 115 21 Ἀθήνα, Τηλ.: 210-7272.356 – Fax 210-7272.380. Τιμὴ τεύχους 1 € (γιά ὄσους δέν τό δικαιῶνται δωρεάν).

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Ἰωάννου Γεωναδίου 14, 115 21, ΑΘΗΝΑ Τηλ: 210 72.72.253, Fax: 210 72.72.251
e-mail: efimerios@ecclesia.gr

Προμετωπίδα ἐξωφύλλου: Ῥδῆ α', Ἦχος α'. Ὁ Εἰρμός

Ἡ φωτογραφία τοῦ ἐξωφύλλου καὶ τῶν ἄλλων σελίδων τοῦ περιοδικοῦ
προέρχονται ἀπό τό βιβλίον τοῦ Φοίβου Ἀνωγιαννάκη: Ἑλληνικά Λαϊκά Μουσικά Ὅργανα,
ἐκδόση τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1976, σσ. 19, 128, 153, 154, 156, 239, 240, 340.

Τό Περιοδικό «Ἐφημέριος» δέν εὐθύνεται γιά τό γλωσσικό ἰδίωμα τῶν ἀρθρογράφων του.

ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ: Τά κείμενα τῶν συνεργατῶν νά μὴν ὑπερβαίνουν τίς 350 λέξεις ὅσον ἀφορᾶ στήν πρώτη σελίδα
καὶ τίς 450 λέξεις γιά κάθε μία ἀπό τίς σελίδες πού ἔπονται.

Δέν γίνονται δεκτά δημοσιευμένα κείμενα.

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Ἔτος 65ον

Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2016

Τεύχος 6ον

Περιεχόμενα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΣΙΑΡΑ	
Εισοδικόν	3
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΒΟΥΡΛΗ	
«Δι' ἡμᾶς γάρ ἐγεννήθη, παιδίον νέον, ὁ πρό αἰώνων Θεός»	4
ΠΡΩΤ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	
Πῶς παρουσιάζει τόν Ἰησοῦ ὁ «Θωμιστικὸς» χριστιανισμός	8
ΜΙΑΤΙΑΔΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	
Ἡ Παναγία ὡς ναός τοῦ Θεοῦ (3Βα ἡ' 1-11). Ἐσπερινός τῆς Ἑορτῆς τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου (21 Νοεμβρίου)	10
ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΧΑΤΖΗΩΑΝΝΟΥ	
Τό Ἱερό Προσκύνημα τοῦ χωριοῦ τῶν Ποιμένων στή Βηθλεέμ	13
ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΛΕΒΕΝΤΗ	
Ἡ κοινωνία τῆς ἐγωτικῆς αὐτάρκειας (α')	16
ΠΡΩΤ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ	
Κυριακή ΙΑ' Λουκᾶ (Τῶν Προπατόρων)	19
ΑΡΧΙΜ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ	
Κυριακή Η' Λουκᾶ. 13 Νοεμβρίου 2016 (Λουκ. 10, 25-37)	21
ΠΡΩΤ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΛΟΝΤΟΥ	
Ἡ βιβλική πόλη Σκυθόπολις (Βαιθσᾶν)	23
ΠΡΩΤ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ	
Ἡ πολεμική κατά τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης στή ναζιστική Γερμανία	25
π. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΡΙΩΤΟΓΛΟΥ	
Βασικά θέματα τῆς κατήχησης. Ἐγώ καί ἡ Ἐκκλησία (Η'): ὁ Κλῆρος καί ὁ λαός	28
π. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΠΟΚΟΥ	
Τρεῖς φτωχοί καλόγεροι	30
ΠΡΩΤ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΘΕΟΦΙΛΟΥ	
Καιρός τοῦ ποιῆσαι	31
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΑΤΖΗΓΕΩΡΓΙΑΔΗ	
Ἡ κατανόηση τῶν πολιτισμῶν πέρα ἀπό τήν ἀνεκτικότητα τῶν πολιτιστικῶν ἑτεροτήτων (β')	33
ΠΡΩΤ. ΧΡ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ	
Μνήμη ἡδύμολπος (Γέρων Θωμᾶς Μικραγιαννανίτης, ὁ εἰδήμων τῆς ἀγιορείτικης παράδοσης)	36
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΜΠΟΥΜΗ	
Τό «ἐμπόδιο» τοῦ Filioque καί ἡ ἄρση αὐτοῦ	39
ΑΡΧΙΜ. ΣΥΜΕΩΝ ΑΥΓΟΥΣΤΑΚΗ	
Ἅγιος Βιλλιβρόδος (Willibrord), πρῶτος Ἀπόστολος τῆς Ὀλλανδίας	41
Ἐπικοινωνία	44
Βιβλιοπαρουσίαση	45
Ἐφημεριακά	48

Ὁ πρὸ ἐωσφόρου ἐκ Πατρὸς ἀμήτωρ γεννηθεὶς
ἐπὶ γῆς ἀπάτωρ ἐσαρκώθη σήμερον ἐκ σοῦ·
ὅθεν ἀστὴρ εὐαγγελίζεται μάγοις,
ἄγγελοι δὲ μετὰ ποιμένων ὕμνοῦσι
τὸν ἄσπορον τόκον σου, ἡ κεχαριτωμένη.
Τὸν ἀγεώργητον βότρυον βλαστήσασα ἡ ἄμπελος
ὡς ἐπὶ κλάδων ἀγκάλαις ἐβάσταζε καὶ ἔλεγεν·
»Σὺ καρπὸς μου, σὺ ζωὴ μου,
<σὺ> ἀφ' οὗ ἔγνων ὅτι καὶ ὁ ἥμην εἰμί, σὺ μου Θεός,
τὴν σφραγίδα τῆς παρθενίας μου ὁρῶς<α ἄ>κατάλυτον,
κηρύττω σε ἄτρεπτον Λόγον σάρκα γενόμενον.
Μητέρα σε ἐκτησάμην ὁ πλαστοουργὸς τῆς κτίσεως
καὶ ὡσπερ βρέφος αὐξάνω ὁ ἐκ τελείου τέλειος·
τοῖς σπαργάνοις ἐνειλοῦμαι
διὰ τοὺς πάλαι χιτῶνας δερματίνους φορέσαντας,
καὶ τὸ σπήλαιόν μοι ἐράσμιον διὰ τοὺς μισήσαντας
τροφὴν καὶ παράδεισον καὶ φθορὰν ἀγαπήσαντας·
παρέβησάν μου τὴν ζωηφόρον ἐντολήν·
κατέβην εἰς γῆν ἵνα ἔχουσι τὴν ζωὴν.

*Κοντάκιον εἰς τὴν ἀγίαν γέννησιν
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
φέρων ἀκροστιχίδα τήνδε· <τοῦ ταπεινοῦ Ῥωμανοῦ>*

Σεβαστοί πατέρες, εὐλογημένο τό νέον Ἔτος.

Στό τεῦχος αὐτό φιλοξενεῖται στά *Προσόμοια* τό ἄρθρο τοῦ κ. Ἰ. Βουρλῆ, μέ τίτλο «Δι' ἡμᾶς γάρ ἐγεννήθη παιδίον νέον, ὁ πρό αἰώνων Θεός», στό ὅποιο ἐπεξηγεῖται τό γιατί τῆς ἐνανθρωπήσεως καί ἐπιβεβαιώνεται ἡ ταυτότητα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος, ὅτι εἶναι «Παιδίον», ἀλλά «Νέον», καί συγχρόνως «ὁ πρό αἰώνων Θεός». Στή στήλη *Τίνα μέ λέγουσι οἱ ἄνθρωποι εἶναι;* ὁ π. Κων. Παπαθανασίου ἀσχολεῖται μέ τό «Πῶς παρουσιάζει τόν Ἰησοῦ ὁ “Θωμιστικός Χριστιανισμός”», στά *Παλαιοδιαθηκικά* ὁ κ. Μιλτ. Κωνσταντίνου σχολιάζει τό ἀπόσπασμα 3Βα ἡ'1-11, ὅπου συμβολίζεται «Ἡ Παναγία ὡς ναός τοῦ Θεοῦ» καί στό *Ἐόρτιον* ἡ κ. Ἰ. Ἀγγ. Δ. Χατζηγιάννου μᾶς ξεναγεῖ στό «Ἱερό Προσκύνημα τοῦ χωριοῦ τῶν Ποιμένων στή Βηθλεέμ».

Στή στήλη *Κοινωνικά* ὁ κ. Νικ. Λεβέντης παρουσιάζει τήν «κοινωνία τῆς ἐγωτικῆς αὐτάρκειας», στίς σελίδες *Διακονία τοῦ Λόγου 1* ὁ π. Γεώργιος Δορμπαράκης ἀναλύει τό ἀπόσπασμα τῆς Κυριακῆς ΙΑ' Λουκᾶ (τῶν Προπατόρων) καί στίς σελίδες *Διακονία τοῦ Λόγου 2* ὁ π. Παντ. Τσορμπατζόγλου ἀναφέρεται στό ἀπόσπασμα τῆς Κυριακῆς Η' Λουκᾶ. Ἡ βιβλική πόλη Σκυθόπολη (Βαιθσάν) εἶναι τό θέμα τοῦ π. Σπυρ. Ν. Λόντου στή στήλη *Βιβλικές πόλεις καί τοποθεσίες*. «Ἡ πολεμική κατά τῆς Π. Διαθήκης στή ναζιστική Γερμανία» εἶναι τό θέμα τῆς στήλης *Πρός Διάκρισιν*, τήν ὅποια ἐπιμελεῖται ὁ π. Βασ. Γεωργόπουλος, καί στήν στήλη *Πρός Κατήχησιν* ὁ π. Ἰ. Ἀλέξ. Καριώτογλου περιγράφει τή σχέση «Ἐγώ καί ἡ Ἐκκλησία Η', ὁ Κλῆρος καί ὁ λαός».

«Τρεῖς φτωχοί καλόγεροι» εὐρίσκονται στή στήλη *Ἀπό τό Γεροντικό* πού ἐπιμελεῖται ὁ π. Δημ. Μπόκος, «Καιρός τοῦ ποιῆσαι» τονίζει ὁ π. Δ. Θεοφίλου στή στήλη *Ἐπισημάνσεις καί στίς Ἐκτιμήσεις* ἔχομε τό β' μέρος τοῦ ἄρθρου κ. Γ. Χατζηγεωργιάδη «Ἡ κατανόηση τῶν πολιτισμῶν πέρα ἀπό τήν ἀνεκτικότητα τῶν πολιτιστικῶν ἑτεροτήτων». Με τίς σελίδες *Ἐκδημίες καί τίτλο «Μνήμη ἠδύμολπος»* ὁ π. Χρ. Κυριακόπουλος ποιεῖται μνημόσυνο τοῦ Γέροντα Θωμᾶ Μικραγιαννανίτη. Ὁ κ. Παν. Μπούμης σχολιάζει «Τό ἐμπόδιο τοῦ Filioque καί τήν ἄρση αὐτοῦ» στή στήλη *Κανονικά*. Τόν πρῶτο Ἀπόστολο τῆς Ὀλλανδίας Ἅγιο Βιλλιβρόδο παρουσιάζει ὁ π. Συμεών Αὐγουστάκης στό *Συναξάριο*, νέα καί ἐνδιαφέροντα βιβλία στή *Βιβλιοπαρουσίαση* ἀπό τήν κ. Λίτσα Ἰ. Χατζηφώτη καί *Ἐφημεριακά προβλήματα* ἀπό τόν π. Γ. Βαμβακίδη.

Χρόνια πολλά.

Ἰ. Ἀλέξανδρος Κατσιάρας
Διευθυντής Σύνταξης

«Δι' ἡμᾶς γάρ ἐγεννήθη, παιδίον νέον, ὁ πρό αἰώνων Θεός»

Ἰθνανασίου Θ. Βουρλίῃ

Ὁμ. Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

1. Ἐπιλέξαμε τὴν ἀνωτέρω ἀκροτελεύτια πρόταση ἀπὸ τὸ Κοντάκιο τῆς ἐορτῆς τῶν Χριστουγέννων, προκειμένου νὰ συντάξουμε τὸ παρὸν ἐπίκαιρο ἄρθρο γιὰ τὸ περιοδικό «ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ», δεδομένου ὅτι σ' αὐτὴ γίνεται λόγος: 1) γιὰ τὸν σκοπὸ τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, 2) γιὰ τὸ γεννηθὲν «Παιδίον νέον» καὶ 3) γιὰ τὸ ποιοῦ εἶναι αὐτὸ τὸ «Παιδίον». Ἡ πρόταση αὐτὴ, δηλαδὴ, ἐπεξηγεῖ τὸ γιὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ ἐπιβεβαιώνει τὴν ταυτότητα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος, ὅτι δηλαδὴ, εἶναι «Παιδίον», ἀλλὰ «Νέον», καὶ συγχρόνως «ὁ πρό αἰώνων Θεός».

Ὁ ποιητὴς τοῦ ἐν λόγῳ κοντακίου εἶναι ὁ ἅγιος Ρωμανὸς ὁ Μελωδὸς (Στ' αἰ. μ.Χ.), ὁ ἐπονομαζόμενος καὶ Πίνδαρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας ποιήσεως ἀλλὰ κι ὁ ἐφευρέτης τοῦ ποιητικοῦ εἴδους πού ὀνομάζεται «Κοντάκιο». Ὁ Ρωμανὸς λοιπόν, ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὸν προφητικὸ λόγον τοῦ προφήτη Ἰσαΐα (Ἡ' αἰ. π.Χ.): «ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν»¹, γράφει τὸ Κοντάκιο τῶν Χριστουγέννων, ἀφοῦ ἔχουν περάσει χίλια τετρακόσια χρόνια ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ προφήτη Ἰσαΐα κι ἐξακόσια ἀπὸ τὴν Γέννηση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ τὸ ἐντυπωσιακό εἶναι ὅτι τὸ Κοντάκιο αὐτὸ ψάλλεται στίς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, χωρὶς διακοπὴ ἐπίσης, χίλια τε-

τρακόσια χρόνια! Ἄν σκεφθοῦμε δὲ ὅτι τὸ προφητικὸ μῆνυμα τῆς προσδοκίας τοῦ Ἰσαΐα ἐγινε, μὲ τὴν πραγμάτωσή του, δόγμα-πίστη καὶ βίωμα τῶν Χριστιανῶν, ἀντιλαμβανόμεστε τὴν ἰδιαίτερη διαχρονικὴ σημασία τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς προφητείας τοῦ Ἰσαΐα καὶ τῆς φράσεως τοῦ Κοντακίου τοῦ ἁγίου Ρωμανοῦ. Προφῆτες καὶ Ὑμνωδοὶ ἐπὶ τρεῖς χιλιάδες χρόνια διακηρύσσουν στὸν κόσμον τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ταπείνωση τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι συνεχίζουν νὰ βρῖσκονται στὴν ἄγνοια, στὴ σύγχυση καὶ στὴν ἀπιστία. Ὁ προφητικὸς λόγος τοῦ Ἰσαΐα παραμένει διαχρονικὸς καὶ ἐπίκαιρος: «Ἐγὼ βοῶς τὸν κτησάμενον καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ Κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔγνω καὶ ὁ λαὸς με οὐ συνῆκε»²!

2. Ὁ προφήτης Ἰσαΐας φωνάζει ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων «ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν» κι ὁ Ρωμανὸς ὁ Μελωδὸς ἐπαναλαμβάνει τὸν προφητικὸ λόγον μὲ τὴν ποιητικὴν του γλῶσσα καὶ τὴν ἐπιβεβαίωση τῆς πίστεώς του ὅτι «δι' ἡμᾶς γάρ ἐγεννήθη, παιδίον νέον». Αὐτὸ τὸ «δι' ἡμᾶς» μᾶς παραπέμπει στὸ Σύμβολο τῆς πίστεως πού λέγει: «τὸν δι' ἡμᾶς τούς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρω-

πήσαντα». Μέ τό «δι' ἡμᾶς» προσδιορίζεται κι ἐπιβεβαιώνεται ὁ σκοπός τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου πού δέν εἶναι ἄλλος παρά ἡ σωτηρία ὄλων τῶν ἀπογόνων τῶν Πρωτοπλάστων ἀπ' ἀρχῆς μέχρις ἐσχάτων, λόγω τῆς πτώσεως τους καί τῶν συνεπειῶν τῆς. Ἐπειδή ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους δέν ἦταν δυνατή μέ ἄλλο τρόπο, ὁ τριαδικός Θεός, ἐπέλεξε τήν σάρκωση τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἔτσι «ἐπί γῆς ὤφθη, καί τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη»³, ὥστε οἱ ἄνθρωποι νά δοῦν μέ τά μάτια τους τόν Σαρκωθέντα καί νά μιμηθοῦν τόν ἀναμάρτητο τρόπο τῆς ζωῆς του, ἀφοῦ «ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδέ εὗρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ»⁴.

Τό «δι' ἡμᾶς» μπορεῖ νά νοηθεῖ κι ὡς «δι' ἐμέ», δηλαδή ὁ Σαρκωθεῖς Θεός Λόγος ἦλθε στόν κόσμο ὡς Θεάνθρωπος γιά ὄλους τοὺς ἀνθρώπους καί γιά τόν καθένα προσωπικά, ἐπειδή θέλει «πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι καί εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν»⁵. Αὐτή τήν ἰδιόμορφη διαπροσωπική σωτηριολογική σχέση τοῦ κάθε ἀνθρώπου πού σχετίζεται μέ τήν πρόσληψη τῆς ἀνθρώπινης φύσεως ὑπό τοῦ Ἐνανθρωπήσαντος ἐκφράζεται ἐναργέστατα στό δογματικό Θεοτοκίο τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ: «Ὁ ποιητής καί λυτρωτής μου Πάναγνε, Χριστός ὁ Κύριος, ἐκ τῆς σῆς νηδύος προελθών, ἐμέ ἐνδυσάμενος, τῆς πρώην κατάρρας, τόν Ἀδάμ ἠλευθέρωσε»⁶. Ἡ προσωπική προσοικείωση τῆς σωτηρίας εἶναι συνέπεια τοῦ γεγονότος ὅτι μυστηριωδῶς ὁ Θεός Λόγος ἐνεδύθη τό ἀνθρώπινο σῶμα, τήν ἀνθρώπινη φύση, ἐμένα, ἐσένα κι ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀπ' ἀρχῆς ἕως ἐσχάτων. Ἐπομέ-

ως, ἡ δυνατότητα τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας ὑπάρχει γιά ὄλους ὅσοι ἀποδέχονται τόν Χριστό ὡς Σωτῆρα καί Λυτρωτή καί ἐντάσσονται στό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας πού εἶναι σῶμα Χριστοῦ καί κεφαλή τῆς ὁ Χριστός⁷.

Ἐπειδή ἡ αὐτοσωτηρία τοῦ κάθε ἀνθρώπου ἦταν ἀδύνατη, ἦταν, τρόπον τινά, ἀναγκαία ἡ θεία μυστηριώδης παρέμβαση λυτρώσεως διά τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὥστε ἡ ἀνθρωπότητα νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τίς συνέπειες τῆς πτώσεως τῶν Πρωτοπλάστων (πάθη, ἁμαρτία, διάβολος, θάνατος κ.λπ.). Γι' αὐτό κι ὁ ἀπόστολος Παῦλος, γράφοντας πρὸς τοὺς ὁμοεθνεῖς του Ἑβραίους, χαρακτηρίζει ὡς «ὄφειλή» τῆ θεία παρέμβαση σωτηρίας. Ὁ Χριστός, ὡς Θεάνθρωπος, «ὄφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, ἵνα ἐλεήμων γένηται καί πιστός ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τόν Θεόν, εἰς τό ἰλάσκειται τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ»⁸, δεδομένου ὅτι «τό ἔλαττον», ἡ ἀνθρώπινη φύση, «ὑπό τοῦ κρείττονος», δηλαδή τοῦ Σαρκωθέντος, «εὐλογεῖται»⁹. Ἡ θεία «ὄφειλή» πρὸς τό ἀνθρώπινο γένος δέν πρέπει νά θεωρηθεῖ ὡς ἐξωτερική παρέμβαση ἀνάγκης πού προσβάλλει τό αὐτεξούσιο καί τήν παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς κίνηση οἴκτου καί ἀγάπης πρὸς τό ταλαιπωρούμενο πλάσμα του, τόν ἀνθρώπο.

3. «Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν» γράφει ὁ Ἡσαΐας. «Παιδίον νέον» προσδιορίζει ὁ Ρωμανός ὁ Μελωδός. Ἄς δοῦμε, λοιπόν στή συνέχεια τήν ἰδιαίτερη θεολογική σημασία τῶν λέξεων. Ὑπό τήν ἔννοια «παιδίον» πρέπει νά ἐννοήσουμε τήν κένωση καί τήν ταπείνωση τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀφ' ἐνός, ἀλλά καί τήν παντοδυ-

ναμία Του πού κρύβεται μέσα στην ανθρώπινη αδυναμία ενός νεογέννητου παιδιοῦ, ἀφ' ἑτέρου. Ὁ Παλαιός Ἀδάμ ἐπλάσθη ἐνήλικας γιά νά μπορεῖ ν' ἀντιμετωπίσει τή ζωή του μέσα στόν Παράδεισο πού δέν ὑπῆρχαν προβλήματα. Ὁ Νέος Ἀδάμ, ὁ θεάνθρωπος, ἐγεννήθη ὡς παιδί, ἀνίσχυρο κι ἀδύναμο, σέ ξένο κι ἀφιλόξενο τόπο, σέ ἐχθρικό περιβάλλον, ἀφοῦ ἀπ' αὐτή του τήν ἡλικία ἔζησε τήν ἀπειλή τοῦ θανάτου ἀπό τόν Ἡρώδη καί τήν ταλαιπωρία τῆς φυγῆς στήν Αἴγυπτο¹⁰. Τό παιδί αὐτό, ὅμως, ἔκρυβε μέσα του τήν παντοδυναμία τῆς θεότητάς του, γι' αὐτό καί προμήνυσαν οἱ Προφῆτες τήν Γέννησή του· τό ἄστρο τῆς Ἀνατολῆς ὁδήγησε σ' αὐτό τούς Μάγους καί τούς ποιμένες «εἰς προσκύνησίν»¹¹ του· οἱ Ἄγγελοι ἀπό τόν οὐρανό ἔψαλαν τό «Δόξα ἐν ὑψίστοις»¹². τά εἰδωλα τῆς Αἰγύπτου δέν ἄντεξαν τήν «ἰσχύ» καί τήν παρουσία του ἐκεῖ κι ἐγκρεμίστηκαν¹³. ὁ προφήτης Συμεών «ἐδέξατο» τό βρέφος «εἰς τάς ἀγκάλας αὐτοῦ», «εὐλόγησε τόν Θεόν», πού τόν ἀξίωσε νά δεῖ τόν Σωτῆρα καί τό «Φῶς» τοῦ κόσμου¹⁴. ἡ προφήτις Ἄννα ἔγινε κήρυκας τοῦ λυτρωτικοῦ του ἔργου¹⁵. τά νήπια τῆς Βηθλεέμ ἔγιναν οἱ πρῶτοι Μάρτυρες τῆς νέας πίστεως γιά νά ἐπαληθευτεῖ ἡ προφητεία τοῦ Ἱερεμία: «Φωνή ἐν Ραμαῖ ἠκούσθη, θρῆνος καί κλαυθμός καί ὄδυρμός πολὺς· Ραχήλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς,»¹⁶.

Τό «Παιδίον νέον» δέν ἦταν μόνο νέο στήν ἡλικία ἀλλά καί διαφορετικό ἀπό ὅλα τά ἄλλα παιδιὰ. Ἐνδύθηκε τήν νεότητα ὅλων τῶν ἐποχῶν καί τῆς ἔδωκε τήν εὐκαιρία τοῦ ἐξαγιασμοῦ της μέ τόν δρόμο τῆς μιμήσεως τῆς παιδικῆς ἡλικίας

Ἐκείνου. «Τό δέ παιδίον ἠῤῥξανε καί ἐκραταιοῦτο πνεύματι πληρούμενον σοφίας, καί χάρις Θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτό»¹⁷. Αὐτή ἡ πληροφορία τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκά ὑπογραμμίζει ἀκριβῶς τήν ἰδιαιτερότητα καί διαφορετικότητα τοῦ «Παιδίου» σέ σχέση μέ τά ἄλλα παιδιὰ. Ἡ ὑπόμνησή του δέ ὅτι ὁ Χριστός, ὡς «Παιδίον», «ἦν ὑποτασσόμενος»¹⁸ στόν Ἰωσήφ καί τήν Μητέρα Του, δίδει ἕνα ἐπί πλέον οὐσιῶδες σημεῖο συμπεριφορᾶς τῶν νέων πρὸς τούς γονεῖς καί τήν κοινωνία. Τό «Παιδίον» αὐτό λοιπόν, εἶναι καί νέο στήν ἡλικία καί νέο στήν ὄλη του ὑπόσταση. Δέν ὑπῆρξε ὁμοίό Του καί δέν θά ὑπάρξει, γιὰτί ἀπλῶς εἶναι Θεός καί ἄνθρωπος, εἶναι ὁ νηπιᾶσας Θεός Λόγος, ὁ ὁποῖος «Νέαν ἔδειξεν κτίσιν... ἡμῖν» μέ ὅσα ἔγιναν καί πρόκειται νά γίνουν «ὑπ' Αὐτοῦ»¹⁹ στό μέλλον.

4. Ὁ προφήτης Ἡσαΐας γράφει ὅτι αὐτό τό «Παιδίον» καλεῖται «μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστός σύμβουλος, Θεός ἰσχυρός, ἐξουσιαστής, ἀρχῶν εἰρήνης, πατήρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος»²⁰. Προσδίδει δηλαδή, ὅλα τά γνωρίσματα τῆς φύσεως καί τοῦ ἔργου τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ρωμανός ὁ Μελωδός, ὀνομάζει τό «Παιδίον νέον» καί «πρό αἰῶνων Θεόν», ἐπηρεασμένος ἀπό τόν Ἡσαΐα, ἀλλά κι ἀπό ἄλλους Προφῆτες. Ὁ Δανιήλ π.χ., στά ἐσχατολογικά του κείμενα, τόν ἀποκαλεῖ «ὁ παλαιός ἡμερῶν»²¹. Ὁ Ἱερεμίας, «Κύριο Παντοκράτορα»²². Ὁ Ἡσαΐας, ῥάβδος «ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί»²³ πού ἐβλάστησε καί «φῶς μέγα»²⁴. Ὁ Ζαχαρίας, «ἀνατολή»²⁵ καί «βασιλέα»²⁶. Ὁ Ἀββακούμ, «ἅγιον» πού θά προέλθει «ἐξ ὄρους κατασκίου δασέος»²⁷. Ὁ ἀπόστο-

λος Παῦλος, ἔχοντας ὑπ' ὄφιν τίς προφητικές ρήσεις γιά τό πρόσωπο τοῦ γεννηθέντος Παιδίου, ἐπεξηγεῖ ὅτι αὐτό εἶναι «ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καί χαράκτηρ τῆς ὑποστάσεως»²⁸ τοῦ Θεοῦ Πατρός. Τό «Παιδίον» εἶναι ὁ αἰώνιος Θεός Λόγος πού γεννήθηκε ἀχρόνως ἐκ Πατρός ἄνευ Μητρός θεοπρεπῶς καί ἐκ Πνεύματος Ἁγίου ἄνευ πατρός ἐκ Παρθένου Μητρός, ὡς Θεάνθρωπος. Εἶναι, ὅτι γράφει τό Σύμβολο τῆς Πίστεως: «φῶς ἐκ φωτός», Θεός ἀληθινός «ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ», «γεννηθείς καί οὐ ποιηθείς, ὁμοούσιος τῷ Πατρί, δι' οὗ τά πάντα ἐγένετο».

Ἐκθαμβος ὁ ἱερός Χρυσόστομος, μπροστά στά μυστηριώδη γεγονότα πού ἐορτάζουμε τά Χριστούγεννα, γράφει χαρακτηριστικά:

«Ἀλλά τί εἶπω, ἤ τί λαλήσω; Ἐκπλήττει γάρ μέ τό θαῦμα. Ὁ παλαιός τῶν ἡμερῶν παιδίον γέγονεν, ὁ ἐπί θρόνου ὑψηλοῦ καί ἐπηρμένου καθήμενος ἐν φάτνῃ τίθεται, ὁ ἀναφής, καί ἀπλοῦς καί ἀσύνθετος καί ἀσώματος χερσίν ἀνθρωπίναις ἐλίσσεται ὁ τά τῆς ἀμαρτίας διασπῶν δεσμά σπαργάνοις ἐμπλέκεται, ἐπειδή τοῦτο θέλει. Θέλει γάρ τήν ἀτιμίαν ποιῆσαι τιμῆν, τήν ἀδοξίαν ἐνδύσαι δόξαν, τόν τῆς ὕβρεως ὄρον, ἀρετῆς δεῖξαι τρόπον. Ὅθεν ὑπέρχεται τό ἐμόν σῶμα, ἵνα ἐγώ χωρήσω τόν αὐτοῦ Λόγον καί λαβῶν τήν ἐμήν σάρκα, δίδωσί μοι τό ἑαυτοῦ Πνεῦμα. Λαμβάνει μου τήν σάρκα, ἵνα μέ ἀγιάσῃ· δίδωσί μοι τό Πνεῦμα αὐτοῦ, ἵνα με διασώσῃ»²⁹.

«Δι' ἡμᾶς γάρ ἐγεννήθη, Παιδίον νέον, ὁ πρό αἰῶνων Θεός»³⁰.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ἦσ. 9.6. 2. Ἦσ. 1.3. 3. Βαρούχ 3.38. 4. Α' Πέτρο. 2.22. 5. Α' Τιμ. 2.4. 6. Δογματικό Θεοτοκίο Ἀποστίχων Μ. Ἐσπερινοῦ Σαββάτου. Ἦχος πλ. Β', Παρακλητική. 7. Πρβλ. Ἐφεσ. 5.23. 8. Ἐβρ. 2.17. 9. Ἐβρ. 7.7. 10. Ματθ. 2.3-18. 11. Ἐφύμνιο τροπαρίου Ἐσπερινοῦ Χριστουγέννων. Πρβλ. Ματθ. 2.1-12. 12. Λουκ. 2.13-14. 13. «Λάμψας ἐν τῇ Αἰγύπτῳ φωτισμόν ἀληθείας, ἐδίωξας τοῦ ψεύδους τό σκότος· τά γάρ εἰδῶλα ταύτης Σωτήρ μὴ ἐνέγκαντά σου τήν ἰσχύν, πέπτωκεν» (Ἀκάθιστος Ὑμνος). 14. Λουκ. 2.22-32. 15. Λουκ. 2.36-38. 16. Ἱερεμ. 38.15. Ματθ. 2.18. 17. Λουκ. 2.40. 18. Λουκ. 2.51. 19. Ἀκάθιστος Ὑμνος (Ν). 20. Ἦσ. 9.6. 21. Δανιήλ 7.22. 22. Ἱερεμ. 27.34. 23. Ἦσ. 11.1. 24. Ἦσ. 9.2. 25. Ζαχ. 6.12. 26. Ζαχ. 9.9. 27. Ἀββακ. 3.3. 28. Ἐβρ. 1.1-3. 29. Εἰς τό Γενέθλιον τοῦ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Λόγος Β' παρ. 2. ΕΠΕ 35.4726-20 (PG 56.389). 30. Κοντάκιο Χριστουγέννων.

Λεπτομέρεια ἀπό τή Γέννηση, Καθολικό Ἱ. Μ. Βαρλαάμ, Μετέωρα 18ος αἰ.

66. Πῶς παρουσιάζει τὸν Ἰησοῦ
ὁ «Θωμιστικός» χριστιανισμός;

Πρωτ. Κωνσταντίνου Παπαθανασίου
Ἐφημ. Ἰ.Ν. Κοιμ. Θεοτόκου Παλαιῦ Φαλήρου, Ἰ.Μ. Νέας Σμύρνης

ΜΕ ΤΟΝ ὄρο «Θωμιστικός» χριστιανισμός ἐννοοῦμε στή βιβλική ἐπιστήμη τήν ἀνακυπτόμενη εἰκόνα περί τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπό τό κατά Θωμᾶν εὐαγγέλιο. Πρόκειται γιά γνωστικό εὐαγγέλιο πού ἀπαρτίζεται ἀπό 114 λόγους (λόγια), ἀποδιδόμενα στόν ζῶντα Ἰησοῦ, πού ἀνακαλύφθηκε τό 1945 στήν περιοχή Νάγκ Χαμαντί τῆς ἸΑνω Αἰγύπτου. Τό ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον του ἐστιάζεται ἀφ' ἑνός μὲν στήν ὁμοιότητα ἢ συσχέτιση τῶν περισσοτέρων ἀπό αὐτά πρὸς τά ἀντίστοιχα τῶν Συνοπτικῶν εὐαγγελίων, ἀφ' ἑτέρου δέ στή σύνθεσή τους εἶτε στήν περίοδο 50-100 –δηλ. προγενέστερης τῶν κανονικῶν εὐαγγελίων– εἶτε στά μέσα τοῦ 2^{ου} αἰ. κατά τή γνώμη τῆς πλειονοψηφίας τῶν μελετητῶν. Ὡστόσο, ἡ συλλογή τῶν λογίων τοῦ κατά Θωμᾶν εὐαγγελίου ἄλλες φορές διαφυλάττει αὐθεντικά λόγια τοῦ Ἰησοῦ κι ἄλλες φορές ἀντανακλᾷ ἕνα ἀρκτικό γνωστικό κίνημα. Θεωρεῖται ἀπό τίς πιό σπουδαίες μή-κανονικές πραγματείες γιά τήν ἔρευνα τῆς ΚΔ, καθὼς προσφέρει παράλληλο πλαίσιο μέ τήν ὑποθετική πηγὴ Q τοῦ κατά Ματθαῖον καί κατά Λουκᾶν.

Ἄν καί καταχρηστικά ἀποκαλεῖται εὐαγγέλιο, ἀφοῦ ἀπουσιάζουν ἀπό αὐτό τό βιογραφικό ἢ ἀφηγηματικό περιβάλλον καί ἡ διήγηση τοῦ πάθους καί τῆς

ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ, ἡ πρωτοχριστιανική αὐτὴ κοπτική συλλογὴ λογίων παραμένει ἐν πολλοῖς αἰνιγματική, προφανῶς λόγω τῶν διαδοχικῶν συντακτῶν ἢ γνωστικῶν προσθηκῶν, δυσχεραίνοντας τήν ἐρμηνευτικὴ προσπάθεια γιά τόν καθορισμὸ τῆς μορφῆς τοῦ Ἰησοῦ πού εἶναι κωδικοποιημένη. Ἐπιπλέον, στό κατά Θωμᾶν εὐαγγέλιο δέν προωθείται ὡς βασικό μέλημα κάποια συγκεκριμένη εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ. Τά ἀπόκρυφα λόγια πού εἶπε ὁ ζῶν Ἰησοῦς καί κατέγραψε ὁ Θωμᾶς παραμένουν σκοτεινά χωρὶς τό ἐρμηνευτικὸ κλειδί πού προσφέρεται ἀπὸ τόν γνωστικὸ μῦθο τῆς πτώσης ἀπὸ τὴν οὐράνια καταγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου στόν ὕλικό κόσμο τῆς λήθης καί τῆς δυνατότητας ἐπιστροφῆς καί ἐπαφῆς μέ τὴ θεία σφαῖρα μέσῳ τῆς γνώσης.

Βασικό χαρακτηριστικὸ του συνιστᾷ ἡ ἔναρξη σχεδόν κάθε λογίου μέ τὴ φράση «ὁ Ἰησοῦς εἶπε». Στόν «Θωμιστικὸ» χριστιανισμό ὁ Ἰησοῦς παρουσιάζεται ὡς χαρισματικὸς κήρυκας καί διδάσκαλος. Μέ τὴ μοναδικότητα τῆς ἀταξινόμητης αὐτῆς συγκέντρωσης τῶν λογίων του ἐπιχειρεῖται νά φανερωθεῖ ποιὸς εἶναι ὁ Ἰησοῦς, χωρὶς ἀναφορὰ στό τριπλὸ ἀξίωμα του ἢ –πέραν αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου– σέ ἄλλους χριστολογικούς τίτλους.

Σέ πολλές σύντομες διαλογικὲς σκηνές οἱ μαθητὲς ἐρωτοῦν ἀπευθείας τόν Ἰη-

σοῦ γιά τήν ταυτότητά του : Τοῦ εἶπαν οἱ Μαθητές του· Ἐσύ ποιός εἶσαι πού μᾶς τά λές αὐτά; [Ἄπο Ἰησοῦς εἶπε] Ἄπο αὐτά πού σᾶς λέω δέν ἀναγνωρίζετε ποιός εἶμαι, ἀλλά εἶστε σάν τούς Ἰουδαίους· γιατί ἀγαποῦν τό δένδρο (καί) μισοῦν τόν καρπό του, καί ἀγαποῦν τόν καρπό καί μισοῦν τό δένδρο (λ. 43). Ὅμοια, τό ἀταυτοποίητο «αὐτοί» εἶναι ἴσως οἱ μαθητές, οἱ ὁποῖοι ζητοῦν ἀπό τόν Ἰησοῦ νά τούς πεῖ ποιός εἶναι πραγματικά, ὥστε νά μπορέσουν νά πιστέψουν σ' αὐτόν (πρβλ. Ἰω. 8:25· 20:31). Ἡ ἀπάντηση τοῦ Ἰησοῦ εἶναι καί πάλι κριτική, ἀπορρίπτει τήν ἐρώτησή τους, ὅπως δείχνει καί τήν ἀποτυχία τους νά ἀναγνωρίσουν αὐτόν πού εἶναι μπροστά τους καί νά διακρίνουν τά σημάδια τῶν καιρῶν (βλ. Λκ. 12:56). Αὐτό πού ἔχει σημασία γιά τό κατά Θωμᾶν εἶναι οἱ διδασκαλίες τοῦ Ἀποκαλυπτή, καί ὄχι τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ἢ ἡ πίστη σέ αὐτόν.

Ἐπιπλέον, οἱ μαθητές ζήτησαν ἀπό τόν Ἰησοῦ νά τούς δείξει τόν τόπο ὅπου θά βρισκεται ἔτσι ὥστε νά μποροῦν νά τόν ἀναζητήσουν. Ἡ ἀπάντησή του, ἡ ὁποία μέ δυσκολία ἔρχεται στήν ἐπιφάνεια, κατευθύνει τήν προσοχή σέ ἕνα φῶς πού ὑπάρχει στό ἐσωτερικό τοῦ ἀνθρώπου τοῦ φωτός, τό ὁποῖο τοῦ ἐπιτρέπει νά φωτίζει ὄλον τόν κόσμον, καί χωρίς αὐτό τό φῶς εἶναι σκότος (λ. 24). Ἡ πιθανή πρόθεση τοῦ λογίου εἶναι νά κατευθύνει τήν προσοχή τους μακριά ἀπό σύνδεση μέ τόν Ἰησοῦ, προτρέποντας στή συνει-

δητοποίηση τοῦ ἐσωτερικοῦ φωτός, μιᾶς εἰδικῆς θρησκευτικῆς ὑποκειμενικότητας πού φωτίζει ὁλόκληρο τόν κόσμο τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ πορεία τοῦ ἀνθρώπου καταγράφεται ἀπό τό συντομότερο λόγιο ὁλόκληρης τῆς συλλογῆς: Ὁ Ἰησοῦς εἶπε· Νά εἶστε περαστικοί [στόν κόσμο] (λ. 42). Στό ὑπόβαθρο αὐτῆς τῆς προτροπῆς γιά ἀποφυγή τῆς προσκόλλησης στά πράγματα αὐτοῦ τοῦ κόσμου ἐνυπάρχει ἡ θέαση τοῦ κόσμου καί τῆς ὕλης ὡς πηγῆς κάθε κακοῦ.

Ὁ «Θωμιστικός» χριστιανισμός παρουσιάζει ἕνα διαφορετικό Ἰησοῦ, χωρίς ἀναφορά στήν ἐκ Παρθένου γέννησή του, οὔτε στά λυτρωτικά γεγονότα τοῦ σταυροῦ καί τῆς ἀνάστασης. Τό κορυφαῖο γεγονός τῆς «καινῆς διαθήκης» ὡς ἱστορικῆς ἀποκάλυψης τοῦ Θεοῦ μέ τήν ἐνσάρκωση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού σφραγίστηκε μέ τή σταυρική θυσία του καί ἐνεργεῖ μέ τήν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διαμέσου τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἀντικαθίσταται μέ τήν κρυμμένη ἢ μυστική ἢ ἐσωτερική γνώση, ἡ ὁποία χαρίζει καί τή λύτρωση. Δέν ὑπάρχει ἀναφορά σέ θαύματα τοῦ Ἰησοῦ, στή διάρκεια τῆς δημόσιας δράσης του, στή προσευχή του καί στόν μυστικό δεῖπνο. Τῆ μεγάλη σπουδαιότητα κατέχουν τά λόγια τοῦ Ἰησοῦ πού ἀποβλέπουν σέ ἕνα εἶδος πνευματικότητας μοναδικῆς αὐτοανακάλυψης καί στήν ἀγάπη γιά τούς φτωχοῦς.

Γιά περαιτέρω μελέτη:

U.-K. PLISCH, *The Gospel of Thomas: Original text with commentary*, transl. from German by G. Schenke Robinson (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2008). I. Δ. ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ, «Γνωστικό εὐαγγέλιο Θωμᾶ» (εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια), στό ἔργο του Ἄποκρυφα Χριστιανικά Κείμενα. Τόμ. Α': Ἀπόκρυφα Εὐαγγέλια (BB 13· Θεσ/νίκη: Π. Πουρναρά, 1999), σ. 301-26. H. KOESTER, «The Gospel of Thomas», *Ancient Christian Gospels: Their History and Development*, 3rd print. (London: SCM Press, [1990] 1992), σ. 75-128.

Ἡ Παναγία ὡς ναός τοῦ Θεοῦ (3Βα ἡ' 1-11)
Ἑσπερινός τῆς Ἑορτῆς τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου
(21 Νοεμβρίου)

Μιλτιάδη Κωνσταντίνου

Κοσμήτορος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ἀνάγνωσμα τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς 21^{ης} Νοεμβρίου, ἡμέρας πού, σύμφωνα μέ τή λειτουργική παράδοση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, εἶναι ἀφιερωμένη στά Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, προέρχεται ἀπό τό τρίτο βιβλίο τῶν Βασιλειῶν καί ἀναφέρεται στά ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ ἀπό τόν βασιλιά Σολομῶντα τό 955 π.Χ. Σύμφωνα μέ τίς μαρτυρίες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὁ Σολομών (965-926 π.Χ.) χρησιμοποίησε γιά τήν κατασκευή τοῦ Ναοῦ τά καλύτερα ὕλικά (ξύλα ἀπό κέδρο τοῦ Λιβάνου καί κυπαρίσσι, χρυσό, ἀσημι, χαλκό καί τεράστιες πελεκητές πέτρες) καί τούς καλύτερους τεχνίτες, οἱ ὁποῖοι διακόσμησαν τούς τοίχους τοῦ Ναοῦ μέ περίτεχνα χερουβίμ, φοῖνικες καί λουλούδια, ἐνῶ κάλυψαν τά πάντα, ἀκόμα καί τό πάτωμα, μέ χρυσό (3Βα κεφ 7).

Ὅταν πλέον οἱ ἐργασίες ὀλοκληρώθηκαν, ὁ Σολομών συγκάλεσε μιά πάνδημη συνάθροιση καί μέ μιά λαμπρή πομπή καί θυσίες ἀναρίθμητων ζώων μετέφεραν τό ἱερότερο λατρευτικό ἀντικείμενο τοῦ ἀρχαίου Ἰσραήλ, τήν Κιβωτό τῆς Διαθήκης, πού περιεῖχε τίς πλάκες τοῦ Νόμου καί πού ὡς ἐκεῖνη τήν ὥρα φυλαγόταν σέ μιά Σκηνή, στόν Ναό. Ἡ Κιβωτός τοποθετήθηκε στό ἐσώτερο μέρος τοῦ Ναοῦ, στά Ἅγια τῶν Ἁγίων, κάτω ἀπό τά φτερά δύο τεράστιων χερουβίμ

πού ἦταν κατασκευασμένα ἀπό ξύλο ἐλιᾶς καί καλυμμένα μέ χρυσάφι. Καί τότε:

Μία νεφέλη κατέκλυσε τόν Ναό κι ἔτσι, οἱ ἱερεῖς δέν μποροῦσαν νά παραμείνουν γιά νά προσφέρουν τίς ὑπηρεσίες τους, ἐξ αἰτίας τῆς νεφέλης, καθώς ἡ δόξα τοῦ Κυρίου εἶχε κατακλύσει τόν Ναό (3Βα ἡ' 10-11).

Σέ πλήθος χωρίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ σέ κάποιον τόπο δηλώνεται μέ τήν ἐμφάνιση μιᾶς νεφέλης. Νεφέλη ὀδηγεῖ τούς Ἰσραηλίτες ἔξω ἀπό τήν Αἴγυπτο καί τούς προστατεύει ἀπό τούς διώκτες τους (Ἐξο ιδ' 19-20), νεφέλη καλύπτει τήν κορυφή τοῦ ὄρους Σινᾶ, ὅταν κατέρχεται ἐκεῖ ὁ Θεός γιά νά δώσει στόν Μωυσῆ τίς 10 ἐντολές (Ἐξο κδ' 15-18) καί νεφέλη καλύπτει τή Σκηνή τοῦ Μαρτυρίου καί καθοδηγεῖ τούς Ἰσραηλίτες καθ' ὅλη τή διάρκεια τῶν περιπλανήσεών τους στήν ἔρημο (Ἐξο μ' 34-38· πρβλ. Ἄρι θ' 15-21). Ἀκριβῶς ὅπως πρὶν ἀπό τριακόσια περίπου χρόνια στήν ἔρημο τοῦ Σινᾶ ὁ Θεός ἦταν συνεχῶς παρών ἀνάμεσα στόν λαό του, ἔτσι καί τώρα ἔρχεται νά «ἐγκατασταθεῖ» στόν Ναό τῆς Ἱερουσαλήμ.

Ὁ ναός πού ἔχτισε ὁ βασιλιάς Σολομών καταστράφηκε τό 586 π.Χ. μαζί μέ ὀλόκληρη τήν πόλη ἀπό τούς Βαβυλώνι-

ους. Μεταξύ 520 και 515 π.Χ., όταν η Ίουδαία ήταν πλέον μιά μικρή έπαρχία τής Περσικῆς Αὐτοκρατορίας, ξαναχτίστηκε ἕνας δεύτερος ναός ἀλλά πολύ μικρότερων διαστάσεων ἀπό τόν διοικητή Ζοροβάβελ. Τέλος, κατά τή ρωμαϊκή περίοδο, ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Ἡρώδη τοῦ Μεγάλου (37-4 π.Χ.) καί ἐξῆς ἄρχισε νά χτίζεται ἕνας πολύ μεγαλοπρεπέστερος ναός, πού ὅμως δέν ὀλοκληρώθηκε ποτέ, καθὼς τό 70 μ.Χ. καταστράφηκε ὀλοσχερῶς ἀπό τούς Ρωμαίους, όταν κατέστειλαν τήν ἐναντίον τους ἰουδαϊκή ἐπανάσταση. Παρά τίς ἀλλεπάλληλες καταστροφές ὅμως, ἡ σημασία τοῦ λόφου τῆς Σιών, πάνω στόν ὁποῖο ἦταν χτισμένος ὁ Ναός, ὡς τόπου παρουσίας τοῦ Θεοῦ δέν ἔσβησε ποτέ.

Κοινό χαρακτηριστικό ὄλων σχεδόν τῶν ἀρχαίων πολιτισμῶν ἦταν ἡ ἀντίληψη ὅτι οἱ θεοί κατοικοῦσαν ταυτόχρονα στόν οὐρανό καί στούς ναούς πού ἦταν ἀφιερωμένοι σ' αὐτούς. Ἔτσι, ὁ ναός ἀποτελοῦσε τόν χῶρο ὅπου ἡ διαφορά μεταξύ οὐρανοῦ καί γῆς αἴρεται, ὅποτε ὁποῖος εἰσερχόταν στόν ναό βρισκόταν ταυτόχρονα μπροστά στόν οὐράνιο θρόνο τοῦ θεοῦ. Στόν χῶρο τοῦ ναοῦ συντελεῖτο μιά ὑπέρβαση τῶν κατηγοριῶν τοῦ γήινου καί τοῦ οὐράνιου, καθὼς τά ὅρια μεταξύ ἐπίγειου καί οὐράνιου κόσμου σχετικοποιοῦνταν. Ἔτσι, ὁ ναός ἀποτελοῦσε, κατά τίς ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων, κομμάτι γῆς πού ἔφτανε μέχρι τόν οὐρανό ἢ, ἀντίθετα, κομμάτι οὐρανοῦ πού ἄγγιζε τή γῆ.

Ἀκριβῶς ἐπειδή ὁ χῶρος τοῦ ναοῦ ἦταν συνδεδεμένος μέ τέτοιες παραστάσεις, ἀπαγορευόταν στούς πιστούς νά εἰσερχονται σ' αὐτόν. Στό ἐσώτερο μέ-

ρος τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντα εἰσερχόταν μόνον ὁ ἀρχιερέας μιά φορά τόν χρόνο γιά νά ραντίζει τόν χῶρο μέ τό αἷμα τῆς θυσίας πού προσφερόταν στήν αὐλή (Ἐβρ θ' 7). Αὐτή τήν αὐστηρή ὀριοθέτηση τοῦ χῶρου ὅπου κατοικεῖ ἡ θεότητα ἀπό τόν χῶρο ὅπου κατοικοῦν οἱ ἄνθρωποι κατάργησε ὁ Ἰησοῦς Χριστός μέ τήν ἐνανθρώπησή του. Καθὼς ὁ Θεός ἔγινε ἄνθρωπος καί ἦρθε νά κατοικήσει μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, κατάργησε κάθε διαχωριστικό μεταξύ θείου καί ἀνθρώπινου.

Μέ τήν ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ ὀλόκληρος ὁ κόσμος ἔγινε πλέον ἕνας ναός, ὅπου ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τή δυνατότητα τῆς ἄμεσης ἐπικοινωνίας μέ τόν Θεό. Ἔτσι, ὁ χριστιανικός ναός συμβολίζει μέ τήν ἀρχιτεκτονική του τό σύμπαν καί κάθε μέρος του ἕνα τμήμα τοῦ κόσμου. Τό δάπεδο συμβολίζει τή γῆ πάνω στήν ὁποία κατοικοῦν οἱ ἄνθρωποι. Ἡ ὀροφή συμβολίζει τόν οὐρανό καί γι' αὐτό στό κέντρο τῆς εἰκονογραφεῖται πάντοτε ὁ Παντοκράτορας, ἡ εἰκόνα δηλαδή τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος παριστάνεται συνήθως σέ μιά μέση ἡλικία –οὔτε νέος οὔτε γέρος– γιά νά δείξει τήν ἔνωση τοῦ Υἱοῦ μέ τόν Πατέρα. Τό ἀρχιτεκτονικό τμήμα τοῦ ναοῦ πού συνδέει τό δάπεδο μέ τήν ὀροφή, πού συνδέει, δηλαδή, τή γῆ μέ τόν οὐρανό, εἶναι ἡ κόγχη τοῦ ἱεροῦ. Αὐτός εἶναι ὁ λόγος καί στό σημεῖο αὐτό εἰκονογραφεῖται σχεδόν πάντα ἡ Παναγία. Γιά νά καταδειχτεῖ ὅτι χάρις στή συμβολή αὐτοῦ τοῦ φτωχοῦ κοριτσιοῦ ἀπό τήν Παλαιστίνη ἔγινε δυνατή ἡ ἔνωση τοῦ οὐρανοῦ μέ τή γῆ.

Αὐτό εἶναι καί τό βαθύτερο νόημα τῆς γιορτῆς τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου

στόν Ναό. Τό ιστορικό υπόβαθρο τῆς γιορτῆς αὐτῆς βρίσκεται στή βυζαντινὴ περίοδο. Στὰ Ἱεροσόλυμα, στή θέση ὅπου παλιότερα βρισκόταν ὁ περίφημος ναός τοῦ Σολομῶντα, ὁ αὐτοκράτορας Ἰουστινιανός ἔχτισε μιὰ μεγάλη βασιλική πρὸς τιμὴν τῆς Παναγίας, πού ὀνομάστηκε «Ἁγία Μαρία ἡ Νέα» ἢ «Νέα Ἐκκλησία». Τά ἐγκαίνια τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς ἔγιναν στίς 20 Νοεμβρίου τοῦ 543 καί ἡ ἀνάμνησή τους γιορτάζονταν κάθε χρόνο στίς 21 Νοεμβρίου μέ ιδιαίτερη λαμπρότητα. Τόν 7 αἰώνα, ἡ πανήγυρη αὐτή συνδέθηκε μέ μιὰ ἀρχαία χριστιανική παράδοση, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ἡ Παναγία σέ ἡλικία 3 ἐτῶν ἀφιερώθηκε ἀπό τοὺς γονεῖς της στόν ναό τοῦ Θεοῦ, τὰ Ἁγία τῶν Ἁγίων τοῦ ὁποίου βρισκόταν στό ἴδιο ἀκριβῶς σημεῖο, ὅπου εἶχε χτιστεῖ ἡ νέα ἐκκλησία. Μιά σειρά ἀπό συμβολισμούς καί εἰκόνες, πού ὁμως, ὅταν ἐρμηνευτοῦν σωστά, συνοφίζουσαν ὅλη τή θεολογία τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ εἰκόνα τῆς Μαρίας πού εἰσέρχεται στόν ναό περιγράφει μέ τόν πιό παραστατικό τρόπο τόν ρόλο της στήν ἱστορία τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ἐάν ὁ ναός τῆς Ἱερουσαλήμ συμβόλιζε τόν τόπο κατοικίας τοῦ Θεοῦ, στά σπλάχνα τῆς Μαρίας κατοίκησε πραγματικά ὁ Θεός. Ἐάν ὁ ναός τῆς Ἱερουσαλήμ συμβόλιζε τόν οὐράνιο θρόνο τοῦ Θεοῦ, ἡ Μαρία καθίσταται πραγματικός θρόνος του καί δίκαια ὁ ὕμνογράφος τῆς γιορτῆς τῶν Εἰσοδίων τήν ταυτίζει μέ τόν οὐρανό:

*Χαίρει ὁ οὐρανός καί ἡ γῆ
τόν οὐρανόν τόν νοητόν πορευόμενον
ὀρῶντες
εἰς θεῖον οἶκον ἀνατραφεῖναι σεπτῶς.*

Καί ἂν, τέλος, ὁ ναός τῆς Ἱερουσαλήμ ὡς τόπος κατοικίας τοῦ Θεοῦ ἦταν γιά τοὺς Ἰουδαίους ἅγιος, δίκαια ἡ Μαρία ἀποκαλεῖται ἀπό τοὺς χριστιανούς Παναγία. Μέ τήν εἰκόνα τῆς εἰσόδου τῆς Μαρίας στόν ναό τοῦ Θεοῦ δηλώνεται σαφέστατα ἡ κατάργηση τῶν διαχωριστικῶν ὁρίων μεταξύ οὐράνιου καί ἐπίγειου κόσμου πού ἐπιτεύχθηκε μέ τή σταυρική θυσία καί τήν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Τώρα πιά ὅλοι ἔχουν τή δυνατότητα νά γίνουν πολῖτες τοῦ οὐρανοῦ. Ὅμως αὐτή ἡ δυνατότητα, αὐτή ἡ χάρις πού ἔκανε ὁ Θεός στοὺς ἀνθρώπους, δέν εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπό ὑποχρεώσεις. Ἐφ' ὅσον ὅλος ὁ κόσμος, ὅπως ἀναφέρθηκε, ἔγινε ἕνας ναός τοῦ Θεοῦ, δέν εἶναι δυνατόν νά συμπεριφέρεται κανεῖς διαφορετικά στήν καθημερινή του ζωή καί διαφορετικά τίς Κυριακές μέσα στήν ἐκκλησία. Ἐάν στήν ἐκκλησία ἔρχεται κανεῖς γιά νά δοξάσει τόν Θεό, τό ἴδιο ὀφείλει νά κάνει καί μέ ὅλες τίς πράξεις του στήν καθημερινή του ζωή.

«Αἰνεῖτε τόν Κύριο», λεπτομέρεια
Τ. Μ. Τυμ. Προδρόμου, Μακροναρῆξι
Σερρών, 17ος αἰ.

Τό Ἱερό Προσκύνημα τοῦ χωριοῦ τῶν Ποιμένων στή Βηθλεέμ

Ἄγγελικῆς Δ. Χατζηγιάννου
ὕπ. Διδάκτορος Θεολογίας ΕΚΠΑ

ΣΥΜΦΩΝΑ μέ τήν εὐαγγελική διήγηση, στή νύχτα τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ στήν περιοχή τῆς Βηθλεέμ «ποιμένες ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ αὐτῇ ἀγραυλοῦντες καί φυλάσσοντες φυλακάς τῆς νυκτός ἐπί τήν ποιμνῆν αὐτῶν»¹. Ὅταν ὁ ἄγγελος τοῦς ἐνημέρωσε γιά τό θαυμαστό γεγονός τῆς Γεννήσεως τοῦ Κυρίου «οἱ ποιμένες εἶπον πρὸς ἀλλήλους· διέλθωμεν δὴ ἕως Βηθλεέμ καί ἴδωμεν τό ρῆμα τοῦτο τό γεγονός, ὃ ὁ Κύριος ἐγνώρισεν ἡμῖν καί ἤλθον σπεύσαντες, καί ἀνεῦρον τήν τε Μαριάμ καί τόν Ἰωσήφ καί τό βρέφος κείμενον ἐν τῇ φάτνῃ»².

Ὁ τόπος ὅπου, κατά ἀρχαιότατη παράδοση, ἦσαν οἱ ποιμένες τή νύχτα τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ βρίσκεται ἀνατολικῶς τῆς Βηθλεέμ στήν εὐφορη κοιλάδα τῶν Ποιμένων ἢ Ποιμένες (ἀραβικά Μπέτ Σαχούρ) καί βορειοανατολικῶς τοῦ χωριοῦ τῶν Ποιμένων. Καταγράφεται καί ἀπό τόν ἄγ. Ἱερώνυμο ὡς ἐξῆς: «οὐ μακράν τῆς Βηθλεέμ κατέβη ἡ Παῦλα εἰς τόν πύργον τοῦ Ἰαδερ³, ἐνθα ὁ Ἰακώβ ἐποίμεινε τά πρόβατά του, καί ἐνθα οἱ ποιμένες ἀγραυλοῦντες ἐν καιρῷ νυκτός ἠξιώθησαν νά ἀκούσωσι τό “δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καί ἐπί γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία” καί ὁ τόπος οὗτος ἀπέχει τῆς Βηθλεέμ χίλια βήματα»⁴.

Ἦδη ἀπό τόν Δ' αἰ. ὁ τόπος αὐτός θεωρεῖτο προσκύνημα. Σύμφωνα μέ τόν Νικηφόρο Κάλλιστο Ξανθόπουλο μέ ἐντολή τῆς ἀγίας Ἑλένης κτίσθηκε ναός πού κάλυψε τό προσκύνημα⁵. Τήν πληροφορία συναντοῦμε καί σέ βυζαντινό χειρόγραφο τοῦ ΙΑ' αἰ. τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ⁶. Συγκεκριμένα, στό φυσικό σπήλαιο, ὅπου βρίσκονταν οἱ ποιμένες τή νύχτα τῆς συναντήσεώς τους μέ τόν ἄγγελο καί εἶχε μετατραπεῖ σέ ναό προστέθηκε μωσαϊκό δάπεδο. Πάνω ἀπό τήν κορυφή τοῦ σπηλαίου κτίσθηκε μικρό πεταλοειδές παρεκκλήσιο, πού καί αὐτό καλύφθηκε μέ ψηφιδωτό δάπεδο καί ἐλληνικές ἐπιγραφές⁷. Τήν ἴδια περίοδο στήν περιοχή ἐγκαταστάθηκαν ἀσκητές, ὅπως ὁ ὄσιος Ποσειδώνιος ὁ Θηβαῖος, καθώς ἀναφέρεται στή Λαυσαϊκή Ἱστορία τοῦ ἐπισκόπου Ἑλενοπόλεως Παλλαδίου (364-431)⁸. Τό προσκύνημα καί ὁ ναός τῶν Ποιμένων, ὅπως ὀνομάσθηκε ὁ νέος ναός, φαίνεται πώς στή βυζαντινή περίοδο ἦταν ἰδιαίτερος σημαντικός, καθώς ἀπό ἐκεῖ ξεκίνησαν οἱ ἀκολουθίες τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν Χριστουγέννων, πού συνεχίζονταν καί ὀλοκληρώνονταν στή βασιλική τῆς Γεννήσεως στή Βηθλεέμ.

Τόν ΣΤ' αἰ. ὁ μικρός ναός κατεδαφίσθηκε καί στή θέση του κτίσθηκε μεγάλη

βασιλική για τις λατρευτικές ανάγκες των χριστιανῶν τῆς περιοχῆς καί τῶν προσκυνητῶν. Καταστράφηκε ἀπό τούς Πέρσες καί ξανακτίσθηκε ἀπό τόν πατριάρχη Ἱεροσολύμων Μόδεστο (632-634). Ὁ δυτικός προσκυνητής Ἀρκοῦλφος ἀναφέρει τό 670 γιά τόν παλαιό ναό πού καταστράφηκε ἀπό τούς Πέρσες: «εἵκοσι λεπτά πρὸς ἀνατολάς τῆς Βηθλεέμ ἐν τῷ τόπῳ, ἔνθα οὐράνιος δόξα περιέλαμψε τούς ποιμένας, παρά τόν πύργον τοῦ Ἰαδερ, ὑπῆρχε μία ἐκκλησία, ἣτις ἐμπεριεῖχε τρεῖς τάφους τῶν τριῶν Ποιμένων»⁹. Μετά τήν ἀραβική κατάκτηση στό προσκύνημα κτίσθηκε μονή τήν ὁποία προστάτευε ὑψηλό τεῖχος¹⁰. Τόν 9 αἰ. στό προσκύνημα πού ὀνομαζόταν «Ποιμένειον», «Ποίμνιον» ἢ «Μοναστήριον τῶν ποιμένων» (Monasterium pastorum)¹¹ κατοικοῦσε μοναστική ἀδελφότητα ὡς καί τίς ἀρχές τοῦ 10 αἰ. Στή μονή ἐκτός ἀπό τόν ναό-σπήλαιο περιλαμβανόταν καί ὁ μέγανος ναός πού προαναφέραμε καί ὀνομαζόταν «Δόξα ἐν Ἰψίστοις Θεῶ»¹². Τόν 10 αἰ. τό μοναστήρι καταστράφηκε καί οἱ μοναχοί τό ἐγκατέλειψαν, ἢ σπηλιάναός ὅμως παρέμεινε ὡς προσκύνημα καί λατρευτικός χώρος γιά τούς κατοίκους τῆς περιοχῆς καί γιά τούς λιγιστοῦς προσκυνητές πού ἔφθαναν κατά τήν περίοδο τῆς κατοχῆς τῆς Παλαιστίνης ἀπό τούς Μαμελούκους (1219-1517) καί κατόπιν ἀπό τούς Ὀθωμανούς (1517-1917)¹³. Τό 1681 ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος (1669-1707) πραγματοποίησε ἔργα συντηρήσεώς του, ὅπως καί ὁ πατριάρχης Πολύκαρος (1808-1827) τό 1820¹⁴.

Τόν 10 αἰ., κατά τό Προσκυνητάριο

τοῦ ἱεροδιακόνου Βενιαμίν Ἰωαννίδου, τό τεῖχος πού κάποτε προστάτευε τήν παλαιά μονή ἦταν κατεστραμμένο καί σώζονταν μόνο ἐρείπιά του. Στή βορεινή πλευρά τοῦ τεῖχους σώζονταν ἐρείπια τοῦ μεγαλοπρεποῦς παλαιοῦ ναοῦ καί ἡ ἀγία Τράπεζα¹⁵. Τό 1896 ὁ Δημήτριος Τάκος στόν Ὁδηγό προσκυνημάτων ἀναφέρει μεταξύ ἄλλων γιά τό προσκύνημα ὅτι: «Ἐνταῦθα ἀπαντῶσι σπήλαια ἐν οἷς εὐρέθησαν ὄργανα ἐκ πυρίτου λίθου καί στέρναι, τῶν ὁποίων ἡ ἐπί τοῦ ὑψηλοτέρου μέρους τοῦ λοφίσκου λέγεται, ὅτι αὐτομάτως ἀνέβλυσεν ὕδωρ, ὅτε ἡ Θεοτόκος ζητοῦσα ὕδωρ παρά τῶν κατοίκων ἤκουσεν αὐτούς ἀρνούμενους αὐτῇ τοῦτο»¹⁶. Τόν Δεκέμβριο τοῦ 1895 ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Γεράσιμος Α' (1891-1897) ἀνήγειρε κοντά στό σπήλαιο-προσκύνημα νέο ναό ἀφιερωμένο στοῦς Προπάτορες¹⁷.

Τό 1972 τό Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων, μέ ἀφορμή τήν ἀνέγερση νέου μεγάλου ναοῦ κοντά στόν χώρο τῶν ἐρειπίων, πραγματοποίησε ἀρχαιολογικές ἀνασκαφές, πού ἀποκάλυψαν ὅλα τά ἀρχαῖα ἐρείπια τοῦ σπουδαίου καί ἀγνωστοῦ στοῦς περισσότερους προσκυνήματος¹⁸. Στίς 27.7.1989 ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Διόδωρος Α' (1980-2001) ἐγκαινίασε τόν νέο ναό δίνοντάς του τήν ὀνομασία «Δόξα ἐν Ἰψίστοις»¹⁹.

Ὁ τόπος τοῦ προσκυνήματος τῶν Ποιμένων ταυτίσθηκε καί μέ περιστατικά τῆς Π. Διαθήκης, ὅπως μέ τό εἰδύλλιο τοῦ Βοόζ καί τῆς Ρούθ, μέ τόν τόπο ὅπου ὁ Ἰακώβ ποίμαινε τά πρόβατά του καί μέ τόν πύργο τῶν Ποιμένων τῆς Π. Διαθήκης. Βεβαίως, ὁ πύργος τῶν Ποιμένων δέν ἦταν ἄσχετος μέ τή γέννηση

τοῦ Χριστοῦ καί τήν ἐκπλήρωση τῆς προφητείας τοῦ Μιχαία: «Καί σύ πύργος ποιμνίου ἀρχιμῶδης, θύγατερ Σιών, ἐπί σέ ἤξει καί εἰσελεύσεται ἡ ἀρχή ἡ πρώτη, βασιλεία ἐκ Βαβυλῶνος τῇ θυγατρὶ Ἱερουσαλήμ»²⁰.

Σήμερα ἡ ἐπίσκεψη στό χωριό τῶν Ποιμένων καί τό προσκύνημα στόν ναό πού σώζεται ὁ τάφος τους ἀποτελεῖ συ-

νέχεια τοῦ προσκυνήματος τῶν πιστῶν πού προσέρχονται στή Βηθλεέμ. Καί δικαιολογημένα, ἀφοῦ οἱ ἀγαθοί καί ἄκακοι βοσκοί, στούς ὁποίους ὁ Θεός ἀποκάλυψε δι' ἀγγέλου τό μυστήριό τῆς σαρκώσεως τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀποτελέσαν τούς πρώτους κήρυκες ὅτι: «ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο καί ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν»²¹.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Λουκ. 2,8
2. Λουκ. 2,15-16
3. Σχετικῶς μέ τόν Ἄδερ καί τήν ἱστορία του βλ. Βασιλειῶν Γ', 11, 14 καί ἐξ.
4. Ἰωαννίδου Βενιαμίν ἀρχιμ.: Προσκυνητάριον τῆς Ἁγίας Γῆς. Ἡ Ἁγία Πόλις Ἱερουσαλήμ καί τά περίχωρα αὐτῆς, Ἐν Θεσσαλονίκη 2004, ἐκδ. Μυθονία, (φωτοαναστατική ἐκδοσις), σ. 313.
5. Νικηφόρου Καλλίστου Ξανθοπούλου: Ἐκκλησιαστική Ἱστορία, Περί τῶν θεοφιλῶν ἔργων τῆς μακαρίας Ἐλένης, καί τῆς αὐτῆς τελευτῆς· καί περί τῆς ἐπωνύμου αὐτῆς πόλεως· καί ἱστορία παράδοξος τοῦ ἀγίου μάρτυρος Λουκιανοῦ, βιβλ. γ', κεφ. ΛΑ, ΡΓ. 146, 113.
6. Μηλλιαρᾶ Καλλίστου ἀρχιμ.: Οἱ Ἅγιοι Τόποι ἐν Παλαιστίνῃ καί τά ἐπ' αὐτῶν δίκαια τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τόμ. 1, Θεσσαλονίκη 2003, φωτοαναστατική ἐπανέκδοση, ἐκδ. Studio University Press, σ. 34, πρβλ. καί Παπαδοπούλου Χρυσοστόμου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν: Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, Ἀθήναι 20103, σ. 111.
7. Τζαφέρη Β., Προσκυνητάριο τοῦ Ὁρθοδόξου Χριστιανοῦ, σ. 73, ἀ.ἐ.ἐ.
8. Αὐγουστίνου μοναχοῦ, Παλλαδίου ἐπισκόπου Ἐλενουπόλεως: Ἡ πρός Λαῦσον ἱστορία ἢ Λαυσαϊκόν καί ἡ κατ' Αἴγυπτον τῶν μοναχῶν ἱστορία περιέχουσα βίους ἐρημιτῶν πατέρων, Ἐν Ἱεροσολύμοις 1914, Τύποις Ἱεροῦ Κοινοῦ τοῦ Παναγίου Τάφου, σ. 110.
9. Ἰωαννίδου Βενιαμίν ἀρχιμ., Προσκυνητάριον τῆς Ἁγίας Γῆς, σ. 313.
10. Τζαφέρη Β., Προσκυνητάριο τοῦ Ὁρθοδόξου Χριστιανοῦ, σ. 74, ἀ.ἐ.ἐ.
11. Παπαδοπούλου Χρυσοστόμου, ἔ.ἀ. σ. 284.
12. Ζάκου-Παπαμωσέως Ἄν.: Μέγας Ὁδηγός τῶν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γῆ Προσκυνημάτων τοῦ Χριστιανοῦ, Κύπρος 1970, σ. 179.
13. Τζαφέρη Β., ἔ.ἀ. σ. 74, ἀ.ἐ.ἐ.
14. Ζάκου-Παπαμωσέως Ἄν., Μέγας Ὁδηγός, σ. 179.
15. Ἰωαννίδου Βενιαμίν ἀρχιμ., Προσκυνητάριον τῆς Ἁγίας Γῆς, σ. 313.
16. Χορτάτου Τίτου ἀρχιμ.: Τό Προσκύνημα τῶν Ποιμένων. Ὀδοιπορικόν, Ἀθήναι 1994, σ. 8-9.
17. Χορτάτου Τίτου ἀρχιμ., αὐτόθι. Πρβλ. καί Ζάκου-Παπαμωσέως Ἄν., ἔ.ἀ. σ. 180.
18. Τζαφέρη Β., ἔ.ἀ. σ. 74.
19. «Ἐκκλησιαστικά Χρονικά», Νέα Σιών, ΠΑ (1989) 343-344.
20. Μιχ. 4, 8.
21. Ἰωάν. 1, 14.

Ἡ κοινωνία τῆς ἐγωτικῆς αὐτάρκειας (α')

Νικολάου Λεβέντη
Θεολόγου

Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ χαρακτηρίζεται ἀπό δύο κύρια φαινόμενα, τόν ἀτομικισμό καί τόν ὑπερυλισμό. Ὁ ὅρος *κοινωνία τῆς ἐγωτικῆς αὐτάρκειας* δηλώνει τήν ἐκ μέρους τοῦ ἐγωκεντρικοῦ ἀτόμου θεώρηση τοῦ ἑαυτοῦ του ὡς τοῦ σημαντικότερου στοιχείου σέ ἀναφορά πρὸς τίς διαπροσωπικές σχέσεις του. Συνέπεια αὐτῆς τῆς τοποθέτησης εἶναι ὁ αὐτοεγκλωβισμός. Ἐτσι, τό ἀνθρώπινο ὑποκείμενο δημιούργησε ἐγωκεντρικές μορφές τρόπου ζωῆς πού σταδιακά ἐξελίχτηκαν στή μορφή τῆς κοινωνίας ὅπως μᾶς εἶναι γνωστή σήμερα. Κοινωνία, στήν ὁποία *grasso modo*, κυριαρχοῦν ἡ περιθωριοποίηση τῆς θρησκείας, ἡ ἀπομάκρυνση ἀπό τό Θεό, ἡ καλλιέργεια τοῦ ἀτομικισμοῦ μέσω τοῦ ὕλιστικοῦ πλαισίου ζωῆς, ἡ κοινωνική ἀδράνεια, ἡ ἐπικράτηση τῆς μαζοποίησης, ἡ ἄκριτη υἱοθέτηση τῶν προβαλλόμενων προτύπων, ἡ χαλάρωση τῶν ἀρετῶν καί τῶν ἀρχῶν πού διέπουν τίς κοινωνικές σχέσεις μέ ἀποτέλεσμα συμπλεγματική διαπροσωπική ἐπικοινωνία, ἡ καθιέρωση ποσοτικῶν καί ὄχι ποιοτικῶν κριτηρίων στίς συνθηκῆς ἐργασίας καί, τέλος, ἡ ἀποξένωση τῶν ἀνθρώπων μεταξύ τους.

Γιά νά προσεγγιστεῖ τό πρόβλημα, πρέπει πρῶτα νά ὀριστοῦν τά συστατικά του στοιχεῖα, στήν προκειμένη περίπτωση ὁ ὅρος *κοινωνία*. Σύμφωνα μέ

τόν κοινωνιολόγο Τάλλκοτ Πάρσονς, ἡ κοινωνία εἶναι σύστημα πού χαρακτηρίζεται ἀπό αὐτοπληρότητα καί τά μέλη του, ὡς μία ὀργανωμένη καί συσπειρωμένη ὁμάδα ἀνθρώπων πού συμβιώνουν ἄρμονικά, ἱκανοποιοῦν ἐντός του ὅλες τους τίς ἀνάγκες. Τό σύστημα αὐτό καλύπτει ὅλες τίς πτυχές τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς καί ἐλέγχει –μέσω κανόνων, οἱ ὁποῖοι ρυθμίζουν τή δομή καί τή λειτουργία του– τίς διεργασίες πού ἐπιτελοῦνται στό πλαίσιο του¹. Ἀπό θεολογικῆς πλευρᾶς, ὅμως, ἡ περιγραφή αὐτῆς τῆς μορφῆς τῆς κοινωνίας δημιουργεῖ προϋποθέσεις ἀνάπτυξης ἐγωκεντρικοῦ τρόπου σκέψης, καθ' ὅσον ἄν μία ἀνθρώπινη κοινότητα εἶναι σέ θέση νά ἐπιτύχει τήν αὐτοπληρότητά της μόνη της, δέν ἔχει ἀνάγκη τήν κοινωνία μέ τό Θεό καί εἶναι ἀπόλυτα προφανές πῶς σκοπός δόμησης μίας κοινωνίας δέν μπορεῖ νά εἶναι ἡ θεοποίηση τοῦ Ἐγώ, τοῦ «ἐγκλεισμοῦ στήν ἐγωτική αὐτάρκεια»². Στή χριστιανική Ἐκκλησία, *κοινωνία* σημαίνει *μετοχή* τῶν ἀκτίστων θείων ἐνεργειῶν, σημαίνει ἐγκεντρισμό στό Θεῖο Σῶμα³, καί συνεπάγεται τήν ἀπαλλαγῆ ἀπό τά θεατρικά προσώπεια, ὥστε νά φανερωθοῦν τά ἀληθινά πρόσωπα.

Ὁ Ἰ. Κάντ στό ἔργο του «Τά θεμέλια τῆς μεταφυσικῆς τῶν ἡθῶν», διακρίνει τήν ἀξιοπρέπεια (ἢ ἀξία) ἀπό τήν τιμή.

Συγκεκριμένα, αναφέρει πώς «ὅ,τι ἔχει τιμή μπορεί νά αντικατασταθεῖ ἀπό κάποιον ἄλλο ἰσότημό του. Ὅ,τι ὅμως εἶναι ὑπεράνω κάθε τιμῆς, καί συνεπῶς δέν ἔχει κανένα ἰσότημό του, αὐτό ἔχει ἀξιοπρέπεια»⁴. Γιά τόν φιλόσοφο ἡ «ἠθική ἀνθρωπότητα», ὅπως τήν ἀποκαλεῖ, εἶναι σέ θέση νά ἀναπτύξει «ἠθικό φρόνημα», δηλαδή ἕνα καθολικό νόμο πού θά λειτουργεῖ ὡς «πηγή κάθε ἠθικῆς ἀξίας»⁵, καί νά διαχωριστεῖ ἀπό τά ἄλογα ὄντα ὑποτασσόμενος κατά τό ἔλλογο σ' αὐτόν⁶. Κατανοοῦμε, λοιπόν, ὅτι ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου παρέχεται σ' αὐτόν ἀπό τήν δυνατότητα ἔλλογης ὑποταγῆς στόν «ἠθικό νόμο», διά μέσου τοῦ ὁποῦ κερδίζει τήν αὐτονομία του⁷. Κατά τόν Κάντ, ἡ ἔννοια τῆς αὐτονομίας εἶναι ταυτόσημη μέ τήν ἠθική ἐλευθερία, καθῶς ἀποτελεῖ κατεξοχήν ἔκφραση τῆς ἀξιοπρέπειας (ἢ ἀξίας) τῶν ἔλλογων ὄντων. Ὡστόσο, ὅσο κι ἂν ἡ φιλοσοφία του ἀποτελεῖ σημαντικό καί οὐσιαστικό σταθμό τῆς φιλοσοφικῆς ἱστορίας, δέν μπορεί νά ἀποσιωπηθεῖ τό γεγονός πώς εἶναι μία νομικιστικοῦ τύπου φιλοσοφία⁸.

Τά πράγματα διαφέρουν στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. Πραγματικά ἐλεύθερος εἶναι ἐκεῖνος πού συνειδητά ἀπέχει ἀπό τή δουλοπρέπεια καί τήν ἀσυδοσία, γιατί καί οἱ δύο συνιστοῦν ὑποταγή. Ἐντός τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας πρῶτα καί πάνω ἀπό ὅλα εἶναι τό πρόσωπο, διότι μόνο ἐντός της διασώζεται, μορφώνεται, ζεῖ καί βιώνεται. Ἡ σχέση τῶν θείων ὑποστάσεων ἐκφραζόμενη στήν εἰκόνα τῆς Τριάδας μᾶς ὑποδεικνύει ὡς ἰδανικό τρόπο ζωῆς προσωπικές σχέσεις ἀναφορᾶς⁹. Τό πρόσωπο προϋποθέτει καί

ἐνισχύει τήν κοινωνική ἐπαφή. Ταυτόχρονα ἀπαιτεῖ ἀναφορικότητα, βάσει τῆς ὁποίας δομοῦνται οἱ κοινωνικές σχέσεις. Ἡ ἀποκατάσταση τῆς ποιότητας τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων ἐρείδεται ἄμεσα στόν ὄντολογικό διάλογο μεταξύ ἀνθρώπινου καί θείου. Τά κενά τῶν κοινωνικῶν σχέσεων θά πληρωθοῦν καί θά ἐπανανοηματοδοτηθοῦν μέ τή παρουσία τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ.

Καθ' ὅλη τήν ἔκταση τῆς πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῆς ὑπογραμμίζεται ἡ σημασία τῆς πίστεως. Ὁ ἄνθρωπος ἀναγεννᾶται διά τῆς πίστεως στόν Θεό καί ὡς καινούριος ἄνθρωπος ἀναλαμβάνει τή «μεταμόρφωση καί ἀνάπλαση τῆς ἀνθρωπότητας», μέσω τῆς ταπείνωσης, πού θά τοῦ ἐπιτρέψει «νά προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του στόν ἀδελφό του κατά τό πρότυπο τοῦ Χριστοῦ»¹⁰. Ἡ πορεία πρὸς τόν Θεό συνεπάγεται σύγκλιση τῆς πορείας τῶν ἀνθρώπων καί ἡ ἀπομάκρυνση ἀπό τόν Θεό ἀποξένωση ἀπό τόν συνάνθρωπο. Ἡ ἐπαφή μεταξύ τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἀδύνατη ἂν δέν ὑπάρχει ἐπαφή μέ τόν Θεό. Συνεπῶς, ἡ ἀνθρωπότητα ὀφείλει νά διαλύσει τίς ἐγκλωβιστικές ἀνισοτικές διακρίσεις. Ὅλοι εἴμαστε ἕνα στά μάτια Του χάρις στόν Χριστό (Γαλ. 3:28). Ἡ ἐνότητα γιά τήν ὁποία γίνεται λόγος δέν ἀντιφάσκει στήν κοινωνία τῶν προσώπων, ἐφ' ὅσον δέν ἰσοπεδώνει τήν ἑτερότητα – εἶναι δεδομένη, ἀλλά τίς διακρίσεις πού προκύπτουν λόγω τῆς ἑτερότητας. Ἡ ἀναζήτηση τοῦ δρόμου πρὸς τήν ἐνότητα, εἶναι ἡ μόνη λύση γιά τήν πραγμάτωση τῆς σωτηρίας τοῦ θείου πληρώματος, πού ἐν τέλει θά ὀδηγήσει στήν ἐνότητα.

Συμπερασματικά, οἱ κοινωνικές σχέ-

σεις είναι μία έμφυτη έσωτερική ανάγκη του ανθρώπου πού αναζητεί διέξοδο. Η όρθή λειτουργία τών ανθρώπινων σχέσεων ολοκληρώνεται μέ τή σωστή χρήση τής λογικής μας, διότι, κάνοντας χρήση αὐτῆς, ἡ ἀνθρωπότητα ἔχει τή δυνατότητα νά ἐλέγχει τίς ἐπιλογές της. Στή σύγχρονη κοινωνία ὀφείλουμε νά ἐπιπροσδιορίσουμε τόν σκοπό συγκρότησης τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καί νά γνωρίσουμε σέ βάθος τή συστατική οὐσία του, τόν ἄνθρωπο. Ὁ ἐγωισμός, ὁ ὑπερυλιστικός τρόπος ζωῆς καί τά συνεχῶς ἀναδυόμενα προβλήματα, πού ὀδηγοῦν σέ πνευματική καί ἠθική σύγχυση, ἀποδείχθηκαν αἷτια μόλυνσης τῆς ἀνθρώπινης ἀναφορικότητας, τῆς ἐνσκήπτουσας κοινωνίας τῆς ἐγωτικῆς αὐτάρκειας καί τῆς ἀπομάκρυνσης ἀπό τό Θεό. Μέ ἄλλα λόγια, οἱ κοινωνικές σχέσεις ἀποτέλεσαν τό σκέπασμα εἰσόδου πού ἀνοίγει πρὸς τόν ἀτομοκρατούμενο πολιτισμό τοῦ ἔχειν καί τῆς ἐπερχόμενης ἀποξένωσης ἀπό τόν συν-ἄνθρωπο καί τόν Θεό. Κάπως ἔτσι, ὁ

σύγχρονος ἄνθρωπος ἐπέφερε τήν ἀλλοίωση στίς ἀνθρώπινες σχέσεις. Ἔρα, ἡ ἀτέλεια δέν εἶναι ἐκ Θεοῦ, ἀλλά ἀποτέλεσμα τῆς προαιρέσεως τῆς ἔλλογης κτιστῆς πραγματικότητας, πού πληρώνεται μόνο ἐντός τῆς κοινωνίας καί μετοχῆς τών ἀκτίστων Θεῶν ἐνεργειῶν.

Σκοπός τοῦ σημερινοῦ ἀθρώπου ὀφείλει νά εἶναι ἡ διαμόρφωση τών κοινωνικῶν σχέσεων σέ ὀχήματα ἀγάπης καί ἀρμονικῆς συνύπαρξης καί ὄχι σέ σκαλοπάτια προσωπικῆς εὐδαιμονίας, ἀφοῦ «μόνο μέσα σέ σχέσεις ἐλευθερίας καί ἀγάπης ἀναδεικνύεται τό μοναδικό καί ἀνεπανάληπτο τοῦ ἀθρώπινου προσώπου»¹¹. Μεταξύ τών μελῶν μίας κοινωνίας εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἀνάπτυξη στενότερου δεσμοῦ, ὥστε νά διατηρηθεῖ ἡ κοινωνική ἐξελικτική συνοχή, δηλαδή ἡ ὁμοφυχία τοῦ συνόλου, βάσει τῆς ὁποίας ἡ ὁμάδα θά ἀποκτήσει ἐξελικτικό πλεονέκτημα καί θά ὀδηγηθεῖ προοδευτικά στήν ἰδεώδη κοινωνία τῆς ἀλληλοαναφορικότητας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ: **1.** Τσαούση Δ.: *Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας*. Gutenberg, Ἀθήνα 1989, σσ. 130-131. **2.** Δεληκωσταντή Κ.: *Ἡ σχολική θρησκευτική ἀγωγή: μεταξύ παιδαγωγικῆς καί θεολογίας*. Ἔννοια, Ἀθήνα 2009, σ. 214. **3.** Μπέγγζου Μ.: *Θεοκρατία ἢ Δημοκρατία; Μελέτες κοινωνιολογίας τῆς θρησκείας*. Γρηγόρη, Ἀθήνα 2005, σσ. 25-35. **4.** I. Kant, *Τά θεμέλια τῆς μεταφυσικῆς τῶν ἠθῶν* (1785). Μτφ. Γ. Τζαβάρα. Δωδώνη, Ἀθήνα 1984, σ. 89. **5.** Ὁ.π., σσ. 90-91. **6.** Ὁ.π., σσ. 89-90. **7.** Ὁ.π., σσ. 90-91. **8.** Βλ. περὶ «κατηγορικῆς προσαγῆς» τοῦ Kant: S. Blackburn, *Ethics: A very short introduction*. Oxford University Press, Oxford 2001, σσ. 100-107. **9.** Κασσελοῦρη-Χατζηβασιλειάδη Ε.: *Φεμινιστική ἐρμηνευτική: Ὁ παράγοντας «φύλο» στή σύγχρονη βιβλική ἐρμηνευτική*. Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 137. **10.** Καραβιδόπουλου Ἰ.: *Εἰσαγωγή στήν Καινὴ Διαθήκη*. Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 2010, σσ. 275-276. **11.** Φωτίου Σ.: *Ζωντανή Ζωή*. Ἀρμός, Ἀθήνα 2013, σ. 44.

Κυριακή ΙΑ΄ Λουκᾶ (Τῶν Προπατόρων)

Πρωτ. Γεωργίου Δορμπαράκη
τῆς Ἱ. Μ. Δημητριάδος καί Ἀλμυροῦ

«Ἐνθρῶπος τις ἐποίησε δεῖπνον μέγα καί ἐκάλεσε πολλούς» (Λουκ. 14, 16)

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟΣ ὁ Κύριος μαζί μέ ἄλλους σέ τραπέζι πού ἔκανε πλούσιος Φαρισαῖος, βρίσκει τήν εὐκαιρία μεταξύ ἄλλων νά ἀπαντήσῃ μέ τήν παραβολή τοῦ μεγάλου Δείπνου σέ συνδυατημόνα τοῦ τραπεζιοῦ, ὁ ὁποῖος ἐξέφρασε τήν ἀποψη πόσο ὠραῖο θά ἦταν τό τραπέζι τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, μαζί μέ τόν Μεσσία καί τούς πατριάρχες τοῦ Ἰσραήλ. Ἡ ἀπάντησῃ τοῦ Κυρίου φωτίζει τή διάστασῃ αὐτή τῶν ἐσχάτων, ἐκεῖ πού κατά τούς Ἰουδαίους θά φανερωθεῖ στό τέλος τῶν αἰῶνων ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. «Ἐνθρῶπος τις ἐποίησε δεῖπνον μέγα καί ἐκάλεσε πολλούς».

1. Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ λοιπόν εἶναι ἕνα στρωμένο τραπέζι, τό ὁποῖο, ὄχι ἀσφαλῶς μέ ὕλιστικῃ διάστασῃ, παραθέτει ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ὁ Ὅποιος καλεῖ τούς ἀνθρώπους νά λάβουν μέρος καί συνεπῶς νά μετάσχουν στή ζωή Του. Ἡ ἀναφορά μάλιστα σέ Δεῖπνο καί ὄχι σέ ἄριστο, δηλαδή ὄχι σέ ἕνα ἀπλό γεῦμα, δέν εἶναι τυχαία. Γιά τούς Ἰουδαίους ἐκεῖνο πού εἶχε ἐπισημότητα ἦταν τό Δεῖπνο, τό βραδινό δηλαδή γεῦμα, συνεπῶς ἡ παρομοίωσῃ τῆς Βασιλείας μέ Δεῖπνο δείχνει καί τή βαρύνουσα σημασία πού ἀποδίδει ὁ ἴδιος ὁ Θεός στήν κλήσῃ σ' αὐτό. Τοῦτο βεβαίως σημαίνει

περαιτέρω, ὅτι ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἔχει χαρμόσυνο χαρακτήρα, δεδομένου ὅτι οἱ ἀνθρώποι καλοῦνται νά μετάσχουν σέ κάτι πού ἀπό τή φύσῃ του ἔχει τό στοιχεῖο τῆς κοινωνίας καί τῆς χαρᾶς: νά φᾶνε καί νά πιοῦνε. Κι εἶναι εὐνόητο: ἡ κλήσῃ τοῦ Θεοῦ εἶναι πάντοτε κλήσῃ χαρᾶς, διότι ὁ Ἰδιος εἶναι ἡ πηγῃ τῆς.

2. Στό Δεῖπνο αὐτό τῆς Βασιλείας ὁ Κύριος κάλεσε πολλούς, ἀλλά μέ ἱεραρχικό τρόπο: πρῶτα τούς Ἰουδαίους –αὐτούς πού θεωροῦνταν ὁ ἐκλεκτός λαός Του– καί ἔπειτα ὄλους τούς ἄλλους. Στούς πρώτους μάλιστα ὑπῆρξε μία διπλῃ πρόσκλησῃ: μία ἀρχικῃ, γιά νά προετοιμαστοῦν, καί μία τελικῃ, γιά νά ἀνταποκριθοῦν ὅταν ὄλα θά ἦταν ἔτοιμα. Ἡ ἀρχικῃ πρόσκλησῃ πραγματοποιήθηκε μέ τούς προφῆτες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐνῶ ἡ τελικῃ μέ τόν Ἰωάννη τόν Πρόδρομο καί τόν ἴδιο τόν Κύριο Ἰησοῦ, ὁ Ὅποιος ἀκριβῶς ἦλθε ὡς ὁ Μεσσίας, πού φανέρωνε στό πρόσωπό Του αὐτήν τή Βασιλεία. Καί ποῖο τό ἀποτέλεσμα; Ἡ τελικῃ πρόσκλησῃ βρίσκει ἀπροετοιμαστούς τούς ἐπίσημους πρώτους προσκεκλημένους, οἱ ὁποῖοι μέ παιδαριώδεις δικαιολογίες –πράγματι «προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις»–, ἀρνοῦνται τήν προσέλευσή τους, φανερώνοντας ὅτι

ή προτεραιότητα τῆς ζωῆς τους εἶναι ὅτιδήποτε ἄλλο, ἐκτός ἀπό τή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ καί τό ἅγιο θέλημά Του.

3. Ἡ ἀπορριπτική στάση στήν πρόσκληση τοῦ Κυρίου ὀδηγεῖ σέ διπλῆ ἀντίδραση Αὐτοῦ: ἀφ' ἑνός διαγράφει διαπαντός τή συμμετοχή τῶν Ἰουδαίων στό τραπέζι τῆς Βασιλείας Του, ἐφ' ὅσον βεβαίως θά διατηρήσουν τήν ἴδια στάση – «οὐδέποτε γεύσεται μου τοῦ Δείπνου»– ἀφ' ἑτέρου ἐπιταχύνει, θά λέγαμε, τήν κλήση στούς ἀπλούς καί καταφρονημένους Ἰουδαίους, ὅπως καί στούς ἐκτός τῶν ὁρίων τους, ἐθνικούς καί εἰδωλολάτρες, ὥστε καί αὐτοί νά μετάσχουν τοῦ Δείπνου. Κι αὐτό φαίνεται νά εἶναι τό ἀρχικό θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ πόθος Του εἶναι «ἵνα γεμισθῇ ὁ οἶκος Του». Μέ ἄλλα λόγια στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, Βασιλεία ἀγάπης καί χαρᾶς, εἶναι προσκεκλημένοι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἀνεξάρτητα ἀπό τήν κοινωνική τάξη πού ἀνήκουν ἢ τή φυλή καί τό ἔθνος τους.

4. Τό μεγάλο Δείπνο τῆς παραβολῆς παραπέμπει ἀσφαλῶς σέ αὐτό πού συνιστᾶ τόν πυρῆνα τῆς Ἐκκλησίας, τή Θεία Εὐχαριστία. Ἡ ἴδια ἡ Ἐκκλησία, τό ζωντανό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, εἶναι ἡ ἐπί γῆς φανέρωση τῆς Βασιλείας αὐτῆς. Ἄφοῦ ὁ Ἰδιος ὁ Κύριος φανερώνει τή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, δέν μπορεῖ παρά καί ἡ Ἐκκλησία, τό σῶμα Του, νά βρίσκεται στόν κόσμον μέ τόν ἴδιο τρόπο. Πού θά πεῖ: στό τραπέζι της, τή Θεία Εὐχαριστία, καλοῦνται ὅλοι οἱ πιστοί καί βαπτισμένοι στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ νά κοινωνή-

σουν τό σῶμα καί τό αἷμα Του, γιά νά γίνουν σύσσωμοι καί σύναιμοι μέ Ἐκεῖνον καί μέτοχοι τῆς χαρᾶς Του. Πρόσοι ὅμως ἀπό τούς χριστιανούς εἶναι ἔτοιμοι νά ἀποδεχθοῦν τήν κλήση αὐτή; Τό «μετά φόβου Θεοῦ, πίστεως καί ἀγάπης προσέλθετε» συναντᾶ ἢ ἀπουσιάζοντα ὦτα χριστιανῶν ἢ κεκλεισμένα τίς περισσότερες φορές ἀπό «προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις». Ἡ παραβολή αὐτή τοῦ Κυρίου δηλαδή βιώνεται καί ἐπιβεβαιώνεται καθημερινά, ὅπου ὑπάρχει Ἐκκλησία καί ὅσο θά ζεῖ μέ τόν τρόπο τοῦ Χριστοῦ. Καί ἀπό τήν ἀποψη αὐτή τό «ἔρωτῶ σε, ἔχε με παρητημένον» τῶν ἀρνητῶν τῆς πρόσκλησης τοῦ Δείπνου γίνεται ἔμπρακτη ἄρνηση καί πρόφαση δικαιολογίας καί ἀπό ἐμᾶς τούς χριστιανούς, κάτι πού σημαίνει ὅτι ἡ στάση μας αὐτή καθρεπτίζει καί τήν ἐδῶ, στόν κόσμον τοῦτο, σχέση μας μέ τόν Χριστό, καί τήν μελλοντική, ἂν συνεχίζουμε βεβαίως τήν ἴδια τακτική. Τά λόγια πάντως τοῦ Κυρίου: «οὐδέποτε γεύσεται μου τοῦ Δείπνου» συνιστοῦν τή σαφῆ προειδοποίησή Του.

γ. Ἡ παραβολή τοῦ μεγάλου Δείπνου λέγεται λίγες σχετικά ἡμέρες πρό τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων. Ἡ Ἐκκλησία μας ἐπίτηδες τήν θέτει σ' αὐτό τό χρονικό σημεῖο, γιά νά δείξει ὅτι ἂν δέν γίνουμε κι ἐμεῖς ἔτοιμοι, πού σημαίνει νά μετανοήσουμε, πρὸς μετοχή στό τραπέζι τῆς Βασιλείας Του, τή Θεία Εὐχαριστία, δέν ὑπάρχει περίπτωση νά ἑορτάσουμε ἀληθινά Χριστουγεννα, ὡς γέννηση τοῦ Χριστοῦ στίς καρδιές μας.

Κυριακή Η' Λουκᾶ

13 Νοεμβρίου 2016 (Λουκ. 10, 25-37)

Ἄρχιμ. Παντελεήμονος Τσορμπατζόγλου
Δρος Θ., Βυζαντινολόγου
Ἰ. Προϊσταμένου Ἰ. Ν. Ἀγ. Ἀναργύρων Ψυρρή

ΣΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑ πού διετύπωσε περιπαικτικά ἕνας σοφιολογιώτατος νομικός πρὸς τὸν Χριστό, «πῶς κατακτᾶται ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ», ὡς ἀπάντηση εἰσέπραξε τὴν γνωστή παραβολή γιὰ τὸν Καλὸ Σαμαρείτη.

Παροιμιώδης ἦταν ἡ ἀποστροφή τῶν Ἑβραίων γιὰ ὅ,τι εἶχε σχέση μέ τούς ἐθνικούς καί τούς Σαμαρείτες, ὥστε καί μόνη ἡ ἀκούσια ἐπαφή μαζί τους νά θεωρεῖται ἀκαθαρσία, συνώνυμη μέ τὴν ἐπαφή μέ νεκρό! Ἡ αἴσθηση τῆς ἐκλογῆς ἀπὸ τὸν Θεὸ τοῦ Ἰσραὴλ ὡς ἐκλεκτοῦ λαοῦ, εἶχε ἐμφυσησεῖ τέτοια οἴηση στοὺς Ἑβραίους ὥστε νά περιορίζουν τὸν κόσμο ὄλο μόνον στοὺς ὁμοεθνεῖς τους, στοὺς «δικούς» τους. Ἡ ἐκλογή, ὅμως, αὐτὴ σχετιζόταν μέ τὴν ἀποστολή πού εἶχε ἐμπιστευθεῖ ὁ Θεὸς στὸν λαό του, τὸ νά εἶναι φῶς καί παράδειγμα στοὺς εἰδωλολάτρες, «οὕτω γὰρ ἐντέταλται ἡμῖν ὁ Κύριος· τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς», (Ἡσαΐας 43, 6-7· Πράξ. 13, 47), ἡ ὁποία προφανῶς δέν ἱκανοποιεῖται ἐξ αἰτίας τῆς ἐσωστρέφειάς τους. Ὁ Ἑβραῖος στὴν ἄλλη ἄκρη τῆς πόλεως ἦταν ὁ πλησίον, ὁ δικός τους, κι ὄχι ὁ γείτονας· ἔτσι, λοιπόν, τὸ ἐρώτημα τοῦ νομικοῦ στὸν Χριστό, «καί τίς ἐστὶ μου πλησίον;» εἶχε αὐτονόητη ἀπάντηση γι' αὐτόν, ὄχι ὅμως γιὰ τὸν Χριστό. Αὐτὸ

θά καταφανεῖ ἐντονότατα στό περιβάλλον τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, ὅπου παρατηρεῖται σοβαρὴ δυσαρέσκεια μεταξύ τῶν ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανῶν ὅταν ἔπρεπε νά παρακάθωνται μέ τούς Χριστιανούς ἐξ ἐθνῶν στὰ κοινὰ τραπέζια· αἰσθανόνταν πολὺ ἄβολα μιᾶς καί ἔπρεπε νά ξεπεράσουν προκαταλήψεις αἰώνων.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι οἱ πεποιοθήσεις καί οἱ ιδέες εἶναι αὐτές πού διαμορφώνουν τὴν συμπεριφορὰ καί τὴν κοινωνικὴ στάση τοῦ ἀνθρώπου. Ἀνάλογα μέ τίς σκέψεις πού κάνουμε καί τὰ λόγια πού λέμε πλάθουμε τὴ ζωὴ μας· τούς ἐχθρούς καί τούς φίλους μας· τούς πλησίον καί τούς μακρὰν! Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ στὴν παραβολὴ τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτη ὁ Χριστὸς ὑπογραμμίζει καί ταυτόχρονα καταδικάζει τὴν αὐτάρεσκη καί ἀπάνθρωπη συμπεριφορὰ τῶν συγχρόνων του Ἰουδαίων, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ λάθος «θεολογία». Ἡ χρῆση τῶν δύο παραδειγμάτων, τοῦ ἱερέως καί τοῦ λευίτη ἦταν στοχευμένη καί σκοπὸ εἶχε νά δείξει ὅτι ἡ θέση κάποιου μέσα στὴν κοινωνία καί ἡ ὑπηρεσία του κοντὰ στὸν Νὰο τοῦ Θεοῦ, δέν ἦταν ἀρκετὰ γιὰ νά τὸν διασώσουν, οὔτε νά τὸν κάνουν εὐάρεστο ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Σαμαρείτης, ξένος καί παρίας στὴν ἐβραϊκὴ κοινωνία, ἀναλαμβάνει καί

φέρειν σέ πέρας κάτι τό όποιο έχουν ήδη άρνηθεϊ νά πράξουν δύο έκπρόσωποι, έτσι φαινόταν, του Θεοῦ. Τολμᾶ νά διακινδυνεύσει ό ξένος αυτός τήν ζωή του για έναν άγνωστο του Ιουδαϊο, όταν εμπράκτως τόν άρνοῦνται οί πλησίον του, δηλ. ό Ιερέας και ό λευίτης. Ἀκόμη, ό Σαμαρείτης μοιράζεται τίς λιγοστές προμήθειές του μέ τόν μισοπεθαμένο ξένο και αναλαμβάνει όλες τίς υποχρεώσεις τῆς θεραπείας του πληρώνοντας τά έξοδα πού θά προκύψουν· πρωτάκουστο και ένοχλητικό για τούς άκροατές του Χριστοῦ, Φαρισαίους και μή, αλλά πολύ περισσότερο για τόν δοκησίσοφο νομικό. Ὁ Σαμαρείτης παραβλέπει τούς προσωπικούς κινδύνους και αναλαμβάνει πλήρως τόν άγνωστο του Ιουδαϊο· πρίν, όμως, τό κάνει αυτό είχε κάνει χῶρο μέσα στήν καρδιά του για τόν άγνωστο πάσχοντα πλησίον. Ἡ καρδιά του εἶναι ανοικτή για νά υπηρετήσει τίς ανάγκες του άλλου δίχως προϋποθέσεις και προαπαιτούμενα· φτάνει κάποιος νά έχει ανάγκη κι αυτός θά ξεδιπλώσει τόν πλοῦτο τῆς καρδιάς του. Ἐνδιαφέρον έχει ότι ό Σαμαρείτης δέν περιμένει νά εισπράξει τίς εὐχαριστίες αὐτοῦ πού έσωσε, αλλά άφοῦ έλαβε όλα τά άπαραίτητα μέτρα έξαφανίζεται τόσο άθόρυβα όσο άθόρυβα έμφανίσθηκε στήν ζωή του δυστυχοῦς εκείνου ανθρώπου. Ἡ αγάπη του δέν εἶναι προσωπική, ἤ φυλετική, αλλά ανθρώπινη, δηλ. όπως ἡ αγάπη του Θεοῦ πού άπευθύνεται σέ όλους τούς ανθρώπους άδιακρίτως.

Ὁ Σαμαρείτης παραβλέπει τούς προσωπικούς κινδύνους και αναλαμβάνει πλήρως τόν άγνωστο του Ιουδαϊο· πρίν, όμως, τό κάνει αυτό είχε κάνει χῶρο μέσα στήν καρδιά του για τόν άγνωστο πάσχοντα πλησίον. Ἡ καρδιά του εἶναι ανοικτή για νά υπηρετήσει τίς ανάγκες του άλλου δίχως προϋποθέσεις και προαπαιτούμενα· φτάνει κάποιος νά έχει ανάγκη κι αυτός θά ξεδιπλώσει τόν πλοῦτο τῆς καρδιάς του. Ἐνδιαφέρον έχει ότι ό Σαμαρείτης δέν περιμένει νά εισπράξει τίς εὐχαριστίες αὐτοῦ πού έσωσε, αλλά άφοῦ έλαβε όλα τά άπαραίτητα μέτρα έξαφανίζεται τόσο άθόρυβα όσο άθόρυβα έμφανίσθηκε στήν ζωή του δυστυχοῦς εκείνου ανθρώπου· ἤ κατά πῶς λέγει ό ποιητής «εὐλογημένοι αὐτοί πού τά δώσανε όλα κι ύστερα κοίταξαν έν' άστρο σάν τή μόνη ανταπόδοση». Ἡ αγάπη του δέν εἶναι προσωπική, ἤ φυλετική, αλλά ανθρώπινη, δηλ. όπως ἡ αγάπη του Θεοῦ πού άπευθύνεται σέ όλους τούς ανθρώπους άδιακρίτως.

Ὅταν ό Χριστός άπευθύνεται στον Πέτρο μετά τήν άνάσταση και τόν ρωτᾶ έν τόν αγαπᾶ τρεῖς φορές και δέχεται τήν άπάντηση ότι τόν αγαπᾶ, τότε του λέγει ότι ἡ αγάπη του αυτή πρέπει νά προσφερθεϊ στους άδελφούς του αναλαμβάνοντας ευθύνες για λογαριασμό τους (Ἰωάν. 21, 15-18). Μέ τόν τρόπο αυτό ό Χριστός μᾶς δείχνει, ότι ἡ σωτηρία και ἡ κατάκτηση τῆς Βασιλείας του Θεοῦ περνᾶ μέσα από τήν έμπρακτη αγάπη προς τούς άδελφούς... όπως έκανε κι ό Καλός Σαμαρείτης.

Ἡ βιβλική πόλη Σκυθόπολις (Βαιθσᾶν)

Πρωτ. Σπυρίδωνος Ν. Λόντου

Ἐφημερίου Παραεκκλησίου Ἁγ. Παντελεήμονος Βουλιαγμένης

Ἵποψ. Διδάκτορος Θεολογίας Ε.Κ.Π.Α.

Η ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΗΣ βιβλική πόλη Σκυθόπολις (Bethshean, Tel Bet Shean) κτισμένη στό ἀνατολικό ἄκρο τῆς κοιλάδας Jezreel, 27 χιλιόμετρα νότια τῆς θαλάσσης τῆς Γαλιλαίας, ἀποτελοῦσε κομβικό σημεῖο στόν ὁδικό ἄξονα πού συνέδεε τά παράλια τῆς Μεσογείου μέ τήν Ἄνατολή. Τό στρατηγικό πλεονέκτημα τῆς θέσεώς της, καθώς καί τό ἄφθονο νερό καί τά εὐφορα ἐδάφη τῆς περιοχῆς, ἔκανε τή Σκυθόπολη ἐλκυστική τοποθεσία γιά οἰκιστική ἐγκατάσταση ἀπό ἀρχαιοτάτων χρόνων.

Μέ βάση τά ἀρχαιολογικά εὐρήματα, ἡ πόλη κατοικήθηκε ἀπό τήν ἐποχή τῆς Νεολιθικῆς περιόδου (5000 π.Χ.) καί συνέχισε νά ἀναπτύσσεται κατά τήν Ὑστερη ἐποχή τοῦ Χαλκοῦ (1550-1250 π.Χ.), ὅταν καί καταλήφθηκε ἀπό τοὺς Αἰγυπτίους. Οἱ Αἰγύπτιοι ἐπέλεξαν νά δημιουργήσουν ἕνα διοικητικό καί στρατιωτικό κέντρο τους στό βόρειο τμήμα τῆς χώρας, στή γῆ Χαναάν, σέ μιά περιοχή στρατηγικῆς σημασίας καί ἡ θέση τῆς πόλεως ἦταν ἰδανική.

Κατά τήν πρῶμη ἐποχή τοῦ Σιδήρου (1250-1000 π.Χ.), ἡ Βαιθσᾶν καταλήφθηκε ἀπό τοὺς λαοὺς τῆς θαλάσσης, τοὺς Φιλισταίους. Στό βιβλίο τῶν Κριτῶν (1:27) ἀναφέρεται ὅτι ἡ πόλη ἀνῆκε στήν περιοχή πού κατέκτησε ἡ ἰσραηλιτική φυλὴ τοῦ Μανασσῆ (βλ. καί

Ἰησ. Ναυῆ 17:11). Γνωστή εἶναι ἡ διήγησις τῆς περιφημῆς μάχης τῶν Ἰσραηλιτῶν κατά τῶν Φιλισταίων, ὅπου οἱ Φιλισταῖοι δολοφόνησαν τόν βασιλιά Σαούλ καί κρέμασαν τό νεκρό σῶμα του στό τεῖχος τῆς Βαιθσᾶν (Α΄ Σαμουήλ 31:10). Αὐτή ἡ ἐνέργεια ἀπέτελεσε τήν ἀφορμὴ γιά τή σύνθεση τοῦ περίφημου ποιήματος-θρήνου τοῦ Δαβίδ, γιά τόν βασιλιά Σαούλ καί τόν γιό του Ἰωνάθαν (Β΄ Σαμουήλ 1:17-27).

Ἀργότερα, ἡ πόλη καταλήφθηκε ἀπό τοὺς Ἰσραηλιτες (1000-920 π.Χ.) καί στό βιβλίο τῶν Α΄ Βασιλειῶν (4:12) ἀναφέρεται ὡς μιά ἀπό τίς πόλεις τοῦ βασιλείου τοῦ Σολομῶντα, μέ ἄρχοντα τόν Βαανά.

Τήν ἑλληνορωμαϊκὴ περίοδο ἡ πόλη ξαναχτίστηκε καί μετονομάστηκε σέ Σκυθόπολη (πόλις τῶν Σκυθῶν), ἀπέτελεσε δέ μιά ἀπό τίς δέκα πόλεις τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Δεκαπόλεως, πού ἰδρύθηκε μετὰ τή ρωμαϊκὴ κατάκτηση τῆς Παλαιστίνης τό 63 μ.Χ. Στήν Κ. Διαθήκη καί συγκεκριμένα στήν πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπιστολὴ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (3:11) ἀναφέρεται τό ὄνομα τοῦ πολίτη τῆς πόλεως, ὁ ἐπονομαζόμενος «Σκυθῆς». Ἡ πόλη συνέχισε νά ἀναπτύσσεται καί νά εὐημερεῖ στοὺς ρωμαϊκοὺς καί βυζαντινοὺς χρόνους μέχρι πού καταστράφηκε ἀπό σεισμό τό 749.

Ἡ ἀρχαιολογική ἔρευνα ἄρχισε τό 1921 μέ ομάδα τοῦ University Museum of the University of Pennsylvania, ὑπό τήν διεύθυνση τῶν C. Fisher, A. Rowe, καί G. Fitzgerald.

Μνημειώδεις στήλες μέ ἐπιγραφές ἀπό τή βασιλεία τοῦ Σέτι I καί Ραμσῆ I ἀνακαλύφθηκαν καί βρίσκονται σήμερα στό Μουσεῖο Ροκφέλερ στήν Ἱερουσαλήμ. Ἐπίσης βρέθηκαν ἕνα μεγαλοπρεπές σέ μέγεθος ἄγαλμα τοῦ Ραμσῆ III, καθώς καί πολλές ἄλλες αἰγυπτιακές ἐπιτύμβιες στήλες καί ἱερογλυφικές ἐπιγραφές, πού ἀναφέρονται στούς Φαραῶ Τούθμωσι III καί Ἀμενχοτέπ III. Τό 1983 οἱ S. Geva καί Y. Yadin, πραγματοποίησαν σύντομη ἀνασκαφή τῶν ἐπιπέδων τῆς Ἐποχῆς τοῦ Σιδήρου στό χῶρο. Μεταξύ τῶν ἐτῶν 1989-1996 διεξήχθησαν νέες ἀνασκαφές ὑπό τόν A. Mazar ὑπό τήν αἰγίδα τοῦ Ἰνστιτούτου Ἀρχαιολογίας τοῦ Ἐ-

βραϊκοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἱερουσαλήμ.

Πάνω ἀπό τήν πόλη ὑψώνεται τό Tell (λόφος), στόν ὁποῖο οἰκοδομήθηκε ἡ ἀκρόπολη τῆς πόλεως καί ναός ἀφιερωμένος στόν θεό τοῦ «Ἵψηλοῦ Ὄρους». Στούς πρόποδες τοῦ λόφου ἀνακαλύφθηκαν ναός πάνω σέ ἐξέδρα, πού ἀργότερα καταστράφηκε, ἡ αὐλή μπροστά στό ναό μέ τό μεγαλοπρεπές ἄγαλμα ἀφιερωμένο στό Ρωμαῖο Αὐτοκράτορα Μάρκο Αὐρήλιο (161-180), τό Νυμφαῖο καί βασιλική μέ ἀψίδα, τοῦ 1^{ου} αἰ.

Ἡ λιθόστρωτη κεντρική ἐμπορική ὁδός, ἡ «Παλλάδιος», ὁδηγοῦσε στό κέντρο τῆς πόλεως καί ἦταν διακοσμημένη μέ κιονοστοιχία στή μιᾶ πλευρά της. Στό τέλος της ὑπῆρχε ἀρχαῖο ρωμαϊκό θέατρο χωρητικότητας ἕως 7.000 θεατῶν. Ἀργότερα, οἱ ἀνασκαφές ἔφεραν στό φῶς μεγάλο βυζαντινό λουτρό, κοντά στό θέατρο, καί ἕνα μικρό ὠδεῖο.

Τοιχογραφία Καθολικοῦ Ἱ. Μ. Βαρλαάμ, Μετέωρα, 16ος αἰ.

Ἡ πολεμική κατά τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης στή ναζιστική Γερμανία*

Πρωτ. Βασιλείου Α. Γεωργοπούλου

Ἐπικούρου Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Η ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ ὡς μέρος τῆς Ἀγ. Γραφῆς, ἔτυχε ἀπό ἀρχαιοτάτων χρόνων πρωτοφανοῦς πολεμικῆς. Κοινός παρονομαστής τῶν πολεμίων τῆς ἀνά τούς αἰῶνες, ἔστω καί ἄν τά κίνητρά τους ἦταν διαφορετικά, εἶναι ὅτι δέν θέλησαν ποτέ νά κατανοήσουν τό γεγονός ὅτι ἡ Παλαιά Διαθήκη εἶναι ἀναπόσπαστα συνδεδεμένη μέ τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ.

Γι' αὐτό κατανοεῖται μόνο χριστολογικά, καθώς καταγράφει τήν ἐν χρόνῳ φανέρωση καί ἐξέλιξη τοῦ σχεδίου τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ γιά τήν ἐν Χριστῷ παλιγγενεσία τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς δημιουργίας. Ἡ ἄσαρκος τοῦ Θεοῦ Λόγου παρουσία στήν Παλαιά Διαθήκη στίς Θεοφάνειες, οἱ τύποι, τά σύμβολα, οἱ προεικονίσεις, οἱ προφηῆτες, ἐκφράζουν κατά τρόπο ρεαλιστικό, ὅτι τά πάντα κινοῦνται γύρω ἀπό τό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπου καί τήν προσδοκία τῆς ἐλευσεώς Του. Ἔτσι κατανοοῦμε, γιάτί τήν Παλαιά Διαθήκη οὐδέποτε ἡ Ἐκκλησία μας τήν κατανόησε μέ φυλετικά ἢ ἐθνικιστικά κριτήρια, ἀλλά πάντοτε θεολογικά.

Στούς πολεμίους τῆς Παλαιᾶς Διαθή-

κης κατά τούς νεώτερους χρόνους ἀνήκουν καί οἱ Ναζί. Στά χρόνια τῆς ναζιστικῆς Γερμανίας, ἡ Παλαιά Διαθήκη πολεμήθηκε ἀπό τρεῖς χώρους, μέ κοινό κίνητρο. Αὐτό δέν ἦταν ἄλλο, παρά οἱ ρατσιστικές φυλετικές ἀντιλήψεις τῶν ναζί περί ἀρίας φυλῆς, ὁ ἀντισημιτισμός τους καί ἡ ἐχθρική τους τοποθέτηση ἀπέναντι στόν Χριστό καί στό Εὐαγγέλιο. Χαρακτηριστική εἶναι ἐν προκειμένῳ ἡ δήλωση τοῦ Χίτλερ στίς 6.7.1933: «Κάποιος πρέπει νά εἶναι ἢ χριστιανός ἢ Γερμανός. Καί τά δύο μαζί δέν μπορεῖ νά εἶναι»¹.

Ὁ πρῶτος χώρος, ὁ ὁποῖος ἐκφράστηκε μέ πρωτοφανή σκληρότητα καί μῖσος κατά τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἦταν ἡ γερμανική ναζιστική ἰδεολογία. Πρίν τήν ἀνάληψη τῆς ἐξουσίας, ἐπισημῶς ἡ ναζιστική προπαγάνδα εἶχε προετοιμάσει συστηματικά τό ἔδαφος μέ τή διάδοση τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Houston Stewart Chamberlain, βρετανικῆς καταγωγῆς ρατσιστῆ φιλοσόφου, ἀρχικά θερμοῦ γερμανόφιλου καί τελικά πολιτογραφημένου Γερμανοῦ, κατά τή διάρκεια τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου.

Τό βασικότερο ἔργο του Η. S. Cham-

* Ἐκ παραδρομῆς, στό προηγούμενο τεῦχος (5, 2016, σ. 30), ἀντί τοῦ ὀρθοῦ τίτλου τοῦ ἄρθρου τοῦ π. Βασιλείου Γεωργοπούλου, πού ἦταν «Ὁ Προτεσταντικός Φονταμενταλισμός» τέθηκε ἄλλος. Ζητοῦμε συγγνώμη.

berlain, «Τά θεμέλια τοῦ 19^{ου} αἰῶνα» εἶναι γεμᾶτο², σὺν τοῖς ἄλλοις, ἀπαξιωτικῶν καὶ μειωτικῶν ἀναφορῶν κατὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, στό πλαίσιο τῶν ρατσιστικῶν ἀντιλήψεων του καὶ τῆς ιδεολογικῆς προσέγγισης τοῦ θέματος. Ἡ ἀναφορά τοῦ Χίτλερ στό ἔργο αὐτό τοῦ H. S. Chamberlain ἦταν συχνή. Γι' αὐτό, ἡ ναζιστική προπαγάνδα θά ἀναπαραγάγει τίς ἀντιλήψεις αὐτές τοῦ H. S. Chamberlain, ὥστε τό ἔργο του στό ὁποῖο ἀναφεροῦμε, μέχρι τό 1938 νά ἔχει πραγματοποιήσει 23 ἐκδόσεις.

Ἐνα ἀκόμη χαρακτηριστικό παράδειγμα ἀπ' αὐτό τόν χῶρο ἀποτελοῦν οἱ θέσεις τοῦ Alfred Rosenberg, πού ὑπῆρξε ὁ κατεξοχὴν θεωρητικός τοῦ ναζισμού, ὑπουργός τοῦ Χίτλερ καὶ συνιδρυτής τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ κόμματος. Νά σημειωθεῖ ὅτι ἀπό τό διεθνές δικαστήριο τῆς Νυρεμβέργης καταδικάστηκε ὡς ἐγκληματίας πολέμου καὶ ἀπαγχονίστηκε στίς 16.10.1946. Ὁ A. Rosenberg καταφερόταν μέ πρωτοφανή περιφρόνηση ἐναντίον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, λέγοντας ὅτι περιέχει «ἀνόητες καὶ ἐπιβλαβεῖς διηγήσεις ἄξιες μόνο γιά Ἑβραίους»³, καὶ ἐπιπλέον μιλοῦσε γιά «ποικίλα σκουπίδια τῆς ἐβραϊκῆς, μεσανατολικῆς καὶ ἀφρικανικῆς νοστορπίας καὶ ζωῆς»⁴.

Ὁ δεῦτερος χῶρος ἀπό τόν ὁποῖο πολεμήθηκε ἡ Παλαιά Διαθήκη εἶναι ἐκεῖνος τῶν λεγομένων «Γερμανῶν Χριστιανῶν» (Deutsche Christen)⁵, συγκρητιστικῆς πολιτικοθηρησκευτικῆς κίνησης, μέ ἀντισημιτικό ρατσιστικό ὑπόβαθρο καὶ πολιτικό προσανατολισμό. Ἡ «θεολογία τους» ἦταν συγκρητιστική, μέ μείξη χριστιανικῶν καὶ ἀντιχριστιανικῶν

στοιχείων, μέ ἀντισημιτική ἀφετηρία καὶ μέ πολιτική προοπτική⁶.

Ἀφοῦ ἀκρωτηρίασαν τό Εὐαγγέλιο, δημιούργησαν ἕνα χριστιανισμό-καρικοπούρα, ὑπῆρέτη τῶν ἐθνικοσοσιαλιστικῶν ἀντιλήψεων τοῦ Χίτλερ. Πολέμοι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης θά ἐκφράσουν τό μῖσος τους ἐναντίον τῆς ποικιλοτρόπως. Ὅσοι δέχονταν τήν Παλαιά Διαθήκη πού εἶχαν ἀπορρίψει, τούς θεωροῦσαν ἰουδαιοχριστιανούς, μὴ ἄριους, ἀπαγόρευαν τή συμμετοχή τους στόν κλήρο καὶ ζητοῦσαν τόν ἀποκλεισμό τους ἀπό τήν Ἐκκλησία.

Ἐνδεικτικά, ἀναφέρουμε μόνο τίς θέσεις ἑνός ἐκ τῶν ἐπιφανῶν στελεχῶν τῶν Γερμανῶν Χριστιανῶν, τοῦ Dr. Reinhold Krause, ὁποῖος στίς 13.11.1933, στό Βερολίνο, παρουσία ἑκατοντάδων ἀκροατῶν, ζητοῦσε τήν «ἀπελευθέρωση τῆς Γερμανικῆς Ἐκκλησίας ἀπό τήν Παλαιά Διαθήκη καὶ τήν ἰουδαϊκὴ ἠθική της, ἀπό αὐτές τίς ἱστορίες ζωεμπόρων καὶ ρουφιάνων».

Ὁ τρίτος χῶρος, ὁ ὁποῖος μέ ἰδιαίτερη σφοδρότητα πολέμησε κάθε τί χριστιανικό, τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης συμπεριλαμβανομένης, ἦταν ἡ γερμανική νεοειδωλολατρία, ἡ ὁποία εἶχε ἀναβιώσει κατὰ τό διάστημα τοῦ μεσοπολέμου καὶ ἀνδρώθηκε στά χρόνια του ναζισμού στή Γερμανία. Οἱ διάφορες γερμανικές νεοπαγανιστικές ὁμάδες καὶ κατευθύνσεις συστεγάζονταν ὑπό τό ὄνομα «Κίνηση τῆς Γερμανικῆς Πίστεως» (Deutsche Glaubensbewegung)⁷.

Θεωροῦσαν, ὅτι ὀλόκληρη ἡ Ἁγ. Γραφή ἦταν ριζικῶς ἀντίθετη μέ τίς περὶ φυλῆς, αἵματος, ὑπερηφανείας, ἥρωισμού καὶ σωματικῆς δυνάμεως ἀντιλή-

φεις τῆς ἀρίας γερμανικῆς φυλῆς. Ἡ Παλαιά Διαθήκη γιά τούς Γερμανούς νεοειδωλολάτρες τῆς ναζιστικῆς Γερμανίας ἀντιπροσώπευε καί ἐξέφραζε, κατά τούς ἀνιστόρητους ἰσχυρισμούς τους, ὅλα τά μειονεκτήματα τοῦ «ἀσιατικο-σημιτικοῦ πνεύματος».

Ὅλοκληρώνουμε τήν ἀναφορά στό θέμα, μέ μία ἐπισήμανση ἀπό τή σύγχρονη Γερμανία, πού ἐπιβεβαιώνει ἀκριβῶς τά ὅσα ἀναφέρουμε. Σέ σύγχρονες νεοπαγανιστικές καί νεοναζιστικές γερμανικές ομάδες⁸, πού σέ ὀρισμένες ἐξ αὐτῶν, λόγω ἰδεολογικῆς

τους ἀλληλοπεριχώρησης, τό πλαίσιο ἀρχῶν τους εἶναι δύσκολα εὐδιάκριτο σέ θεωρητικές τους διακηρύξεις σχετικά μέ τόν Χριστό καί τήν Παλαιά Διαθήκη, παραπέμπουν καί σήμερα σέ ἰδεολογικές τοποθετήσεις ἀρχῶν τοῦ Ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ κόμματος τοῦ Χίτλερ⁹.

Ἡ πτωμαῖνη τοῦ ναζισμού τρέφει καί σήμερα τούς σύγχρονους ἰδεολογικούς βρυκόλακες στήν πολεμική τους κατά τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, πού σέ τελική ἀνάλυση εἶναι πολεμική ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. A. Läßle, *Kirchengeschichte in Längsschnitten*, München 1968, σ. 89.
2. H. St. Chamberlain, *Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts. Erste Hälfte*, München 1938²³.
3. A. Rosenberg, *Der Mythos der 20 Jahrhunderts*, München 1934²⁸, σσ. 601-603.
4. A. Rosenberg, *Der Mythos der 20 Jahrhunderts*, ὅπ.π., σσ. 172, 175.
5. K. Scholder, *Die Kirchen und das Dritte Reich*, Band 1, Frankfurt 1977. J. Sonne, *Die politische Theologie der Deutschen Christen*, Göttingen 1982.
6. C. Andresen – A. M. Ritter, *Handbuch der Dogmen und Theologiegeschichte*, Band 3, Göttingen 1998², σσ. 252-253.
7. K. Algermissen, *Deutschreligiöse Bewegung*, στό LThK¹, 3 (1933), 259- 261
8. R. Hauth, *Hexen, Gurus, Seelenfänger*, Wuppertal –Zürich 1994, σσ. 187-204. M. Pohlmann, (Hrsg), *Odins Erben. Neugermanisches Heidentum. Analysen und Kritik*, (EZW Texte-184), Berlin 2008.
9. Fr. Hundseher, *Wotans Jünger. Neuheidnische Gruppen zwischen Esoterik und Rechtsradikalismus*, München 1998. M. Pohlmann, (Hrsg), *Odins Erben*, ὅπ.π., σσ. 26-36.

Λεπτομέρεια ἀπό τή Γέννηση, Καθολικό Ἱ. Μ. Μ. Λαύρας, 16ος αἰ.

47. Βασικά θέματα τῆς κατήχησης Ἐγώ καί ἡ Ἐκκλησία (Η'): ὁ Κλῆρος καί ὁ λαός

π. Ἀλεξάνδρου Σ. Καριώτογλου
Δρος Θεολογίας

ΒΡΕΘΗΚΑ πρό ἡμερῶν στήν παρουσία-
ση ἑνός ἰδιαίτερα σπουδαίου βιβλί-
ου. Τό ἔχει γράψει ἕνας ἀμερικανός χει-
ρουργός, ὁ Ἄτουλ Γκαουάντε, μέ τόν
τίτλο «Ἐμεῖς οἱ θνητοί». Ἀναφέρεται
στήν ἀνάγκη ἀνακούφισης καί παρηγο-
ρίας ἀνθρώπων πού βρίσκονται στό
στάδιο πρὶν ἀπό τόν θάνατο, ἡλικιωμέ-
νους καί βαριά ἀρρώστους. Ἔθεσα στήν
ῶρα τῆς συζήτησης τό θέμα τοῦ χρόνου:
πόσο χρόνο μπορεῖ ν' ἀφιερῶσει ἕνας
γιατρός ἢ ἕνας κληρικός ἢ ἕνας ἐξειδι-
κευμένος στήν περίπτωση αὐτή. Μέγα
τό θέμα τοῦ χρόνου καί δέν βρίσκεται
πάντα τόσος ὅσος χρειάζεται. Ὁ νοῦς
μου πῆγε στόν «καλό Σαμαρείτη» τοῦ
Εὐαγγελίου πού διέθεσε χρόνο καί
χρῆμα καί πνευματική δύναμη γιά νά
ἀνακουφίσει ἕναν συνάνθρωπο.

Ἡ κατήχηση δέν γνωρίζει χρόνο. Εἶναι
ἀνάγκη νά κατανοήσουμε ὅτι ἀκόμα καί
σέ ἀνύποπτο χρόνο ἕνας κληρικός καί
ἕνας κατηχητής μποροῦν νά δημιουργή-
σουν συνθήκες βαθεῖας κατανόησης τοῦ
μυστηρίου τῆς σωτηρίας καί τοῦ μυστη-
ρίου τῆς Ἐκκλησίας.

Νά μέ συγχωρήσει καί πάλι ὁ ἀναγνώ-
στης γιά τήν κατάθεση προσωπικῆς
ἐμπειρίας. Ἐπρόκειτο νά τελέσω βάπτι-
ση ἀγοριοῦ ἑννέα χρόνων. Δέν τό εἶχαν
βαπτίσει γιά πολλούς λόγους, ἴσως καί
ιδεολογικούς ἀπό ὅ,τι κατάλαβα. Λίγο

πρὶν τή βάπτισή ζητήσα νά συνομιλήσω
μέ τό παιδί. Στό προαύλιο τοῦ ναοῦ
ἔκανα ἕνα βαθύ κάθισμα γιά νά ἔλθω
στό ὕψος τοῦ παιδιοῦ καί ἀρχίσαμε τήν
κουβέντα. Ξέρεις τί θά κάνουμε; Τί
εἶναι τό βάπτισμα; Θά ντυθεῖς τό Χρι-
στό, θά μπεῖς στήν παρέα του. Τό θέ-
λεις; Τό παιδί γνώριζε ἀρκετά πράγμα-
τα καί μοῦ ὁμολόγησε ὅτι τό ἤθελε πο-
λύ. Ἡ βάπτισή πραγματοποιήθηκε μέ
κατάλυξη. Σέ μιᾶ ἐβδομάδα ἤλθε ἡ μη-
τέρα τοῦ παιδιοῦ, μηχανικός στό ἐπάγ-
γελμα, νά πάρει ἕνα χαρτί γιά τό λη-
ξιαρχεῖο. Μοῦ εἶπε ὅτι ἤθελε νά μοῦ
ἐκμυστηρευτεῖ κάτι πού τήν ἀφοροῦσε.
«Ἐγώ, πάτερ μέχρι τή μέρα τῆς βάπτι-
σης ἤμουν ἐντελῶς ἀρνητική ἀπέναντι
στήν Ἐκκλησία, ἴσως καί ἐπιθετική. Ἡ
εἰκόνα ὅμως πού ἀντίκρισα λίγο πρὶν
τήν τέλεση τοῦ μυστηρίου μοῦ ἄλλαξε τή
στάση μου καί τή διάθεσή μου ἀπέναντι
στήν Ἐκκλησία. Ὅταν σᾶς εἶδα νά κά-
θεστε στό ὕψος τοῦ γιοῦ μου καί νά τόν
κουβεντιάζετε, κατάλαβα ὅτι ὑπάρχει
καί μιᾶ ἄλλη Ἐκκλησία ἀπό αὐτή πού
ἐγώ ὡς τώρα εἶχα στό νοῦ μου». Τῆς
ἐξήγησα ὅτι αὐτό πού ἔκανα ἦταν μιᾶ
μικρογραφία αὐτοῦ πού ἔκανε ὁ ἴδιος ὁ
Χριστός στόν ἄνθρωπο. Ἐκεῖνος κατέ-
βηκε στό ὕψος μας, στό ὕψος τοῦ
ἀνθρώπου, γιά νά μᾶς φέρει τό σωτήριο
μήνυμά Του, ὥστε νά μπορέσουμε νά

τόν «ένδυθοῦμε», καθώς ψάλαμε στή βάπτισι «ὅσοι εἰς Χριστόν ἐβαπτίσθητε, Χριστόν ἐνεδύσασθε». Ἡ ἴδια χωρίς νά τῆς τό πῶ μοῦ ὑποσχέθηκε νά φέρει τόν μικρό γιό της νά κοινωνήσει. Τῆς εἶπα στή συνέχεια, ὅτι αὐτό πού πρίν λίγο ὁμολόγησε καί κατανόησε δέν φτάνει. Χρειάζεται νά προσπαθήσει νά ἐμβαθύνει σ' αὐτό, στό τί δηλαδή εἶναι ἡ Ἐκκλησία καί ποιιά εἶναι ἡ θέση της μέσα στήν κοινωνία αὐτή. Ἦταν μιά μικρή κατήχησι πού προέκυψε, ὅπως ἀνέφερα πιά πρίν σέ ἀνύποπτο χρόνο. Μιά κατήχησι χωρίς ἰδιαίτερο κηρυγματικό χαρακτήρα πού θά καλούμαστε ὅλοι νά χρησιμοποιοῦμε, μιᾶς καί ὁ σημερινός ἄνθρωπος μέ τή μόρφωσι καί τήν πληροφοροφόρησι πού διαθέτει τήν ἔχει ἀνάγκη κι ἂν δέν τήν ἔχει ἀνάγκη ἀνακαλύπτει ἀλήθειες πού ἔχουν ἄμεση σχέση μέ τήν Ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτό ὁ Παναγιώτης Νέλλας σημειώνει: «στό βλέμμα ἑνός χριστιανοῦ καμμιά ἱστορική πραγματικότητα δέν μπορεῖ νά φανεῖ ἀποτυχημένη, γιατί εἶναι δημιουργημένη ἀπό ἀνθρώπινες πράξεις πού, ὅσο κι ἂν εἶναι ἀντίθετες στό ἀγαθό, ἔχουν στό βάθος τους ὑπόλειμμα ἀγαθοῦ, ἀφοῦ ἡ δυνατότητα αὐτῶν τῶν πράξεων εἶναι δῶρο πού ἔκανε στόν ἄνθρωπο ὁ Θεός. Γι' αὐτό μέσα σέ κάθε ἱστορική πραγματικότητα, ἀκόμη καί τήν πιά διεφθαρμένη, ἴσως μάλιστα ἰδιαίτερα σ' αὐτή, ὑπάρχει ἕνα ἀνοιγμα, μιά δυνατότητα, μιά ἐλπίδα. Τά ἀνοιγματα ἀκριβῶς αὐτά, τίς φανερές ἢ κρυμμένες στά βάθη τῶν κτιστῶν πραγματικότητων δυνατότητες, ὁ Θεός καί οἱ ἀπεσταλμένοι του, οἱ Προφῆτες, οἱ Ἀπόστολοι, οἱ Ἅγιοι, ψάχνουν νά τίς βροῦν, νά τίς φέρουν στήν

ἐπιφάνεια, νά τίς ἐνεργοποιήσουν, γιά τό καλό του κόσμου καί γιά τήν οἰκοδομή τῆς Ἐκκλησίας»¹.

Ἔχει μεγάλη σημασία γιά τόν κατηχητή, κληρικό ἢ λαϊκό ν' ἀφουγκράζεται ἀνά πᾶσα στιγμή τήν ἀναζήτησι τῆς ἀλήθειας καί τῆς Ἀλήθειας τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου πέρα ἀπό τίς συμβατότητες καί τά «πρέπει» πού ἀποτελοῦν σημαντικό ἐμπόδιο γιά ν' ἀκούσει φωνές ἀνθρώπινης προσημονῆς καί λαχτάρας τῆς γνησιότητος στή ζωή του.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. Π. Νέλλας, Οἱ χριστιανοί μέσα στόν κόσμο, Σύναξι 13 (1985) σ. 15.

Λεπτομέρεια ἀπό τήν τοιχογραφία
μέ τήν παραβολή τοῦ πλουσίου
Τ. Μ. Λουκοῦς Κυνουρίας, 16ος / 17ος αἰ.

Τρεις φτωχοί καλόγεροι

Ἐπιμέλεια π. Δημητρίου Μπόκου
Δρος Θεολογίας

ΖΟΥΣΑΝ μαζί κάποτε σ' ένα φτωχό μέτρος τρεις καλόγεροι. Για νά αντιμετώπισουν τή φτώχεια τους, δούλευαν σάν θεριστές τήν ἐποχή τοῦ θερισμοῦ. Μιά χρονιά λοιπόν ανέλαβαν νά θερίσουν ἐξήντα χωράφια. Ἐνας ὅμως ἀπ' τοὺς τρεῖς ἀπό τήν πρώτη κιόλας ἡμέρα ἀρρώστησε καί γύρισε στό κελλί του. Λέει τότε ὁ ἕνας ἀπό τοὺς ἐναπομείναντες στόν ἄλλον:

– Βλέπεις, ἀδελφέ, ὁ ἀδελφός μας ἀρρώστησε. Ἄς στριμωχτοῦμε λοιπόν λίγο περισσότερο οἱ δυό μας καί πιστεύω πώς μέ τίς εὐχές του θά προλάβουμε νά θερίσουμε καί τό δικό του μερίδιο.

Πράγματι κατάφεραν νά τελειώσουν ἐγκαίρως ὄλο τό ἔργο καί ἀφοῦ πληρώθηκαν γιά τή δουλειά τους, φώναξαν τόν τρίτο καλόγερο καί τοῦ εἶπαν:

– Ἐλα, ἀδελφέ, πάρε τόν μισθό σου.

– Ποιό μισθό ἔχω νά πάρω, ἀφοῦ δέν θέρισα; ρώτησε ἐκεῖνος.

– Ὁ θερισμός ἐγινε ἐπειδὴ βοήθησαν οἱ εὐχές σου, ἀπάντησαν οἱ συνασκητές του. Ἐλα λοιπόν, πάρε τόν μισθό σου.

Τότε ἐγινε ἀνάμεσά τους μεγάλος «καυγάς». Ὁ ἕνας ἔλεγε «δέν τά παίρνω», οἱ ἄλλοι πάλι δέν δέχονταν μέ τίποτε νά ὑποχωρήσουν. Τελικά πῆγαν σ'

ένα μεγάλο Γέροντα νά τοὺς λύσει τό ζήτημα.

Ὁ ἕνας λοιπόν εἶπε, ὅτι, ἐνῶ δέν θέρισε οὔτε μία μέρα, τόν ἀναγκάζουν τώρα νά πάρει τό μερίδιό του καί τόν φέρουν σέ πολύ δύσκολη θέση. Οἱ ἄλλοι εἶπαν ὅτι, ἐνῶ ἡ δουλειά ἦταν τόσο πολλή, πού δύσκολα θά τήν τελειώναν καί οἱ τρεῖς μαζί, ὅμως τώρα, μέ τίς προσευχές τοῦ ἀρρωστοῦ ἀδελφοῦ τους, ὀλοκλήρωσαν πολύ γρηγορότερα ὄλο τό θέρισμα. Γι' αὐτό ἐπιμένουν νά πάρει τόν μισθό του. Ὁ Γέροντας θαύμασε ἀκούοντας τή διχογνωμία καί φιλονικία τους. Φώναξε ἀμέσως κάποιον καλόγερο πού ἦταν κοντά ἐκεῖ καί τοῦ εἶπε:

– Χτύπα τήν καμπάνα νά μαζευτεῖ ὄλο τό μοναστήρι.

Ὅταν ἦρθαν ὄλοι, τοὺς εἶπε:

– Ἐλᾶτε, ἀδελφοί, νά θαυμάσετε δικαιοσύνη.

Καί τοὺς εἶπε τά καθέκαστα. Τότε οἱ μοναχοί του μοναστηριοῦ ἐκείνου ἔβγαλαν ἀπόφαση ὄλοι μαζί, νά πάρει τό μερίδιό του ὁ καλόγερος πού δέν εἶχε θερίσει καί ἄς τό κάνει μετά ὅ,τι θέλει. Καί ἐκεῖνος ὁ μακάριος, μή μπορώντας πιά νά κάνει ἀλλιῶς, ἔφυγε κλαίγοντας ἀπό τή λύπη του.

(ἀπό τό Γεροντικό)

Καιρός του ποιῆσαι

Πρωτοπρ. Δημητρίου Θεοφίλου

M.D, Student Ph.D E.K.P.A.

Ἐφημερίου τοῦ Ἱ.Ν. Ἁγ. Χαραλάμπους, Ἁγίων Ἀποστόλων
Πέτρου καί Παύλου Ἰτέας Φωκίδας

ΗΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ τῆς ἐκκλησίας καί τῶν ποιμένων της, καλεῖται νά εἶναι παροῦσα σέ ὅλες τίς σύγχρονες προκλήσεις, μέ συνέπεια, αὐτοθυσία, ἐντιμότητα καί αὐθεντικότητα.

Τά χρόνια πού ζοῦμε καί δυστυχῶς γιά τά παιδιά μας, ἐκεῖνα πού ἔρχονται, δέν προμηνύονται εὐοίωνα. Ἡ Ἐκκλησία θά περάσει μεγάλες δοκιμασίες καί θά δοκιμαστοῦν οἱ ἐπίγειες ἀντοχές της. Οἱ ποιμένες θά κληθοῦν νά συγκεντρώσουν καί νά ὀδηγήσουν πρὸς τόν οὐρανό τό ποιμνιο καί ὄχι νά τό πατάξουν. Ἡ Πολιτεία τελείωσε ὀριστικά ὡς προστάτης, συμπαραστάτης καί συνεργάτης τῆς Ἐκκλησίας.

Σέ αὐτό λοιπόν τό διαμορφούμενο νέο τοπίο, ὁ σύγχρονος ποιμένας καλεῖται νά ἀναμετρηθεῖ, μέ τήν ὅποια προσωπική του πίστη, μέ τούς φόβους, τίς ἀγωνίες τίς πτώσεις καί ἐπανορθώσεις του.

Θά ἦταν μεγάλο μεθοδολογικό σφάλμα, νά ἐστιάσει κανεῖς στό δένδρο καί νά χάσει τό δάσος, δηλαδή νά στοχοποιήσει συγκεκριμένες πολιτικές καί πρόσωπα, καί νά μὴν ἀντιληφθεῖ πῶς «πρόθυμους ἠλίθιους», πού μέ τό ἕνα ἢ τόν ἄλλο τρόπο, πάντα ἔβρισκε, βρίσκει καί θά βρίσκει τό σύστημα, ὅταν θέλει νά πετύχει τούς στόχους του. Αὐτό πού πρέπει νά γίνει ἀντιληπτό ἀπό ὅλους ἐμᾶς, εἶναι πῶς ἡ παγκόσμια ροπή καί

τάση, τείνει σέ ἕνα «νέο ὑπέροχο κόσμο», μέ κύρια χαρακτηριστικά τήν οὐδετερότητα καί τήν ἀνοχή. Οὐδετερότητα πού δέν περιορίζεται στή θρησκεία, ἀλλά ἐκτείνεται στό φύλο, τήν πατρίδα καί τήν οἰκογένεια. Μιλᾶμε δηλαδή γιά ἕνα κόσμο «ὀλοκαίνουριο», ἐξ ὀλοκλήρου neutral (οὐδέτερο), πού ἔχει «διορθώσει» τά «λάθη τοῦ Θεοῦ», ὅπως τίς διαφορές τῶν φύλων, τῶν φυλῶν, τῶν γλωσσῶν, τῶν πολιτισμῶν, τῶν ἐθνῶν, τῶν θρησκειῶν. Ἕνας κόσμος ὅπου ὁ Θεός δέν χρειάζεται πιά, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος ἔκλεψε τή φωτιά (γνώση) καί ἔγινε ὁ ἴδιος ἕνας στρεβλός ἐπικίνδυνος καί μεταλλαγμένος, θεικός – δαιμονικός κλώνος.

Τό οὐδετερόθρησκο περιβάλλον, πού διαρκῶς ἐπεκτείνεται καί πιέζει γύρω μας, ἀπαιτεῖ ἐπαγρύπνηση, γνησιότητα πίστεως καί συνέπεια λόγων καί ἔργων, τόσο ἀπό μέρος ἐμᾶς τῶν ποιμένων, ὅσο καί ἀπό μέρος τῶν πιστῶν συνειδητῶν χριστιανῶν, πού παιδαγωγοῦμε καί καθοδηγοῦμε πνευματικά. Τά σχολεῖα πλέον σέ ὅλες τίς βαθμίδες γίνονται ἄθρησκα, μέ χαμένο τόν βαθύτερο παιδευτικό καί παιδαγωγικό χαρακτήρα τους, οἱ οἰκογένειες στήν πλειονοψηφία τους γίνονται ὄλο καί πιό ἀδιάφορες, γιά τά ψυχικά καί πνευματικά ζητήματα, ἐπικεντρώνοντας σέ βιολογικές καί

ύλικές προτεραιότητες, τόσο τῶν ἰδίων τῶν γονέων ὅσο καί τῶν παιδιῶν τους.

Ἡ Ἐκκλησία περνᾷ στό περιθώριο. Ἐπιδιώκεται νά χαρακτηριστεῖ ὡς ἀτομικό ζήτημα τοῦ ἀνθρώπου, πού δέν ἀφορᾷ στήν κοινωνία, μέ βάση τά πρότυπα τῆς ρωμαιοκαθολικῆς καί προτεσταντικῆς δύσης. Δέν τῆς ἀναγνωρίζεται τό δικαίωμα νά μετέχει στά κοινά, νά ἔχει γνώμη καί ὅποτε αὐτή κρίνει νά τήν ἐκφέρει δημόσια, γενικότερα περιθωριοποιεῖται, μέ μόνη ἐξάιρεση τήν φιλανθρωπική της παρουσία, ὅχι μέ ὄρους ψυχοσωματικά σωστικούς ὡς κιβωτός τῆς σωτηρίας, ἀλλά μετατρέπομενη σέ μιᾶ ἀπλή Μ.Κ.Ο, ἀπό τίς τόσες πού ὑπάρχουν, μέ ἐπίκεντρο μόνο τή βιοσωματική ἐπιβίωση καί εὐημερία τοῦ ὑλικοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ θρησκευσιολογία, ἡ παν-σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, ἡ κατάργηση τῶν συνόρων, τῶν φύλων, τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν θά συνοδεύουν τήν κοινωνία ἀπό ἐδῶ καί ἐμπρός, ὡς ἐρινύες, ὅλων τῶν εὐκαιριῶν ἐκείνων πού χάθηκαν ὀριστικά, καί τοῦ χρόνου πού πιστώθηκε καί δαπανήθηκε ἀλλοῦ, ἀντί γιά τήν βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Ὁ σύγχρονος ποιμένας καλεῖται νά ἰσοροπήσει ἀνάμεσα σ' ἓνα ριζοσπαστικό ζηλωτισμό, ἀπό τήν μία, πού τόν τραβάει πίσω πρὸς τόν προνεωτερικό μεσαίωνα, μέ στοιχεῖα δογματικά, ἀνελεύθερα καί ὀλοκληρωτικά, καί ἀπό τήν ἄλλη ἑνός ἄκρατου μετανεωτερικοῦ φιλευθερισμοῦ, ὅπου θυσιάζει ἀρχές, νόημα καί περιεχόμενο, στό νά φαίνεται

μοντέρνος καί νά ἀνήκει στόν κόσμο τοῦ αἰῶνος τούτου, δίχως περαιτέρω ἀναγεννητική δύναμη, πού θά μπορούσε νά ὀδηγήσει τόν λαό τοῦ Θεοῦ, στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ καί τήν Ἀνάσταση.

Ποιμένες ἐξαρτημένοι ἀπό μισθοῦς καί καρέκλες, καθίστανται ἐπικίνδυνα ὀλίγιστοι, μπροστά στίς σύγχρονες αὐτές προκλήσεις, καί θά ἦταν προτιμότερο προκειμένου νά μήν σκανδαλίζουν καί προκαλοῦν μέ τά ποικίλα ἐλλείμματα τους, τίς ἀπαιτήσεις καί τά θέλω τους, νά προσανατολιστοῦν ἐγκαίρως, σέ κάποιο ἄλλο χῶρο ἐπαγγελματικῆς ἀποκατάστασης.

Φτάνει ὁ καιρός πού οἱ καλές προθέσεις δέν θά ἀρκοῦν, ἀλλά θά χρειαστεῖ ἡ αὐταπαρνητική θυσία τοῦ καθενός μας, ἐπάνω στό σταυρό καί τό ἱκρίωμα. Ἐφθασε ἡ ἐποχή ὅπου χρειάζονται ἀπτά δείγματα γραφῆς ὅχι πλέον σέ ἐπίπεδο κηρυκτικοῦ ἀδάπανου λόγου, ἀλλά βιωματικῆς πράξης πού θά συνδέεται ἄρρηκτα, μέ κάποιο ἐμπειρικό περιεχόμενο ζωῆς, τοῦ κάθε ἱερέα-ποιμένα (ἐγγάμου ἢ ἀγάμου) χωριστά.

Ἡ Ἐκκλησία δέν μπορεῖ νά μᾶς περιμένει, νά συλλογιστοῦμε καί νά προετοιμαστοῦμε γιά νά ἀναμετρηθοῦμε μέ τίς σύγχρονες αὐτές προκλήσεις, ἀπλά θά μᾶς προσπεράσει καί θά βρεθοῦμε ἐγνωσμένα ἢ ἀνεπίγνωστα, στή θέση τῶν πέντε μωρῶν παρθένων τῆς σχετικῆς παραβολῆς, οἱ ὁποῖες ἔμειναν ὀριστικά, λόγω ἀνοησίας καί μὴ προβλεψιμότητας, ἔξω ἀπό τόν νυμφῶνα τοῦ Κυρίου.

Ἡ κατανόηση τῶν πολιτισμῶν πέρα ἀπό τήν ἀνεκτικότητα τῶν πολιτιστικῶν ἑτεροτήτων (β')

Γεωργίου Χατζηγεωργιάδη
Ἱστορικοῦ

ΑΝ ΑΦΗΣΟΥΜΕ, ὅμως, κατά μέρος τά φληναφήματα περί μεταμοντέρνας ἐποχῆς καί τοῦ τέλους τῆς ἱστορίας, καί ἀντιμετωπίσουμε τά πραγματικά προβλήματα τῆς ἐποχῆς... τότε θά δοῦμε ὅτι ἡ παγκοσμιοποίηση προσπαθεῖ νά καλύψει τίς νέες μορφές ἀποικισμού καί ρατσισμού. Οἱ δυνητικοί ἐχθροί καί οἱ πιθανοί κίνδυνοι ἔχουν πολλαπλασιασθεῖ. Μιά ἀπροσδιόριστη φοβία ὅτι ὁ ἐγχρωμος γείτονάς μας μπορεῖ νά ἀποδειχθεῖ αὐριανός «τρομοκράτης», ἔχει δηλητηριάσει τήν σκέψη τῶν μεγάλων κοινωνιῶν τῆς ἐποχῆς μας. Ἄλλά, ἕνας σύγχρονος, ἄνθρωπος, καί γιά εἶναι πραγματικός μοντέρνος, πρέπει νά μάθει νά ζεῖ ἐξοικειωμένος μέ ὄλο τό πλῆθος ἀντιθέσεων τῆς σκέψης του καί τοῦ περιβάλλοντός του. Ἡ ὑπαρξη στεγανῶν παράγει ἀκίνητες μορφές ζωῆς, κι ἀναπαραγάγει ἀκρότητες. Ἡ ἔλλειψη φαντασίας στήν ἐποχή μας εἶναι τρομακτική. Ἡ ἰσοπέδωση τῆς σκέψεως καί τοῦ στοχασμοῦ σέ ὅλα τά επίπεδα τῆς κοινωνίας μας ἔχει φέρεи τούς ἀνθρώπους στά ὄρια τῆς ἀποβλακώσεως καί ἀντικατέστησε τήν φαντασία μέ τά νεοϊδεολογήματα, δηλ. τή στείρα ἀναπαραγωγή στερεοτύπων. Ἡ ζωντανή φαντασία ἀναδομεῖ, μετασχηματίζει τό πραγματικό, δέν φτιάχνει λογικά σχήματα καί δέν ὑπόκειται στή δικτατορία τῆς

εὐλογοφάνειας καί τοῦ συλλογικοῦ γούστου καί, πολύ περισσότερο νά βλέπει παντοῦ ἐχθρούς ἐξαιτίας τῆς χρωματικῆς ἀποκλίσεως ἢ τῆς θρησκείας του. Μέ βάση, λοιπόν, τά παραπάνω δέν βλέπω σύγκρουση πολιτισμῶν στίς ἡμέρες μας, παρά σύγκρουση ὀρθολογισμῶν.

Ἄληθινή προσφορά στίς ἡμέρες μας θά ἦταν νά ξαναθυμηθοῦμε ἕνα παρεξηγημένο σύνθημα τοῦ παρελθόντος: ἡ φαντασία στήν ἐξουσία, καί νά ἀναγνωρίσουμε ὅτι οἱ μεγαλύτεροι φαντασιακοί ἦταν ἐκεῖνοι πού ἤξεραν νά βλέπουν τό βάθος τῆς ἀλήθειας πού ὑπάρχει καί στίς πλέον ἀντίθετες ἰδέες, κι ἀκόμη περισσότερο στούς πολιτισμούς. Ἡ ὑφέρπουσα διάκριση «ἀνωτέρων» καί «κατωτέρων» πολιτισμῶν, σαφῶς παραπέμπει σέ καταδικασμένες θεωρίες καί πρακτικές τοῦ παρελθόντος. Δέν ὑπάρχουν ἀνώτεροι καί κατώτεροι πολιτισμοί, διότι ὅλοι ἔχουν συνεισφέρει καί συνεισφέρουν στήν ἀνθρώπινη κοινότητα. Ὁ κάθε πολιτισμός διαθέτει τήν δική του σοφία νά ἐμπνέει, νά λύνει προβλήματα καί στό τέλος ἀφοῦ ἐπιζεῖ εἶναι ἀληθινός. Τό μεγάλο μυστικό εἶναι νά ἀναγνωρίσουμε ὅτι ὅταν δίνουμε τό ποτήρι μας νά πιοῦν κι ἄλλοι ἀπ' αὐτό, ὄχι μόνον δέν λιγοστεύει τό περιεχόμενό του καί δέν μειώνεται ἡ ἀξία μας, πού

μοιραζόμαστε τό ποτήρι μας, αλλά αὐξάνεται καί στό χεῖλος του ἀφήνουν ἴχνη ἀπό τό πνεῦμα τους ὅλοι αὐτοί πού πίνουν, ἔτσι δημιουργοῦν νέες μορφές ζωῆς καί δυναμικῆς. Ἡ προσφορά γίνεται λήψη καί ἀντίστροφα. Ἐάν θέλουμε, λοιπόν, νά εἶμαστε ρεαλιστές, θά πρέπει νά παραδεχθοῦμε ὅτι, παρὰ τήν φλυαρία γιά δημοκρατία, ἰσότητα καί ἀνθρώπινα δικαιώματα, διεθνῶς κυριαρχεῖ μιά ἀκρότητα σκέψεως πού ἐγγίζει τά ὅρια τοῦ ρατσισμοῦ, σέ βάρος μάλιστα τοῦ τρίτου κόσμου καί τῶν ἀδυνάτων πολιτικά. Δυστυχῶς, παρὰ τήν ρητορεία, πρακτικά ἀρνούμαστε νά δεχθοῦμε ἀκόμη τό διαφορετικό καί τό παράδοξο γιά ἐμᾶς τῶν ἄλλων πολιτισμῶν. Ἡ ἀνοχή σάν στάση ἔναντι τῶν ἄλλων πολιτισμῶν, ἐκφράζει μέ τόν πιό ἐκδηλο τρόπο τήν στασιμότητα καί τήν ἀνεπάρκεια τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ σέ νέες ἰδέες καί δημιουργικό διάλογο μέ τούς ἄλλους πολιτισμούς· ἔτσι, λοιπόν, ἡ πιό εὐκολη ἄμυνα εἶναι ἡ ἀνοχή, δηλ. τό κοινωνικό περιθώριο.

Δέν ὑποστηρίζω ὅτι ἕνας διάλογος εἶναι πάντοτε εὐκολη ὑπόθεση, ἀλλά ὑποστηρίζω ὅτι εἶναι πολλαπλά χρήσιμος γιά ὅλους καί θά θυμίσω ἐδῶ τήν ἀπάντηση τοῦ μεγάλου Ἰσπανοῦ φιλοσόφου Μιγκέλ ντέ Οὐναμοῦνο, τῆς γενιᾶς τοῦ '36, στό ἐρώτημα ποιός εἶναι ὁ προσορισμός τῆς Ἰσπανίας στήν Εὐρώπη, ἐρώτημα τῶν ἀρχῶν τοῦ 20^{οῦ} αἰ. Ὁ Οὐναμοῦνο, λοιπόν, ἀπαντοῦσε ὅτι ἡ ἀποστολή τῆς Ἰσπανίας ἦταν νά ἀφρικανοποιήσῃ τήν Εὐρώπη, δηλ. νά μεταφέρει τόν πλοῦτο τοῦ ἀφρικανικοῦ πολιτισμοῦ στήν Εὐρώπη τῶν αὐτοκρατοριῶν καί τῶν ὀρθολογισμῶν. Οἱ ὑγιεῖς

καί ρωμαλέοι πολιτισμοί δέν φοβοῦνται τόν διάλογο καί τήν ἐπικοινωνία, γιατί αὐτό σημαίνει ζωή, σημαίνει κίνηση. Ἐάν τώρα ἀπό ἀνομολόγητη ἀδυναμία, ἀρκοῦμαστε στήν ἀναγκαστική ἀνοχή τῶν ἄλλων πολιτισμῶν, εἶναι σάν νά ὁμολογοῦμε ὅτι ὑστεροῦμε, ἀφοῦ ὁ δημιουργικός διάλογος ἀπαιτεῖ ἰσότιμους ἐταίρους· ἔτσι λοιπόν, ἀναδεικνύουμε τό οὐσιαστικό πρόβλημα τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ ὅπως βιώνεται σήμερα, ὡς παραίτηση ἀπό τήν παραγωγή νέων ἰδεῶν καί ἰδεωδῶν.

Τελευταῖο ἀφήνω τό μεγάλο θέμα, πῶς εἶναι δυνατόν ἀντιμετωπίσουμε τό διαφορετικό ἱστορικό παρελθόν καί τίς συγκρούσεις, ἀντιπαραθέσεις πού ἄφησαν βαθιά σημάδια στήν μνήμη τῶν λαῶν καί τῶν ἐθνῶν στήν προοπτική τῆς συνεργασίας καί τῆς ἐπικοινωνίας. Διότι ὅταν κανεῖς ζεῖ σέ ἐθνικά κράτη ἔχει τήν πολυτέλεια τῆς αὐτάρκειας καί τῆς ἐσωστρέφειας, δίχως ποτέ νά αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη τῆς ἐπικοινωνίας καί τῆς κατανόησῃς τῆς θέσεως καί τῆς ἱστορίας τοῦ γείτονά του, ἀπό τόν ὁποῖο διαχωρίζεται μέ σύνορα, τά ὁποῖα πολλές φορές ἀπετέλεσαν «σύνορα αἵματος». Ὅταν, ὅμως, βρεθεῖ σέ διαλεκτική σχέση μέ τόν γείτονά του καί δεῖ καί τήν ἀλήθεια καί τῆς ἄλλης πλευρᾶς, τότε ἢ θά ἀρχίσει νά κατανοεῖ καί τήν θέση τοῦ ἄλλου, ἢ ἀπό ἀμηχανία θά γίνῃ πιό ἐσωστρεφῆς καί ἐπιθετικός. Ἐάν τελικά ἐπιλέξουμε ὡς ἐργαλεῖο τῶν σχέσεών μας τήν κατανόηση, θά πρέπει ἀναγνωρίσουμε πρῶτα ὅτι τά μέν τά γενόμενα οὐκ ἀπογίνονται, δηλ. κάποια πράγματα ἔχουν συμβεῖ, καί δεύτερον ὅτι αὐτό δέν σημαίνει ὅτι μᾶς δεσμεύει ἀναγκα-

στικά τό παρελθόν και μάς απαγορεύει σέ νέες προσεγγίσεις, καθότι νέοι καιροί νέες ανάγκες, εκτός αν πορευόμαστε αδιδακτοι από τό παρελθόν και επαναλαμβάνουμε παλαιά λάθη μέ νέο τρόπο, μέ συνέπεια νά διακωνίζουμε τίς αντιθέσεις και τίς συγκρούσεις μέ νέους τρόπου και σέ νέα πεδία. Πιστεύω, πάντως, ότι ή μορφή τής μνήμης πού καλλιεργείται, και μάλιστα τής συλλογικής ιστορικής μνήμης είναι καθρέπτει του ατομικού στυλ ζωής και πολύ περισσότερο του εθνικού, μέ αποτέλεσμα οί μορφές τής ιστορίας πού διασώζονται νά είναι, ως κάποιον βαθμό «φαντασικά όντα», δηλ. τεχνουργήματα, στό μέτρο πού σμιλεύονται από τόν ιστορικό, ή από όποιον αναφέρεται σ' αυτές, μέ τό αναπόφευκτο συναισθηματικό φορτίο πού κουβαλάει μέσα του υπέρ ή εναντίον τους, ώστε νά μεγιστοποιείται ή δική μας δράση, νά εκμηδενίζεται ό αντίπαλος και νά δικαιώνεται εκ των υστέρων ή όποια συμπεριφορά μας μέ αντίστοιχη δαιμονοποίηση του άλλου. 'Η παρατήρηση του ποιητή θά είναι πάντα επίκαιρη, «έχε τό νοϋ σου μίν και χαθεί τό δοχείο τής φαντασίας σου. Δέν θά σου μείνει μήτε 'Αϊνστάϊν μήτε 'Αγιος Χαράλαμπος» (Ελύτης).

Φυσικά, δέν εισηγοϋμαι ως νέα μορφή προσεγγίσεως και γεφυρώσεως τών αντιθέσεων του παρελθόντος τήν άμνησία, ούτε τήν άποσιώπηση, αλλά τήν κατανόηση τών αιτιών και τών λόγων ώστε αν μίν επαναλάβουμε τά ίδια λάθη. Μέ τίς πολιτιστικές, ή ιστορικές γενικεύσεις προσπαθοϋμε νά διασκεδάσουμε τήν ανεπάρκειά μας, δηλ. νά δοϋμε παραέρα από τό σημείο, τό όποιο εκτείνεται

ή δική μας λεπτομερειακή γνώση, ή δική μας αλήθεια, απαγορεύοντας τήν αλήθεια του άλλου.

Τελειώνοντας θά θυμηθώ τήν παρατήρηση του μεγάλου διανοητή Παναγιώτη Κανελλόπουλου πού έλεγε ότι ή ανεξιθρησκεία είναι εϋρημα και προσφορά του Χριστιανισμού στην ιστορική εποχή, διότι μόνον αυτός πού είναι αληθινός μπορεί νά κατανοήσει τήν αλήθεια του άλλου, αλλά για νά καταλάβουμε τόν άλλον πρέπει πρώτα νά τόν αναλάβουμε, δηλ. νά του κάνουμε λίγο χώρο μέσα στην καρδιά και στην σκέψη μας.

Όλοκληρώνοντας, θά έλεγα νά μη φοβόμαστε τό διαφορετικό και θά κατέφευγα στα λόγια του ποιητή... *Κι όμως τό ιδιοφυέστερο προίόν τής φαντασίας είναι ή παραδοχή του παράδοξου, και θά πρόσθετα ότι χρειάζεται πολύ προσοχή στην επιλογή μιās λειτουργικής πολιτικής, αφού οί λάθος ιδέες πληρώνονται πάντα μέ αίμα, μόνο πού πρόκειται για τό αίμα τών άλλων.*

Η παραβολή του πλουσίου, λεπτομέρεια Αγ. Δημήτριος, Χρυσάθα Λακωνίας, 17ος αϊ.

Μνήμη ἠδύμολπος (Γέρων Θωμᾶς Μικραγιαννανίτης, ὁ εἰδήμων τῆς ἀγιορείτικης μουσικῆς παράδοσης)

Πρωτ. Χρ. Κυριακοπούλου

ΕΙΣ μνημόσυνον αἰώνιον ἔσται δίκαιος. Λέγεται ἐπὶ τῶν ἀγίων καί, ἐν γένει, τῶν κεκοιμημένων εἰς ἀνάστασιν πίστεως καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον. Ἀλλά καὶ σηματοδοτεῖ ἀποχαιρετισμὸν ἀπὸ τῶν προσκαιρῶν γιὰ τὰ αἰώνια, γιὰ κάθε ἐν Χριστῷ ἀδελφόν πού κατέλιπεν μνήμην ἀγαθὴν. Ἡ μουσικὴ εἶναι τέχνη λειτουργική, γι' αὐτὸ καὶ οἱ θεράποντές της ἐπιτελοῦν ἔργον θεάρεστον. Ἔτσι καὶ ἐδῶ, ἡ ἐκδημία τοῦ μακαριστοῦ Γέροντος καὶ πεφιλημένου ἀδελφοῦ μας ἱερομονάχου Θωμᾶ Μικραγιαννανίτου ἀφήνει τὸν πρόσκαιρο βίον μας πτωχότερον καὶ τὴν μουσικὴν μας παράδοση θρηνοῦσα τέχνη της ἀγαπητῆς, τίμια καὶ πιστὴ ὡς πρὸς τίς πνευματικὲς καὶ μουσικὲς παρακαταθήκες πού ἄφησε πίσω του.

Ὁ Γέρον Θωμᾶς Μικραγιαννανίτης, κατὰ κόσμον Ἀντώνιος Κύκλος, γεννήθηκε τὸ ἔτος 1940 στὸ Στεφανοβίχι Βελεστίνου Βόλου. Τὸ 1952 σὲ ἡλικία 12 ἐτῶν ἐγκαταβίωσε στὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ τὸ ἔτος 1958 ἐκάφη μοναχὸς στὴ γνωστὴ Ἀδελφότητα τῶν Θωμάδων, στὴ Σκήτη τῆς Μικρᾶς Ἀγίας Ἄννης, ὅπου παρέμεινε μέχρι τὴν κοίμησή του.

Τὰ πρῶτα μουσικὰ μαθήματα διδάχθηκε ἀπὸ τὸν Γέροντα Παῦλο τῆς συνοδείας τῶν Θωμάδων, κυρίως ὁμως ἀπὸ τὸν γνωστὸ ἀγιορείτη μουσικοδιδάσκαλο μοναχὸ Δοσίθεο Παρασκευαΐδη τὸν

Κατουνακιώτη. Ἀκροατῆς, ἐπίσης, καὶ συμφάλτης τῶν παλαιῶν ἀγιορειτῶν ψαλτῶν: παπα-Ἰωσήφ, παπα-Χρυσοστόμου, Παντελεήμονος Κάρτσωνα καὶ διακο-Διονύση Φιοφιρῆ, ἀλλὰ καὶ τῆς γειτνιαζούσας μουσικῆς Ἀδελφότητος τῶν Δανηλαίων.

Ἐφαλλε σταθερὰ στίς μεγάλες Ἀγρυπνίες καὶ Πανηγύρεις τῶν Κελλιῶν καὶ τῶν Μοναστηριῶν, συχνὰ καὶ ἐκτὸς Ἁγίου Ὄρους, ὡς ἐξάρχων ἢ μὲ τὴ μικρὴ ψαλτικὴ συνοδεία τῶν Θωμάδων, εὐρύφωνος καὶ ἐξαιρετικὰ ἔντεχνος, μὲ ἰδιάζουσα τονική, διαστηματικὴ καὶ ἠχοχρωματικὴ ἀκρίβεια. Ἀναδείχθηκε ἀπὸ τοὺς πιὸ γνωστοὺς καὶ σημαντικοὺς ἀγιορεῖτες ψάλτες τῆς παλαιότερης γενιᾶς.

Ἐκοιμήθη ὀσιακῶς τὴν 27^{ην} μηνὸς Αὐγούστου 2016 καὶ ἐτάφη τὴν ἐπομένην, ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου μὲ τὸ πάτριον ἡμερολόγιον, εἰς τὴν καλύβην του.

Ὁ ἀοίδιμος π. Θωμᾶς ὑπῆρξε ἡ ἐν ζωῇ καὶ πράξει ἐφαρμογὴ τοῦ Ψαλμικοῦ ῥητοῦ «Ἄσω τῷ Κυρίῳ ἐν τῇ ζωῇ μου, ψαλῶ τῷ Θεῷ μου ἕως ὑπάρχω» (Ψαλμ. ργ' 33), ὑμολογώντας τὸν Τριαδικὸν Θεὸν τῶν Πατέρων ἡμῶν καὶ τὴν Κυρίαν Θεοτόκον ἄνω τῶν ἐξήκοντα ἐτῶν. Ἀπὸ τότε πού ἐνδεκαετῆς ἀκολούθησε τὴν μοναστικὴν τρίβον στὸ Ἁγιώνυμον Ὄρος

καί ἐγκατεβίωσε στόν Ἰθωνα ὑποτακτικός τοῦ Γέροντός του Θωμᾶ καί κατόπιν τοῦ Γέροντος Κυπριανοῦ, τοῦ ἀφθάστου, ἐπίσης, ἐρμηνευτοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς παραδόσεως, ἕως καί τό τέλος τῆς ἐπιγείου ζωῆς του, ὑπηρέτησε τό ἱερόν βῆμα καί τό ἱερόν ἀναλόγιον μέ αὐταπάρνηση καί νηπιώδη ἀπλότητα ἀγάπης καί συγκαταβάσεως. Στήν λειτουργική παράδοση τῆς ὀρθόδοξου βιοτῆς καί λατρείας ἄφησε ἴχνος καλόν καί ὠφέλιμον, ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καί μουσικῇ πολιτείᾳ καί διδακτικῇ σεμνότητι.

Ὡς ἐγκρατής τῶν μουσικῶν παραδόσεων ἀνεδείχθη δοῦλος τοῦ ἀμπελώνος καί ἄριστος διαχειριστής τοῦ ταλάντου πού τοῦ ἐνεπιστεύθη ὁ Κύριος τῆς Δόξης. Ἦταν φορεῦς ἀκουστικῆς παραδόσεως, ἔχοντας ἀκούσει ἀπό μικρός ὅλους τούς μεγάλους γνῶστες τῆς ἀγιορείτικης μουσικῆς τέχνης, πού τοῦ ἔδωσαν τήν δυνατότητα νά γίνῃ κάτοχος ὅλου τοῦ εὗρους τοῦ ἀγιορείτικου ψαλτικοῦ ὕφους, τό ὁποῖο κατά τόν Ἀλέξανδρο Μωραΐτιδη «εἶναι τό σεμνότερον τῆς βυζαντινῆς τέχνης, πού προσιδιάζει στούς νηπτικούς ἡσυχαστές τῆς χιλιόχρονης μοναστικῆς πολιτείας». Λιτός ὡς πρός τό ψάλλειν, ἀπέριττος, μέ ἠδύμολπη φωνή πού σκόρπιζε ρίγη συγκινήσεως καί κατανύξεως στό ἐκκλησιασμά, ἱεροπρεπῆς ἀλλά μεγαλοπρεπῆς στή δοξολογία τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ. Ἀλησμόνητη ἡ ψαλμωδία του, ἀναγωγική μυσταγωγία στόν θρόνον τοῦ Ἰψίστου, ἀληθῆς ψυχαγωγία καί καλλιτεχνική ἐρμηνεία τῶν μουσικῶν μαθημάτων, ὅταν ἔψαλλε κατά τίς ἄπειρες πανηγύρεις ἐντός καί ἐκτός τοῦ Ἁγίου Ὁρους

σέ Ἑλλάδα καί στό ἐξωτερικό, μέ ἀποκορύφωμα τίς τρεῖς μεγάλες συναυλίες μέ ἀγιορείτικο χορό πού ὁ ἴδιος διηύθυνε στήν Ἁγία Πετρούπολη πρό ὀλίγων ἐτῶν.

Εὐτυχῶς διεσώθησαν πολλές ἠχογραφήσεις μέ τήν ἀνεπανάληπτη ἐρμηνεία του, σημεῖον ἀναφορᾶς γιά τή μουσική παράδοση τοῦ Ὁρους ἀλλά καί τήν ἱστορία τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς, γιά νά ἀπολαμβάνουν καί γιά νά μαθαίνουν ὅσοι θέλουν νά ἀντλοῦν τεκμηριωμένες μουσικές ἐκτελέσεις μέ αὐθεντικό χρῶμα. Μέ μεγάλη εὐστοχία καί πιστότητα ἀπέδιδε τά μαθήματα ἐκ τοῦ ἀργοῦ στιχηραρίου τοῦ Ἰακώβου Πρωτοψάλτου καί τοῦ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, τά ὁποῖα διακρίνονται γιά τήν αὐστηρότητα καί τήν καθαρότητα τῶν μελωδικῶν σχημάτων, τήν πειθαρχία τῆς ρυθμικῆς νομοτέλειας καί τῆς χρονικῆς ἀγωγῆς, ἀλλά καί τήν ἀπλότητα καί μεγαλοπρέπεια τῆς ἐκφραστικῆς ἀποδόσεως.

Ἐψαλλε πάντοτε χωρίς ἐπιτηδευσιν καί συγχρόνως διακονοῦσε τήν ψαλτική τέχνη προσευχητικῶς, ἀπερίσπαστος στήν ἀνθρώπινη φιλαυτία καί μεγαληγορία, ταπεινός ἄχρι παιδικῆς ἀνέσεως, ἀκάματος, πρόθυμος νά ἐξυπηρετήσῃ ἀγόγγυστα ἀκόμη καί τούς πιό μικρούς προσκυνητές στόν Ἰθωνα. Μέ ἀπροσποίητη πρός ὅλους ἀγάπη, ἀκόμη καί μέ τό πολλαπλό τάλαντό του –ἀργυροχρυσόχοος, σμιλευτής ἱερῶν σκευῶν– καταξιώθηκε τῆς ἀδελφότητος τῶν Θωμάδων, διαιωνίζοντας τή γνήσια μουσική τῶν ἀγγέλων καί τῶν ἀνθρώπων, ἔχαιρε μεγάλης ἐκτιμῆσεως καί ἀπεριορίστου σεβασμοῦ ἀπό ὅλη τήν ἀδελφότητα τῶν

Θωμάδων. Μέ τον π. Φίλιππον είχε σταθερή και ακλόνητη φιλία σάν εκείνη του Μ. Βασιλείου και του Γρηγορίου του Θεολόγου, ή όποια κατέστη παροιμιώδης και ύποδειγματική: «έφαινετο νά έχωμεν οί δυό μας μίαν ψυχήν πού έκατοιכוῦσε εἰς δύο σώματα» σημειώνει ό ιερός πατήρ. Ἡ ιδανική φιλία, κατά τον ἴδιο πατέρα, άνθει σέ περιβάλλοντα άμόλυντα άπό τήν άμαρτία και τήν συναναστροφή τών κακών και πονηρών. Χωρίς τον π. Φίλιππον, μόνιμον συμφάλητην και συνεργάτην πολύτιμον, δέν πήγαινε πουθενά.

Έραστής όντας και τής παραδοσιακής δημοτικής μουσικής κυκλοφόρησε πρό όλίγων έτών μέ τήν συνοδείαν του και μέ μαθητές του ψηφιακόν δίσκον μέ ώραιότατα παραδοσιακά άσματα.

Πλέον, εύχόμεθα και προσευχόμεθα, ό Κύριος νά τον αναπαύσει έν χώρα ζώντων, στήν Βασιλεία Του, άναστάσιμο

φάλη, άξιώνοντάς τον και του ίσοστασίου τών Ούρανών. Εἴθε νά συνυπολογίσει ό Δικαιοκρίτης τήν προσφορά του, τήν άγαθήν διακονίαν του και νά τον κατατάξει, όπου οί δίκαιοι αναπαύονται άχρι καιροῦ τής Δευτέρας και Ένδόξου Έλεύσεώς Του, φάλλοντα πλέον τῷ Χριστῷ και Σωτῆρι ήμῶν μετά παρησίας μουσικής άλήκτου και ύπερόχου. Ὁ Θεός διά πρεσβειῶν τής Κυρίας Θεοτόκου και πάντων τών Άγίων, τούς όποίους έξύμνησε μέ τήν ιεράν τέχνην και τό χάρισμα πού ό Θεός τον έπροίκισε, νά τον κατατάξει έν Παραδείσῳ τρυφής, έν χώρα ζώντων, διά νά ύμνει τον Τριαδικόν Θεόν και νά συμφάλλει μετά τών άγγέλων και πάντων τών άγίων. Τό άγιώνυμον Ὅρος θά καυχάται και για τον μακαριστόν Γέροντα Θωμάν μεταξύ άλλων, ένῶ όσοι τον γνωρίσαμε, για τον φίλο, τον άδελφόν, τον πατέρα και τον διδάσκαλον.

Καθολικό Ἱ. Μ. Βαρλαάμ, Μετέωρα, 16ος αἰ.

Τό «ἐμπόδιο» τοῦ Filioque καί ἡ ἄρση αὐτοῦ

Παναγιώτη Μπούμη

Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΩΣ ΤΩΡΑ ἡ διαφωνία καί ἡ διαμάχη ὀστό θέμα τοῦ Filioque (= καί ἐκ τοῦ Υἱοῦ) μεταξύ Ἀνατολῆς καί Δύσεως βασιζόταν στήν ἔννοια καί στή χρησιμοποίηση τοῦ ρήματος ἐκπορεύεσθαι. Αὐτή ὁμως ἡ ἐξέταση θά λέγαμε ὅτι εἶναι ἀτελής καί ἐλλιπής. Καί τοῦτο γιατί τό ἐκπορεύομαι παίρνει διάφορες ἔννοιες καί ἐρμηνεῖς ἀναλόγως βέβαια καί μέ τις προθέσεις, οἱ ὁποῖες τό συνοδεύουν.

Ἔτσι ὅταν τό ἐκπορεύομαι τό συνοδεύει ἡ πρόθεση παρά ἢ ἐκ, τότε σημαίνει προέρχομαι, πηγάζω, ἔχω τήν ἀφετηρία, ἔχω τήν ἀρχή. Αὐτό συμβαίνει, γιατί ἡ πρόθεση ἐκ σημαίνει τήν ἄμεση προέλευση, τήν ἄμεση καταγωγή, τήν πηγή, τήν ἀρχή ἑνός ὑποκειμένου ἢ ἀντικειμένου ἀπό ἄλλο. (Ὁ λόγος γιά τήν ἐποχή πού γράφηκε ἡ Κ. Διαθήκη καί ἡ ἑλληνική γλῶσσα ἦταν πλούσια μέ τις λεπτές διακρίσεις της). Ἀντιθέτως ὅταν τό ἐκπορεύεται συνοδεύεται μέ τήν πρόθεση ἀπό, τότε σημαίνει ἐξέρχεται, διέρχεται, ἀποστέλλεται. Συμβαίνει αὐτό, γιατί ἡ πρόθεση ἀπό σημαίνει τήν ἔμμεση προέλευση ἢ καταγωγή ἑνός προσώπου ἢ πράγματος ἀπό ἄλλο¹. Θά λέγαμε ὅτι ἀπλῶς διέρχεται αὐτό ἀπό τό ἄλλο χωρίς νά πηγάζει ἢ νά ἔχει τήν ἀρχή του καί τήν ἀφετηρία του σ' αὐτό. Ἔτσι φθάνει σέ μᾶς, κάνει τήν ἐμφάνισή του ὄχι ἀπ' εὐθείας, ἀμέσως ἀπό τήν πη-

γή του, ἀλλά ἐμέσως, διά μέσου ἄλλου, μεσολαβητῆ, μεσίτη, ἀφοῦ δηλαδή διέλθει ἀπό ἄλλο πρόσωπο ἢ πράγμα.

Κάτι ἀνάλογο συμβαίνει καί στά Λατινικά τῆς ἐποχῆς τους (ὄχι στά σημερινά Ἰταλικά). Τό ἀντίστοιχο τοῦ ἑλληνικοῦ ρήματος ἐκπορεύεσθαι, δηλ. τό procedere, ὅταν συνοδεύεται μέ τή λατινική πρόθεση ex σημαίνει τό προέρχεται, τό πηγάζει, ἔχει τήν ἀφετηρία του, σημαίνει δηλαδή τήν ἄμεση, ἀπ' εὐθείας καταγωγή καί προέλευση. Ἀντιθέτως ὅταν συνοδεύεται, ὅταν συντάσσεται μέ τήν πρόθεση a (ab), τότε σημαίνει τό ἐξέρχεται, διέρχεται, ἀποστέλλεται. Αὐτό συμβαίνει, γιατί ἡ μέν πρόθεση ex σημαίνει, ὅπως καί στά ἑλληνικά ἡ ἐκ, τήν ἄμεση, ἀπ' εὐθείας καταγωγή καί προέλευση, ἐνῶ ἀντιθέτως ἡ πρόθεση a (ab) σημαίνει τήν ἔμμεση προέλευση ἢ καταγωγή², ὅπως στά ἑλληνικά ἡ ἀπό. Αὐτά πρέπει νά ἔχει ὑπ' ὄψη του κάθε χριστιανός, ἄν θέλει εἰλικρινῶς νά κατανοήσει πῶς δημιουργήθηκε τό πρόβλημα τοῦ Filioque, ὅπως θά δοῦμε κατωτέρω, καί πῶς μπορούμε νά ὀδηγηθοῦμε στή λύση του μέ λίγη καλή θέληση.

Κατά πρῶτον πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι τά πράγματα στράβωσαν ἀπό τήν ἀρχή. Δηλαδή: Στίς πρῶτες μεταφράσεις τῆς Κ. Διαθήκης ἀπό τό ἑλληνικό πρωτότυπο στή λατινική γλῶσσα ἡ πρόθεση πα-

ρά (= ἐκ) τοῦ Ἰω. 15,26 («τό Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρά τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται») ἀντί νά ἀποδοθεῖ μέ τήν ἀντίστοιχη πρόθεση ex, πού σημαίνει τήν ἄμεση προέλευση, ἀποδόθηκε μέ τήν πρόθεση a (= ἀπό), πού σημαίνει τήν ἔμμεση προέλευση. Ἔτσι μέ αὐτήν τήν ἐντύπωση ἔμεναν παρασυρόμενοι οἱ ἀναγνώστες τοῦ λατινικοῦ κειμένου τῆς Κ. Διαθήκης.

Μέ αὐτήν τήν ἐντύπωση φαίνεται ὅτι ἔμειναν οἱ Λατίνοι καί ὅταν ἀργότερα ἡ Β΄ Οἰκ. Σύνοδος (381) διατύπωσε τό Σύμβολο τῆς Πίστεως καί ὀρθῶς ἔθεσε τήν πρόθεση ἐκ καί ex (στό Ἑλληνικό «τό ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον» καί στό Λατινικό «qui ex Patre procedit»). Καί τότε φαίνεται δέν ἀντιλήφθηκαν τή διαφορά τῆς ἐννοίας καί σημασίας τῶν σχετικῶν προθέσεων ἐκ καί ἀπό ἢ ex καί a ἔχοντας κατά νοῦ τήν ἔμμεση ἐνέργεια τοῦ a (= ἀπό) πού ὑπῆρχε στή μετάφραση τῆς Κ. Διαθήκης. Ἔτσι χωρίς πολλή σκέψη πρόσθεσαν στό λατινικό Σύμβολο καί τό Filioque, ἄν καί, τό τονίζουμε, τό λατινικό Σύμβολο εἶχε τό ex. Παρασύρθηκαν, γιατί ἡ ἔμμεση ἀποστολή, προέλευση, καταγωγή πράγματι γίνεται (εἶναι) ἀπό τόν Υἱό. Αὐτή ἡ ἀπροσεξία, παραδρομή καί παρεκτροπή στή συνέ-

χεια ἦταν εὐκολο νά γίνει καί ἀπό τούς μὴ γνωρίζοντες καλά τά λατινικά νεότερους Εὐρωπαίους καί γιατί στίς δικές τους θυγατρικές γλωσσες δέν ὑπάρχουν αὐτές οἱ λεπτές διακρίσεις μέ τίς σχετικές προθέσεις.

Βεβαίως δέν μπορούμε νά ἀρνηθοῦμε ὅτι συνετέλεσαν σ' αὐτή τή λανθασμένη προσθήκη καί διάφοροι γεωπολιτικοί λόγοι ἐκ μέρους τῶν Φράγκων, ὅπως ἰσχυρίζονται πολλοί ἱστορικοί. Ὅμως τονίζουμε ὅτι τό γλωσσολογικό θέμα εἶναι ἐκεῖνο πού στή συνέχεια ἐνέμπλεξε καί τούς Δυτικούς σ' αὐτή τή δυσάρεστη γιά ὅλους τούς χριστιανούς ἐξέλιξη, κατάληξη καί κατάσταση.

Συνεπῶς ἡ λύση (ἡ ἄρση τοῦ ἐμποδίου) καί ἡ διέξοδος καθίσταται εὐχερέστατη, ἀλλά καί ἀναγκαιότητα. Ἀφήνουμε τό λατινικό Σύμβολο τῆς Πίστεως ὅπως ἦταν ἐξ ἀρχῆς ἀφαιρώντας ἀπλῶς τό Filioque καί ἀντικαθιστοῦμε τήν πρόθεση a μέ τήν πρόθεση ex στό λατινικό κείμενο τοῦ Εὐαγγελίου (Ἰω. 15,26).

Καί στίς ἀντίστοιχες μεταφράσεις στά ἄλλα γλωσσικά ἰδιώματα ἐπακολουθεῖ ἡ ἀνάλογη διόρθωση, κατά λέξη ἢ κατά νόημα, ἐφ' ὅσον γνωρίζουμε τίς σχετικές ἐννοιες, καθώς καί τά ὑπάρξαντα καί ὑπάρχοντα αἷτια καί αἰτιατά τῆς παρεκκλίσεως.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Περὶ τῶν διακρίσεων αὐτῶν μπορεῖ ὁ ἐνδιαφερόμενος νά ἀνατρέξει στά Συντακτικά τῶν Ἄχ. Τζαρτζάνου, σσ. 78, 80, 83, Κων. Κατεβαῖνη, σσ. 55-56, 66, J. Humbert - Γ. Κουρμούλη, σ. 302.

2. Βλ. καί J. Humbert - Γ. Κουρμούλη, ὅπ. παρ., σσ. 290 καί 295. Πρβλ. καί Θ. Α. Καχοιδῆ, *Γραμματικὴ τῆς Λατινικῆς Γλώσσης*, σσ. 99 καί 163-165 ὡς καί Ἄντ. Βράκα, *Ἡ Γραμματικὴ τοῦ λατινικοῦ λόγου*, σσ. 178 καί 185 ὡς καί 179 καί 187.

Ἅγιος Βιλλιβρόδος (Willibrord), πρῶτος Ἀπόστολος τῆς Ὀλλανδίας

Ἄρχιμ. Συμεών Αὐγουστάκη

Ἱερ. Προϊσταμένου Ἱ. Ν. Ἁγ. Διονυσίου Ἰλίου, Ἱ. Μ. Ἰλίου, Ἀχαρῶν καὶ Πετροπόλεως

Ἵποψ. Διδάκτορας Θεολογίας Ε.Κ.Π.Α.

Ο ΑΓΙΟΣ Βιλλιβρόδος (Willibrord) γεννήθηκε τό 658 στό Northumbria (Βόρεια Μ. Βρετανία) ἀπό γονεῖς ἀγγλοσαξονικῆς καταγωγῆς. Ὁ πατέρας του ὀνομαζόταν Βίλιγιλς (Wilgils), ἄνθρωπος μέ εὐσέβεια καί κοινωνική εὐγένεια, πού ἀκολούθησε τό Μοναχισμό¹. Γιά τή μητέρα του δέν γνωρίζουμε τίποτα· πολύ πιθανόν νά μεγάλωσε ὀρφανός ἀπό μητέρα.

Διακρίνοντας ὁ πατέρας τοῦ Βιλλιβρόδου τό ἐκκλησιαστικό του φρόνημα καί τή φιλομάθειά του, τόν στέλνει σέ ἡλικία ἑπτὰ ἐτῶν γιά ἐκπαίδευση στό γνωστό μοναστήρι τοῦ Ripon τῆς Ὑόρκης, δίπλα στόν ἡγούμενο ἅγιο Βιλφρίδο² (Wilfrid). Μαθαίνοντας ἐκεῖ τά πρῶτα του γράμματα εἰσέρχεται στήν καρδιά του ὁ πόθος νά γίνει μοναχός³, ὅποτε κείρεται ἐκεῖ βενεδικτίνος μοναχός⁴. Στή συνέχεια μεταβαίνει στήν Ἰρλανδία καί σπουδάζει δίπλα στόν ἅγιο Ἔγκπερτ (Egbert)⁵ στό ξακουστό Ἱερό Νησί (Holy Island), κέντρο παιδείας καί θεολογικῶν σπουδῶν, ὅχι μόνο γιά τίς Βρετανικές Νήσους, ἀλλά καί γιά τήν ἠπειρωτική Εὐρώπη⁶. Παράλληλα λάμβανε ἀπό ἐκεῖνον τήν πνευματική του καθοδήγηση⁷.

Τό 688 χειροτονήθηκε στήν Ἰρλανδία Διάκονος καί στή συνέχεια Πρεσβύτερος. Τό 690, μέ τήν προτροπή τοῦ γέροντά

του Ἔγκπερτ καί μέ μεγάλο κίνδυνο γιά τή ζωή του, πῆρε τήν ἀπόφαση μέ τή συνοδεία δώδεκα μοναχῶν νά μεταβεῖ στό Friesland στή βορειοδυτική Ὀλλανδία⁸. Ὁ Βιλλιβρόδος μέ τή συνοδεία του ἀφοσιώνεται στήν Ἱεραποστολή γιά τή διάδοση τοῦ Εὐαγγελίου. Στίς περιοχές αὐτές γιά πρώτη φορά ἀκουγόταν ὁ λόγος τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ βασιλιάς τῆς Αὐστρασίας⁹, Πεπίνος τοῦ Χέρσταλ (645-714), γνωρίζει καί ἐκτιμᾷ τόν Ἱεραπόστολο Βιλλιβρόδο βλέποντας τί μεγάλο ἱεραποστολικό ἔργο παράγει. Ἔτσι εἰσηγεῖται στόν Πάπα Σέργιο νά τόν χειροτονήσει Ἐπίσκοπο. Ὁ Πάπας Σέργιος γνωρίζοντας τό μεγάλο ἔργο τοῦ Βιλλιβρόδου, τόν καλεῖ στή Ρώμη τό 695 καί τόν χειροτονεῖ ὁ ἴδιος Ἐπίσκοπο Οὐτρέχτης¹⁰.

Ἐπιστρέφοντας ὁ Βιλλιβρόδος ἀπό τή Ρώμη ἐγκαθίσταται στήν πόλη τῆς Trajectum, στή σημερινή Οὐτρέχτη. Ἐκεῖ ἰδρύει τήν Ἐπισκοπή του, μέ μόνο ὄραμα νά μεταδώσει τό μήνυμα τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου¹¹. Μέ τή βοήθεια τῆς Ἁγίας Ἴρμινας (Irmina)¹² τοῦ Öhren καθιστᾷ τό Echternach ἱεραποστολικό προπύργιο, πού συντελεῖ στήν ἐξάπλωση τοῦ Χριστιανισμοῦ στήν εὐρύτερη περιοχή τῶν Κάτω Χωρῶν, δηλαδή Ἀνατολικό Βέλγιο, Ὀλλανδία καί Λουξεμβούργο.

Ἡ Ὀλλανδία γνώρισε τό Χριστιανισμό

χάρη στό Βιλλιβρόδο. Αυτό συνοδεύτηκε από τήν ανοικοδόμηση πολλῶν χριστιανικῶν ναῶν καί τήν καταστροφή τῶν εἰδωλολατρικῶν. Ἔργο του ὑπῆρξε ὁ μέγας καί περικαλλής Καθεδρικός Ναός πού ὑπάρχει μέχρι σήμερα, ὁ ὁποῖος οἰκοδομήθηκε μέ τήν οικονομική βοήθεια τῶν πλουσίων τῆς περιοχῆς¹³.

Ὁ βασιλιάς Πεπίνος τοῦ Χέρσταλ πέθανε τό 714, μέ ἀποτέλεσμα νά χάσει ἡ τοπική Ἐκκλησία τῆς Ὀλλανδίας τόν πολιτικό της προστάτη. Τῆ βασιλεία ἀνέλαβε ὁ εἰδωλόλατρης Ράντμποντ (Radbod). Ἡ πολιτική πού ἀκολούθησε ἦταν πολύ σκληρή ἔναντι τῆς Ἐκκλησίας, μέ ἀποτέλεσμα νά ἀναγκαστεῖ ὁ Βιλλιβρόδος νά φύγει ἀπό τήν Ὀλλανδία.

Βρίσκει καταφύγιο στή Δανία, ὅχι βέβαια γιά νά ἐφησυχάσει, ἀλλά γιά νά συνεχίσει ἐκεῖ τήν Ἱεραποστολή. Ὁ σκληρός καί ἀφιλόξενος ὅμως Βίκινγκ Ὀγγούνδος δέν ἐπέτρεψε νά γίνει πραγματικότητα τό ὄραμα τοῦ Βιλλιβρόδου γιά τήν ἵδρυση Ἐκκλησίας στή Δανία. Ματαίωσε κάθε ἱεραποστολική του προσπάθεια. Ὁ Βιλλιβρόδος ἀρκέστηκε νά πάρει μαζί του πίσω στήν Οὐτρέχτη τριάντα νέους Δανούς πού εἶχε ἐχριστιανίσει, μέ σκοπό νά τούς ἐκπαιδεύσει κατάλληλα, ὥστε στό μέλλον νά καταστοῦν ἱεραπόστολοι στήν πατρίδα τους¹⁴.

Ἡ σκληρή γιά τούς χριστιανούς βασιλεία τοῦ Ράντμποντ διήρκησε πάρα πολύ λίγο, ἀφοῦ μετά ἀπό τρία χρόνια βασιλείας ἐκεῖνος πέθανε. Στό θρόνο τόν διαδέχτηκε ὁ Κάρολος Μαρτέλ (Karl Martell), φράγκικης καταγωγῆς, ὁ ὁποῖος συνειδητά ἀκολούθησε τήν πολιτική τοῦ Πεπίνου τοῦ Χέρσταλ. Ὑπῆρξε πολύ θετικός ἀπέναντι στήν ἱεραποστο-

λή πού διεξαγόταν στό βασιλείο του¹⁵. Ὁ βασιλιάς Κάρολος Μαρτέλ ὕστερα ἀπό λίγο καιρό βαπτίστηκε χριστιανός ἀπό τόν ἴδιο τόν Βιλλιβρόδο, καί ὑπῆρξε στή συνέχεια μέγας συμπαραστάτης τοῦ Βιλλιβρόδου¹⁶.

Ὁ Βιλλιβρόδος κατά τή δεύτερη περίοδο τῆς ποιμαντορίας του ἀσχολήθηκε μέ τό νά ἀπαλλαγεῖ τό χριστεπώνυμο πλήρωμα τῆς Ὀλλανδίας ἀπό τίς εἰδωλολατρικές ἐπιρροές πού εἶχε εἰσαγάγει ἡ βασιλεία τοῦ Ράντμποντ. Παράλληλα ἵδρυσε ἀκόμα μία Ἐπισκοπή γιά τήν καλύτερη διαποίμανση τῆς Ὀλλανδίας¹⁷. Τά χρόνια αὐτά εἶχε τήν ἐνίσχυση στήν Ἱεραποστολή ἀπό τό μεγάλο ἱεραπόστολο τῆς Γερμανίας, τόν ἅγιο Βονιφάτιο¹⁸.

Ὅταν οἱ εἰδήσεις τῶν ἱεραποστολικῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ Βιλλιβρόδου ἔφτασαν στήν Ἀγγλία, πολλοί συμπατριῶτες του ἔσπευσαν νά ἐνισχύσουν τό μεγάλο ἔργο του στήν Ἱεραποστολή. Ὁ Ἀδελβέρδος κήρυξε τό Εὐαγγέλιο στή Β. Ὀλλανδία, ὁ Βερενφρίδος στήν Ἑλσθη, ὁ Πλέχελμος, ὁ Ὅτγέρος καί ὁ Βίρος στή Γκελντερλάνδη, οἱ ἀδελφοί Ἐβάλδοι στή Βεστφαλία ὅπου καί μαρτύρησαν, καί ὁ Βούλφραμος –μετέπειτα Ἐπίσκοπος τῆς Σέν– στό κυρίως Friesland, ὅπου μάλιστα βάφτισε τό γιό τοῦ βασιλιᾶ Ράντμποντ, καθώς καί πλήθη ἄλλων Ὀλλανδῶν¹⁹.

Ὁ Βιλλιβρόδος, λίγο πρὶν τήν κοίμησή του, ἐφησύχασε στό μοναστήρι τοῦ Echternach, τό ὁποῖο βρισκόταν στήν ἐκεῖ ἱεραποστολική βάση καί εἶχε ἱδρῦσει μέ τήν Ἱρμίνα. Στίς 7 Νοεμβρίου τοῦ 739 κοιμήθηκε καί ἐνταφιάστηκε στό ἀγαπημένο του μοναστήρι Echternach. Ὁ τάφος του ἔγινε σημεῖο προσκυνήμα-

τος πάρα πολλῶν πιστῶν, μέχρι καὶ σήμερα, τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Ἡ μνήμη του τιμᾶται στίς 7 Νοεμβρίου. Θεωρεῖται θαυματουργός Ἅγιος τῆς Ὀλλανδίας²⁰. Εἶναι ὁ πρῶτος Ἐπίσκοπος Οὐτρέχτης, πρῶτος Ἀπόστολος τῆς Ὀλλανδίας καὶ θεμελιωτῆς τῆς Βρετανικῆς Ἱεραποστολῆς.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Arnold Angenendt, *Willibrord im Dienste der Karolinger*. In: *Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein (AnnHVNdrh)* 175, 1973, σελ. 63-113.
2. Ὁ ἅγιος Βιλφρίδος (Wilfried), 634-709, γεννήθηκε στό Northumbrien τῆς Ἀγγλίας. Τό 663 ἐξελέγη Ἐπίσκοπος Ὑόρκης. Ὑπέστη πολλές ἀδικίες καί παρά τήν τελική του δικαίωση φυλακίσθηκε καί ἐξορίσθηκε στό Sussex καί τή νῆσο Wright, ὅπου ἐργάσθηκε ἱεραποστολικῶς. Παρά τή δευτέρη δικαίωσή του ἀπό τή Ρώμη, ἡ ἔδρα τῆς Ὑόρκης δέν τοῦ δόθηκε, παρά μόνον τό Ripon καί τό Hexham. Βλέπε: «Βιλφρίδος, Wilfried (περί τό 634-709)», *ΗΘΕ*, τόμος 3^{ος}, στ. 476.
3. Michael Buchberger, «Willibrord von Echternach», *Lexikon für Theologie und Kirche*, Hrsg. von Walter Kasper, 3., vollig neu bearb. Aufl., Bd. 10, Herder, Freiburg im Breisgau, 2001.
4. «Βιλλιβρόδος, 658-739», *ΗΘΕ*, τόμος 3^{ος}, στ. 476.
5. Ὁ ἅγιος Ἔγκμπερτ (Egbert) γεννήθηκε τό 639 στό Northumbrien στό σημερινό Northumberland τῆς Ἀγγλίας. Τό ὄραμά του ἦταν ἡ ἐξάπλωση τοῦ Χριστιανισμοῦ στή Γερμανία, ἀλλά δέν μπόρεσε νά τό ὑλοποιήσει. Συνέδραμε στή διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ στό Friesland τῆς σημερινῆς Ὀλλανδίας. Κοιμήθηκε σέ βαθύ γήρας στίς 24 Ἀπριλίου 729. Βλέπε: Thomas Mollen, «Heiliger Egbert von Irland», Ἀπρίλιος 2005, διαδικτυακός τόπος: www.kirchensite.de
6. Βλασίου Φειδᾶ, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, Ἀθήνα 2002, Τόμος Α', σελ. 373.
7. Kloster des Hl. Johannes des Vorläufers, *Das Synaxarion: Die Leben der Heiligen der Orthodoxen Kirche*, Χανιά, 2005, τόμος 1^{ος}, σελ. 298.
8. Ὁ.π.
9. Ἡ Αὐστρασία ἀποτελοῦσε τό βορειοανατολικό μέρος τοῦ Βασιλείου τῶν Μεροβίγγειων Φράγκων. Περιελάμβανε ἐδάφη πού σήμερα ἀνήκουν σέ Γαλλία, Γερμανία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο καί Ὀλλανδία. Βλέπε: Charles Oman, *The Dark Ages 476-918*, London: Rivingtons, 1914
10. «Βιλλιβρόδος, 658-739», *ΗΘΕ*, ὁ.π.
11. Kloster des Hl. Johannes des Vorläufers, ὁ.π. σελ. 298.
12. Γιά τήν ἁγία Ἴρμινα (Irmina) δέν γνωρίζουμε ἀρκετά. Συνετέλεσε στόν ἐκχριστιανισμό τῆς Δυτικῆς Γερμανίας, Ὀλλανδίας, Ἀνατολικοῦ Βελγίου καί Λουξεμβούργου. Πέθανε τό 708 καί τιμᾶται ὡς Ἁγία στίς 24 Δεκεμβρίου. Βλέπε: Thomas Mollen, «Heilige Irmina von Trier (von Öhren)», Δεκέμβριος 2004, διαδικτυακός τόπος: www.kirchensite.de
13. Georges Kiesel, *Der heilige Willibrord im Zeugnis der bildenden Kunst: Ikonographie d. Apostels d. Niederlande mit Beiträgen zu s. Kulturgeschichte*, Saarbrücken, 1968
14. «Ἅγιοι Ἱεραπόστολοι τῆς Εὐρώπης», *Πάντα τα Ἔθνη*, Τριμηνιαῖο ἱεραποστολικό περιοδικό τεύχος 87, Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 2003, σελ. 21.
15. Βλασίου Φειδᾶ, ὁ.π., σελ. 374.
16. «Ἅγιοι Ἱεραπόστολοι τῆς Εὐρώπης», *Πάντα τα Ἔθνη*, ὁ.π.
17. Michael Buchberger, ὁ.π.
18. Vera Schaubert, Hans Michael Schindler: *Heilige und Patrone im Jahreslauf*, Pattloch, München, 2001
19. Τριμηνιαῖο ἱεραποστολικό περιοδικό «Πάντα τα Ἔθνη», ὁ.π.
20. «Βιλλιβρόδος, 658-739», *ΗΘΕ*, ὁ.π.

Θεσσαλονίκη, 4/11/2016

Ἀξιότιμε, κ. Κατσιάρα,

Λόγω τῆς ἐνασχόλησής μας μέ τή σχέση Θεολογικοῦ ἤθους καί πολιτισμοῦ, εἴχαμε τήν τιμή νά συμβάλλουμε στήν πραγματοποίηση τῆς ἔκθεσης ζωγραφικῆς *Κωνσταντινούπολη, Μνήμες καί Βίωμα*, τοῦ ἱερομονάχου Ἀναστασίου, ἡ ὁποία ἔλαβε χώρα στήν Ἀγιορειτική Ἑστία, στή Θεσσαλονίκη, ἀπό 5/7- 17/10/2016. Θαυμάσαμε δημιουργίες κατάθεσης καρδιακῆς. Ἔργα, τά ὁποία καταργοῦν τόν κυνισμό, ὁ ὁποῖος εἶναι ὑπαίτιος τῆς κρίσης· πνευματικῆς καί οικονομικῆς.

Ἄς μήν ξεχνοῦμε ἀλλωστε ὅτι, ἡ ὑπαρξη τῆς κρίσης σημαίνει τόν ἔσχατο βαθμό τῆς πτώσης. Ὅταν οἱ καρδιές, καί δῆ τῶν χριστιανῶν, πετρώνουν. Ὅταν τά λόγια τοῦ Εὐαγγελίου «μπαίνουν ἀπό τό ἕνα ἀφτί καί βγαίνουν ἀπό τό ἄλλο». Ὅταν ὑπερηφανευόμαστε γιά τά συσσίτια, χωρίς νά εἴμαστε ἔτοιμοι νά «μποῦμε» στή θέση τῶν σιτιζομένων. Γιά ἐμᾶς ὅλα πρέπει νά κυλοῦν οικονομικῶς εὐρυθμα. Εἴμαστε τά ἀγαπημένα παιδιά τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ οἱ ἐνδεεῖς τά ἀποπαίδια.

Ἀπό αὐτό τό σκότος μᾶς σώζει τό ἔργο τοῦ παπα-Ἀναστάση, ἐκ τοῦ Κελίου Διονυσίου ἐκ Φουρνᾶ, τῶν Μοναστικῶν Καρυῶν. Μέ τήν Εὐαγγελική παιδικότητα, ἡ ὁποία τό χαρακτηρίζει,

γκρεμίζοντας τόν πειρασμό τῆς «ἐκκλησιαστικῆς» φαρισαϊκότητος. Τό ἀποτέλεσμα, χαρούμενο, φωτεινό, γεμάτο ἀγάπη γιά τόν ἄλλον.

Ἐκφραση ἀληθινή τοῦ νηπτικοῦ πνεύματος τῆς Βασιλεύουσας Πόλης.

Εὐχόμαστε, ὅπως παλαιότερα, ἔτσι καί τώρα, τά ἐν λόγω ζωγραφικά ἔργα νά ἀποτελέσουν πηγὴ ἔμπνευσης γιά τό περιοδικό τοῦ Ἐφημερίου.

Μέ ἐκτίμηση,

Ἀναστάσιος Ὁμ. Πολυχρονιάδης, Δρ Θ.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

– Πρὸς τόν Ἀρχιμ. π. Χριστόδουλον Ταμπακόπουλον: Ἐλάβουμε τήν νέα ἑπτασέλιδον ἐπιστολή σας καί θά θέλαμε νά σᾶς ἐνημερώσουμε, ὅτι μέ τίς ἀπόψεις ἀναγνωστῶν πού ἐκφράσθηκαν στίς σελίδες 36-43 τοῦ τ. 3 (Μάιος - Ἰούνιος 2016) ὁ «Ἐφημέριος» ὀλοκλήρωσε τήν φιλοξενία κειμένων στό θέμα πού ἀναφέρεσθε. Σᾶς εὐχαριστοῦμε.

– Πρὸς τοὺς κ.κ. Α. Μπράνγκ, Β. Μακρῆ, Σ. Λαζηνό καί τοὺς ἄλλους 115 (συνολικά 118) πού ὑπογράφουν τήν ἐπιστολή τῆς ἀναιρέσεως τῶν κακοδοξιῶν τοῦ Ἀρχιμ. Χρ. Ταμπακοπούλου ἀπό τόν Πρωτοπρεσβύτερο π. Βασίλειο Βολουδάκη πρὸς τήν Ἱερά Σύνοδο τῆς Ἐκκλησίας: ἐλάβουμε γνώση καί εὐχαριστοῦμε.

- Χρυσοστόμου Ζαφείρη, Μητροπολίτου Περιστερίου: *Έπιτακτική ή ίδρυσις σχολείων υπό τῆς Ἐκκλησίας. Ἀνάπτυγον ἐκ τῆς « Ἐπιστημονικῆς Παρουσίας Ἐστίας Θεολόγων Χάλκης»*, ἐν Ἀθήναις 2015, τ. Η', σσ. 55-118.

Τό πολύ ἐπίκαιρο καί ἀκανθῶδες θέμα τῆς Παιδείας στήν Ἑλλάδα καί τήν ἀποτελεσματική συμβολή πού μπορεῖ νά ἔχει ἡ Ἐκκλησία τῆς ἐπ' αὐτοῦ, ἀναπτύσσει στήν μελέτη του ὁ Σεβ. κ. Χρυσόστομος μέ ιδιαίτερα ἀποδεικτικό καί σαφῆ τρόπο. Ἀναφέρεται στήν διαστροφή τῆς ἐλληνικῆς Ἱστορίας στά βιβλία τῆς Μ. Ἐκπαίδευσης, ὑπογραμμίζει τήν ὑποχρέωση τῆς Διοικούσης Ἐκκλησίας νά ἀναπτέρωσει τήν ἐκπαιδευτική τῆς πολιτική τακτική. Ἐπαναφέρει στό προσκήνιο τήν πρόταση τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κυροῦ Χριστοδούλου γιά τήν ἴδρυση ὅσο τό δυνατόν περισσότερων παιδικῶν σταθμῶν, δημοτικῶν σχολείων, γυμνασίων, λυκείων ἀπό τήν Ἐκκλησία σέ στενή συνεργασία μέ τήν Πολιτεία καί ἀνοικτά σέ κάθε τί πού ἀμέσως ἤ ἐμμέσως μέ οἰκουμενικό καί ἐλληνικό τρόπο θά οἰκοδομοῦν τούς μαθητές καί τήν κοινωνία γενικότερα, καί θά γίνουν γνήσιοι φορεῖς τῆς Ὁρθοδοξίας, τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων καί τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας. Ὁ Σεβ. παραθέτει σκέψεις γιά τήν ἴδρυση ἀπό τήν Ἐκκλησία Θεολογικῆς Σχολῆς, τήν ἀναγκαῖότητα ἐπαναφορᾶς τῶν Ἱεροδιδασκαλείων, θίγει ἐν ἐκτάσει τό θέμα τοῦ χωρισμοῦ Ἐκκλησίας καί Πολιτείας, τῶν παραμέτρων καί τῶν συνεπειῶν του, καί ἐκφράζει τίς δυσκολίες πού ὑπάρχουν στήν πραγμάτωση τῶν προτάσεών του, δεδομένης τῆς σύγχρονης δεινῆς οικονομικῆς κατάστασης, διατυπώνει τήν πεποίθηση ὅτι πρόκειται γιά θέμα θελήσεως, ἀξιοπιστίας, ὠριμῆς ἀπόφασης πολιτικῆς τακτικῆς, προγραμματισμοῦ καί ἐξεύρεσης καταλλήλων καί μεγάλης δραστηριότητας τεχνοκρατῶν.

- Γεωργίου Κρουσταλάκη: *Γέρων Ἐφραίμ Κατουνακιώτης. Ὁ Θεολόγος καί Παιδαγωγός τῆς Ἐρήμου*. Ἐκδόσεις Ἐν Πλῶ, Ἀθήνα 2016.

Σέ ὀγκῶδες, προσεγμένο ἐκδοτικά βιβλίο, ὁ σεβαστός καθηγητής, διηγεῖται τόν βίο, τή σχολική ἀγωγή, τήν πνευματική συγκρότηση, τήν προσωπικότητα τοῦ Γέροντα Ἐφραίμ τοῦ Κατουνακιώτη, ἐνός ἀπλοῖκοῦ ἀνθρώπου τοῦ λαοῦ, ὅπως ἐκεῖνος ἔλεγε, πού μέ τήν ἡσυχαστική του παιδεία καί τή νοερά ἐργασία ἔφθασε σέ ὑψηλά πνευματικά ἐπίπεδα. Ἐχοντας γνωρίσει ἀπό πολύ κοντά καί ἐπί μακρόν τόν ἅγιο-ρείτη Γέροντα, μέ τόν ἴδιο ἀπλό τρόπο περιγράφει τόν τρόπο ζωῆς καί σκέψης του στόν Ἄθωνα, τήν μοναδική μοναστική λογική του πού ἐπεκτείνετο στήν ἀπλοποι-

ηση τῶν καθημερινῶν του ἀναγκῶν καί τήν ἀπόλυτη ἀφοσίωση στόν κόσμο τῆς πνευματικῆς του ἀταραξίας. Ἡ Θεολογία του ἀποτελεῖ ἔκφραση βαθύτερης πνευματικῆς αἴσθησης, ἐμπειρικῆς βιωματικῆς κατάστασης, πού ὅπως ἔλεγε ἐκπηγάζει ἀπό τήν πίστη, ἡ ὁποία εἶναι βίωμα. Προέρχεται ἀπό βιώματα καί ὄχι ἀπό τήν γνώση πού εἶναι προϊόν μελέτης καί ἔρευνας. Ἀνάλογα καί ὅταν δίδασκε καί καθοδηγοῦσε δέν βασιζόταν σέ ἐπιστημονικές παιδαγωγικές, ἀλλά ἀπό «ἐνδοθεν» πνευματοδίδακτη σοφία. Σέ ἰδιαίτερα κεφάλαια τῆς μελέτης του ὁ συγγραφεύς παραθέτει λόγους τοῦ Γέροντα γιά τήν παιδαγωγική τῆς οἰκογένειας, τό χρέος μας ἀπέναντι στούς κεκοιμημένους, τίς θλίψεις καί τίς δοκιμασίες τῆς ζωῆς, τήν ὑπακοή, τήν παιδαγωγική τῆς προσευχῆς καί τόν συνδυασμό της μέ τό «γενηθήτω τό θέλημά Σου». Σέ κάθε σελίδα ἐπικρατεῖ ὁ λόγος τοῦ Θεολόγου καί Παιδαγωγοῦ τῆς Ἐρήμου, «πού ἦταν προϊόν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πού εἶχε ἐπιτύχει βαθιά προσωπική βιωματική συνάντηση μέ τόν Κύριο μέσα στή Χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». Ἡ σύντομη ἀναφορά καί τά φτωχά μας λόγια δέν ἀρκοῦν γιά νά ἐκφράσουν τή βαθεῖα συγκίνηση καί τήν ἀναγωγή σέ ἄλλους χώρους, πού ὁ συγγραφεύς μᾶς μετέφερε μέ τό πολυσέλιδο ἀλλά τόσο εὐληπτο κείμενό του.

- Πρωτοπρεσβυτέρου Ἁναστ. Κ. Γκοτσοπούλου: *Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης καί ὁ Ἐπίσκοπος τῆς στά Πρακτικά καί τίς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων*. Ἔκδοση Χ.Ο.Φ.Σ. Φίλων Ἱεροῦ Ἡσυχαστηρίου Παντοκράτορος Μελισσοχωρίου, 2016.

Πολλές μελέτες ἔχουν ὡς τώρα γραφεῖ σχετικά μέ τό θέμα, ἀλλά ἡ παροῦσα, διπλωματική ἐργασία στό κανονικό Δίκαιο στό Τμήμα Κοινωνικῆς Θεολογίας τοῦ Ε.Κ.Π.Α., περιέχει σημαντικά νέα στοιχεία πού τήν καθιστοῦν πολύτιμη καί ἐνδιαφέρουσα. Κατ' ἀρχάς παραθέτει συναγωγή καί μελέτη ὄλων τῶν Ἱερῶν Κανόνων, τῶν πρακτικῶν καί τῶν ἀποφάσεων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, κατατίθεται ἀναίρεση ὄλων τῶν ἀξιώσεων τῶν παπῶν γιά τό παγκόσμιο πρωτεῖο ἐξουσίας μέ βάση τήν πατερική καί συνοδική παράδοση, ὅπως ἐπίσης καί οἱ θέσεις παπικῶν ἢ φιλοπαπικῶν ἐρευνητῶν πού παρερμηνεύουν τούς Ἱεροῦς Κανόνες ἢ ἀποκρύπτουν τήν ἀλήθεια. Βασική εἶναι καί ἡ ἀντιμετώπιση στήν ἐπικαιρότητα τοῦ «πρωτεῖου» στόν σύγχρονο Θεολογικό Διάλογο μεταξύ Ὁρθοδόξων καί Ρωμαιοκαθολικῶν, ὅπου συνεχίζεται ἡ ἐμμονή τῶν δευτέρων σέ ἀξιώσεις τους, οἱ ὁποῖες γιά λόγους ἀντιβιβλικούς, ἀντικανονικούς, ἀντιπατερικούς καί ἀντισυνοδικούς δέν θά γίνουν ποτέ δεκτές ἀπό τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. Ὁ συγγραφεύς χωρίζει τή μελέτη του σέ πέντε κεφάλαια: α) Ἡ Ἐκκλησία τῆς μεγαλωνύμου Ρώμης στά Πρακτικά τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, β) Ὁ Ἐπίσκοπος Ρώμης σύμφωνα μέ τά Πρακτικά τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, γ) Ὁ ρόλος τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης στίς Οἰκουμενικές Συνόδους, δ) Οἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καί ὁ Ἐπίσκοπος Ρώμης, ε) Οἱ Ἱεροί Κανόνες καί ὁ Ἐπίσκοπος Ρώμης. Ἡ μελέτη πλαισιώνεται ἀπό γενικές καί εἰδικές πηγές, πλούσια βιβλιογραφία, ἑλληνική καί ξένη, καί διέπεται ἀπό τή βασική ἐκκλησιολογική ἀρχή πού διαπνέει τήν ὀρθόδοξη θεολογία, ἡ ὁποία ὑπῆρξε καί συνοδική ἀπόφαση τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος στίς 15-16.10.2009 νά

υποστηριχθεί δηλαδή στο τελικό κείμενο του Διαλόγου ή κανονική θέση του πρωτεύοντος του Πάπα Ρώμης κατά την πρώτη χιλιετία σε σχέση προς τις Οικουμενικές Συνόδους και σε αναφορά προς τον 3^ο Κανόνα της Β' και τον 28^ο της Δ' Οικουμενικής Συνόδου.

- Ἀρχιμανδρίτου Γρηγορίου Κωνσταντίνου: «Ὁ Ἄρχων» τοῦ κόσμου τούτου. Θεσσαλονίκη 2015.

Ἐνδιαφέρον βιβλίο, ὅσο κι ἂν στήν πρώτη ματιά φαίνεται περίπου γνωστό. Μέ κόπο ἐτῶν ὁ συγγραφεύς συγκέντρωσε πολύ ὕλικό γιά νά καταλήξει σέ σελίδες σωστής καί εὐληπτής πληροφόρησης τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος γιά τόν σατανισμό καί τή δική του μέθοδο αἰχμαλωσίας τῆς συνείδησης. Τό περιεχόμενο τοῦ βιβλίου εἶναι διατεταγμένο σέ τέσσερα κεφάλαια, τά ὁποῖα κατά σειρά τιτλοφοροῦνται: α) Ὁ σατανᾶς, ὁ σατανᾶς-διάβολος, β) ἡ ἐκκλησία τοῦ σατανᾶ, γ) Ἡ τάξη τῆς σατανικῆς λατρείας, δ) Ἡ ἀποφυγή καί προφύλαξη τῶν Χριστιανῶν. Σέ ἐποχές πού ὁ τεχνολογικός πολιτισμός ἀγνοεῖ τήν πραγματικότητα οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας μᾶς προσφέρουν ἐρείσματα γιά νά ἀντιμετωπίσουμε τίς διαβολές τοῦ ἀρχέκακου καί νά συνειδητοποιήσουμε, ὅτι χρειάζεται συνειδητός ἀγώνας γιά νά διακρίνουμε τήν ἀρετή καί νά μισήσουμε τήν κακία, νά διατηρήσουμε ἀμετάθετη τήν ἀρετή μέ τόν ἀγώνα μας, ἔχοντας βαθεῖα κατά νοῦ ὅτι εἶναι δῶρο Θεοῦ καί νά μή λησμονοῦμε ποτέ τήν δύναμη τοῦ Θεοῦ καί τήν δική μας ἀδυναμία. Τό πόνημα αὐτό εἶναι καί ἐνδιαφέρον καί πολύ χρήσιμο σέ λαϊκοὺς ἀλλά καί κληρικοὺς, ἀφοῦ καί κωδικοποιημένες ἔχει πολλές πληροφορίες καί συμβουλές καί εἶναι γραμμένο μεθοδικά ἀπό ἄνθρωπο πού ἔχει ἀσχοληθεῖ συστηματικά μέ τίς αἱρέσεις.

- Δημητρίου Π. Λυκούδη: Ὁσμὴν Εὐωδίας Ἀγιορείτικης, Ἀθήνα 2015.

Ὁ συγγραφεύς διαθέτει δύο σημαντικά ἐφόδια. Εἶναι θεολόγος καί φιλόλογος. Παράλληλα εἶναι καλὸς χειριστὴς τῆς γλώσσας. Αὐτά στήν καταγραφή ἑνὸς ὁδοιπορικοῦ στόν εὐλογημένο Ἄθωνα ἐνισχύουν τήν ἐρευνητική του ματιά καί τήν ἐσωτερική παρόρμηση στήν παρατήρηση καί ἀξιολόγηση τῶν ὄσων βλέπει, ὁσμίζεται, αἰσθάνεται ἢ διαισθάνεται. Μέ λόγο λιτό, ἀλλά καί προσεγμένο, μοιράζεται μέ τόν ἀναγνώστη τίς ἐμπειρίες του, χωρίς ψιμύθια καί γλυκερότητες, μεταποιώντας τες σέ εἰκόνες διαυγεῖς καί παραστατικές, παρασέρνοντάς τον σέ ἕνα ταξίδι πού πολλοὶ ἔκαναν ἀλλά λίγοι κατανόησαν τό μήνυμά του. Ἔχοντας ζήσει ἀπ' ἔξω, ἀπό τήν κουπαστή κάποιου πλοίου, τήν ἀκόλουθη στιγμή θά προσυπέγραφα αὐτές τίς ἀράδες: «Ἀπόλυτη ἡσυχία. Σούρουπο, τά ἀηδόνια ἐρωτοτροποῦν καί κάθε φορά καινούριο συμπόσιο ἀειθαλές μοῦ φαίνεται πῶς στήνουν! καί ἀπό κάτω ἀπό τά μάτια σου τό βαθύ μπλέ, ἡ ἀπέραντη γαλάζια συνοριογραμμὴ, πράγματι ἕως ἐδῶ φθάνει ὁ ὀρυμαγδὸς τῶν κυμάτων, ἕως ἐδῶ συναντιέται μέ τό γάργαρο μουρμουρητό τῶν νερῶν γύρω σου, ἕως ἐδῶ συναντᾶς παρελθόν καί παρόν, ἕνα γύρω ἢ ζωὴ σου στό χαγιάτι τῆς Σιμωνόπετρας, στό σούρουπο, ἐκεῖ, λίγο πρὶν ξυπνήσει γιά τή νυχτερινή του ἡγουμενία ὁ Ἄθωνας ...».

Πρωτοπρ. Γεωργίου Βαμβακίδη
Γενικοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου Ἱ.Μ. Ζιγνῶν καί Νευροκοπίου

Τό ἐπίδομα οἰκογενειακῆς παροχῆς

Σέ συνέχεια ἀπό τό προηγούμενο τεῦχος καί σχετικά μέ τό ἐπίδομα οἰκογενειακῆς παροχῆς ἐνημερώνουμε τοὺς ἀγαπητούς ἐν Χριστῷ ἀδελφούς μας ὅτι μέ τήν Ὑπ. Οἰκ. οἰκ. 2/78400/0022/14.11.2011 γίνονται δεκτά τά ἑξῆς:

Ἡ παροχή οἰκογενειακοῦ ἐπιδόματος δέν καταβάλλεται στοὺς ἐγγάμους ὑπαλλήλους-κληρικούς, οἱ ὁποῖοι ὁμως δέν ἔχουν ἀποκτήσει τέκνα ἢ τά τέκνα αὐτά ἔχουν ἐνηλικιωθεῖ ἢ περατώσει τίς σπουδές τους ἢ σέ κάθε περίπτωση ἔχουν συμπληρώσει τό 24^ο ἔτος τῆς ἡλικίας τους, μέ ἐξάιρεση τοὺς ἐγγάμους ὑπαλλήλους-κληρικούς πού ἔχουν τέκνα ἀνίκανα σωματικά ἢ πνευματικά γιά ἀσκηση βιοποριστικοῦ ἐπαγγέλματος μέ ποσοστό ἀναπηρίας 50% τουλάχιστον.

Ἡ διαπίστωση τῶν προϋποθέσεων χορήγησης τῆς οἰκογενειακῆς παροχῆς, καθῶς καί ὅποιαδήποτε μεταβολή στόν ἀριθμό τέκνων πού αὐξάνουν τήν παροχή αὐτή, γίνεται μέ ὑπεύθυνη δήλωση τοῦ ὑπαλλήλου-κληρικοῦ στήν Ἱερά Μητρόπολη ὅπου ὑπαγέται καί ὑποβάλλεται στόν ἐκκαθαριστή τῶν ἀποδοχῶν του, μαζί μέ τά συνημμένα δικαιολογητικά, ληξιαρχική πράξη γέννησης τοῦ παιδιοῦ. Ἐξυπακούεται ὅτι ὅσα ἀπό τά

ἀνωτέρω στοιχεῖα ἔχουν ἤδη προσκομιστεῖ κατά καιρούς ἀπό τοὺς κληρικούς, δέν χρειάζεται νά ὑποβληθοῦν ἐκ νέου.

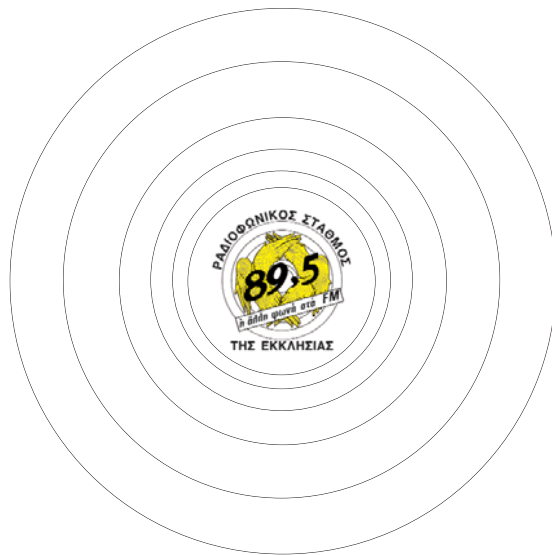
Γιά τήν πληρέστερη ἐνημέρωση τῶν κληρικῶν διευκρινίζουμε ὅτι σέ περίπτωση ἐνηλικίωσης τοῦ πρώτου τέκνου, ἢ διακοπῆς γιά ὅποιονδήποτε ἄλλο λόγο τῆς παροχῆς γιά αὐτό, τό δεύτερο τέκνο λαμβάνει τή θέση τοῦ πρώτου καί τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τή θέση τῶν λοιπῶν τέκνων, γιά παράδειγμα ἐάν Κληρικός μέ δύο παιδιά ἐκ τῶν ὁποίων τό πρώτο κατά σειρά γέννησης ἔχει ἐνηλικιωθεῖ καί δέν δικαιούται ὁ κληρικός οἰκογενειακή παροχή γιά τό τέκνο αὐτό. Ὁ κληρικός θά λάβει οἰκογενειακή παροχή 50,00 € μόνο γιά τό ἕνα τέκνο. Γιά τή συνέχιση τῆς καταβολῆς τοῦ ὡς ἄνω ἐπιδόματος, γιά τά παιδιά πού ἔχουν συμπληρώσει τό 18^ο ἔτος τῆς ἡλικίας τους, πρέπει νά συντρέχουν ἐπιπλέον λόγοι, οἱ ὁποῖοι εἶναι: α) Νά συνεχίζουν τή φοίτησή τους στή δευτεροβάθμια ἐκπαίδευση καί μέχρι τή συμπλήρωση τοῦ 19^{ου} ἔτους τῆς ἡλικίας τους. β) Νά φοιτοῦν σέ ἀνώτερες ἢ ἀνώτατες σχολές ἢ σέ Ἰνστιτοῦτα Ἐπαγγελματικῆς Κατάρτισης (Ι.Ε.Κ.) δημόσια ἢ ἰδιωτικά. Σέ καμία ὁμως περίπτωση δέν καταβάλλεται τό ἐπίδομα μετά τή συμπλήρωση τοῦ 24^{ου} ἔτους τῆς ἡλικίας τους.

Προτείνουμε :

Καθημερινά

- 02.00: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ - Προσεγγίσεις στους όρους τῆς πίστεως. Μὲ τὸν Δημήτρη Μαυρόπουλο (Ε)
- 12.00: ΤΟ ΑΛΑΤΙ ΤΗΣ ΓΗΣ - Παραδοσιακή μουσική. Μὲ τὸν Λάμπρο Λιάβα.
- 17.30: ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΣ - Ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς, Ἐκκλησία καὶ τέχνη, Ἐκκλησία καὶ ἐπιστήμη, Ἐκκλησία καὶ περιβάλλον, ἼΑνθρωπος καθ' ὁδόν).
- 22.00: ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ 89,5.
- 23.00: ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ 89,5.
- 00.00: ΜΕ ΛΟΓΙΑ ΑΚΡΙΒΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΕΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ. Ἐποσπάσματα ἀπὸ κείμενα Πατέρων μὲ μουσικὲς γέφυρες. Μὲ τὴν Κυριακὴ Αἰλιανοῦ.

Οἱ ἐκπομπές τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 89,5 ἀναμεταδίδονται ἀπὸ τοὺς κατὰ τόπους σταθμούς τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ
ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο
Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
Αριθμός Άδειας
10

ΕΝΤΥΠΟ ΚΛΕΙΣΤΟ ΑΡ. ΑΔΕΙΑΣ 1856/2004 Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΛΤΑ 01 2355

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.)
Ίω. Γενναδίου 14 115-21 Άθήναι
Τηλ. 210-72.72.253. Fax: 210-72.72.251
ISSN 1105-7203